№09(74) (2025 ж. Қыркүйек/Сентябрь 2025 г.)

ULAĠATTY USTAZ JOLY

Республиканский информационный научно-методический журнал
Республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналы

Бастауыш сынып мұғалімі, педагог-зерттеуші

Ұлытау облысы, Сәтбаев қаласы "№5 жалпы білім беретін мектебі" КММ

Садуакасова Асел Сапарбековна

«ULAĠATTY USTAZ JOLY» республикалық ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының
№09(74) (2025 ж. Қыркүйек) шығарылымы. Выпуск №09(74) (Сентябрь 2025 г.)
республиканского информационного научно-методического журнала
«ULAĠATTY USTAZ JOLY».

Басылымның кезеңділігі - айына 4 рет шығады

Периодичность издания — 4 раза в месяц.

№ KZ44VPY00078195 есепке қоюы туралы
КУӘЛІК

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ44VPY00078195

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде берілген

Выдано Комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан

ТАҚЫРЫПТЫҚ БАҒЫТЫ:
білім беру саласындағы оқу-әдістемелік, ғылыми-тәжірибелік, ақпараттық -сараптамалық, педагогикалық инновациялық тәжірибелерді тарату бойынша материалдар жариялау.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ / РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Бас редактор:/Главный редактор: Айтуганова Еңлік Баяндықызы
Дүйсенбекова Б.Н. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Қарағанды медицина университеті
Дүзбаева Н.М. – биология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Каскарбаева Б.Б. – педагог-шебер
Қасқабаева Ф.С. – педагог-шебер
Есенова Ш.Б. – педагог-зерттеуші
Иманбек Ә.О. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Алшынов А.Ә. – жаратылыстану ғылымдарының магистрі
Корректор / корректор: Кәкіш Мерей Ертайқызы
Жауапты хатшы / ответственный секретарь: Есбергенов Айдын Ардақұлы

Материалдардың анықтығына авторлар жауапты болады.
Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы

«ULAĠATTY USTAZ JOLY» ақпараттық ғылыми-әдістемелік журналының авторларға арналған ережелерімен QR-кодты сканерлеу арқылы таныса аласыз.
С правилами для авторов информационного научно-методического журнала «ULAĠATTY USTAZ JOLY» вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.

Мазмұны / Содержание

Жетписбаева С.Е. Орта буын оқушыларының эмоционалды интеллект деңгейінің дамуына мектеп психологының қолдауы 4
Абдыкадыров Б.З., Булгакова Н.Б. Қазақ хандығының XVIII ғасырдағы саяси жағдайы 8
Омурзакова Г.Б. Қазақ тілі сабақтарында сөйлеуді дамыту үшін мақал-мәтелдерді қолдану 9
Ержанова М.Е. Геоэкология және геоэкономика негіздер 11
Иманова Г.А. Жаңартылған білім берудің тиімділігі мен ерекшеліктері 14
Жамгырбаева А.Е. Жаңа инновациялық технологияның қазақ тілі пәніне қажеттілігі 16
Шәри Н.Е. «Орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту әдістемесі» 18
Тюпеева А.Р. Мектепалды сыныпта мәнерлеп оқытудың тиімді әдістері мен тәжірибелік қырлары 20
Ракымбаева Н.С. Қазақ тілін оқытуда дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығуларының тиімділігі 23
Айткенов А.Х. Мотивация детей к занятиям физической культурой в современной школе . 26
Актайлакова Т.М. «Көркем еңбек сабағындағы шығармашылық жобалар әдісі» 31
Молдабаева А.Д. «Ойын арқылы ойландыру — функционалды сауаттылыққа апарар жол» 32
Дүйсенбай Б. STEM элементтері физика курсында, ғылымға сапар 35
Нышанова Ж.Т. Химия сабағында сын тұрғысынан ойлау технологиясын пайдалана отырып оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту 38
Қыдыралиева Қ.С. Химия сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту 40
Илес Э.Н. Қазіргі ақпараттық технологияларды пайдаланатын жалпы білім беретін мектепте математика пәнін оқыту әдістемесі 42
Хакимова А.Т. Математика пәнін оқыту барысында оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту 46
Нургалымова А.М. «Ағылшын және қазақ тіліндегі фразеологизмдер: салыстырмалы талдау» 49
Смагулова Б.А. «Қазақстан этностары: тарихы мен тағдыры» 52
Танабаева М.А. Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту әдістері 55
Әліхан Ө.М. Мектепте информатика сабақтарында оқушыларды Веб-бағдарламалауға үйретудің заманауи көзқарастары 58
Бейсембинов Е.Б. “Футбол техникасын дамытуда қозғалмалы ойындардың әсері” 61
Коспанова А.И. Қазақ тілі сабақтарында сыни ойлауды дамыту технологиясын қолдану 64
Мейрамбекова К.Е. Active learning strategies for teaching english idioms and expressions 67
Дорж А. Табиғи материалдар мен тұрмыстық қалдықтардан бұйым жасауда STEAM бағытындағы жобалар енгізу 70
Бутабаев С.А. Тарихи деректердің түрлері мен оны жіктеу, әдістері 73
Сунатуллаева Г.Н. Оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырудағы тәрбиелік үдерістің рөлі 75

Жетписбаева Саида Еркиновна
Педагог-психолог, педагог-сарапшы
"№39 гимназия мектепке дейінгі шағын орталығымен" мемлекеттік коммуналдық мекемесі
Алматы облысы, Іле ауданы

ОРТА БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ДЕҢГЕЙІНІҢ ДАМУЫНА МЕКТЕП ПСИХОЛОГЫНЫҢ ҚОЛДАУЫ

***Аннотация**: мақалада орта буын оқушыларының эмоционалды интеллект деңгейін дамытудағы мектеп психологының кәсіби қолдауы терең қарастырылады. Оқушылардың эмоцияларын тану, басқару, эмпатияны дамыту және қарым-қатынас дағдыларын жетілдіру бағытындағы жеке және топтық психологиялық жұмыстардың маңызы сипатталады. Мақалада «эмоция күнделігі», «эмоция картасы», арт-терапия, психологиялық квесттер, рөлдік ойындар, цифрлық ресурстарды қолдану сияқты инновациялық әдістердің тиімділігі талданады. Сонымен қатар, буллингтің алдын алу, ата-аналармен және мұғалімдермен ынтымақтастық орнату жолдары көрсетіліп, мектеп психологының үйлестіруші рөлі айқындалады. Эмоционалды интеллект дамуының оқу мотивациясына, көшбасшылық қабілеттерге және мектептегі психологиялық климатқа оң әсер ететіні ғылыми тұрғыдан негізделген.*

***Кілт сөздер**: эмоционалды интеллект, мектеп психологы, орта буын оқушылары, эмпатия, өзін-өзі реттеу, психологиялық қолдау, арт-терапия, эмоция күнделігі, буллингтің алдын алу, әлеуметтік бейімделу.*

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың тек академиялық жетістіктерін емес, олардың әлеуметтік-эмоционалды дамуын да қадағалау маңызды болып отыр. Орта буын – яғни 5–9 сынып аралығы – баланың тұлғалық, эмоциялық және когнитивтік дамуының қарқынды кезеңі. Бұл жаста балалардың өзін-өзі тану, эмоцияларын реттеу, өзгелерді түсіну, әлеуметтік қарым-қатынас орнату қабілеттері белсенді қалыптасады. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп психологының кәсіби қолдауы оқушылардың эмоционалды интеллектінің (EI) дамуына тікелей ықпал етеді.

Эмоционалды интеллект – адамның өз эмоцияларын тану, түсіну, басқару, сондай-ақ өзгелердің сезімін қабылдап, онымен тиімді қарым-қатынас орната білу қабілеті. Бұл қабілет оқушының оқу үлгеріміне, сыныптағы қарым-қатынасына, өзін-өзі бағалауына, болашақ кәсіби бағытын анықтауына әсер етеді. Мектеп психологы ең алдымен оқушылардың эмоциялық дамуын диагностикалаудан бастайды: сауалнама, проективті әдістемелер, бақылау және әңгімелесу арқылы олардың эмоцияларын тану деңгейін, қарым-қатынас стилін, мінез-құлық реакцияларын бағалайды.

Психологиялық қолдау жүйесінде эмоционалды интеллектіні дамыту үшін топтық және жеке жұмыстар маңызды рөл атқарады. Топтық тренингтерде балаларға эмоцияларды

ажырату, оларды дұрыс атау, жағымсыз сезімдерді конструктивті түрде шығару жолдары үйретіледі. Рөлдік ойындар, арт-терапия, метафоралық карталар, психологиялық театр элементтері арқылы балалар түрлі өмірлік жағдаяттарды сезініп, басқаның рөліне еніп көруге мүмкіндік алады. Бұл олардың эмпатиясын дамытып, сыныптағы конфликтілерді шешуде тиімді дағдылар қалыптастырады.

Жеке кеңес беру барысында психолог баланың жеке ерекшеліктерін ескеріп, эмоционалды күйін тұрақтандыруға бағытталған жаттығулар ұсынады. Мысалы, тыныс алу техникасы, релаксация әдістері, позитивті ойлауды дамытуға арналған когнитивті тәсілдер қолданады. Сонымен қатар, оқушыларға өзін-өзі бағалауды көтеру, өз ойын батыл жеткізу, стресс жағдайларын жеңу жолдарын үйретеді.

Мектеп психологының қолдауы тек оқушымен жұмыс жасаумен шектелмейді. Мұғалімдер мен ата-аналарға арналған семинарлар, тренингтер ұйымдастырып, бала эмоциясын дұрыс қабылдау мен қолдау мәдениетін қалыптастырады. Сынып жетекшілерімен бірлесе отырып, сынып ішіндегі психологиялық ахуалды бақылап, қажет болған жағдайда түзету жұмыстарын жүргізеді.

Орта буын оқушыларының эмоционалды интеллектін дамытуда мектеп психологының рөлі тек түзету және кеңес беру жұмыстарымен шектелмейді, ол мектептің бүкіл білім беру экожүйесіне әсер ететін кешенді үдеріс болып табылады. Психолог ең алдымен мектептің психологиялық климатын бақылап, эмоционалды қауіпсіздік деңгейін бағалайды. Эмоциялық қауіпсіз орта – баланың өз ойын еркін айтуына, сезімдерін жасырмай жеткізуіне мүмкіндік беретін фактор. Егер мектепте буллинг, кибербуллинг немесе әлеуметтік оқшаулау фактілері болса, психолог бұл жағдайларды ерте анықтап, профилактикалық жұмыстар ұйымдастырады.

Эмоционалды интеллект дамуы тек жеке баланың мәселесі емес, бүкіл сынып ұжымының психологиялық мәдениетіне байланысты. Сондықтан психолог сынып сағаттарына қатысып, «эмоция күнделігін» жүргізу, «эмоция картасын» пайдалану сияқты әдістерді ұсына алады. Бұл балаларға күн сайынғы эмоционалды тәжірибесін бақылап, талдауға көмектеседі. Эмоцияны саналы түрде атау мен сипаттау дағдысы дамыған сайын, олар жанжал жағдайында өз реакциясын тежей алады, сыныптастарын жақсы түсінеді.

Сонымен қатар, мектеп психологы нейропсихологиялық жаттығулар мен ойын элементтерін енгізу арқылы оқушылардың ми қызметін белсендіреді. Мысалы, эмоцияларды бейнелеу арқылы (сурет салу, пластилиннен мүсіндеу) немесе дене қозғалыстары арқылы (пантомима) көрсету оқушының креативтілігін арттырады, сонымен бірге ішкі қысымды азайтады.

Цифрлық технологияларды қолдану да тиімді тәсіл болып отыр. Мектеп психологы оқушыларға арналған онлайн-тренингтер, қысқа бейнероликтер, эмоцияларды басқаруға арналған мобильді қосымшаларды ұсына алады. Бұл әдістер балалардың заманауи қызығушылықтарына сәйкес келеді және олардың назарын тиімді шоғырландыруға мүмкіндік береді.

Психолог жұмысының тағы бір маңызды бөлігі – ата-аналарды эмоцияларды сауатты басқаруға үйрету. Ата-аналарға арналған шеберлік сабақтарында олар өз баласының жас ерекшелігіне байланысты эмоциялық реакцияларын түсініп, дұрыс қолдау көрсету тәсілдерін меңгереді. Бұл отбасы мен мектеп арасындағы байланыс сапасын жақсартады.

Орта буын оқушыларының эмоционалды интеллект деңгейін дамытуда мектеп психологы тек диагностика және түзету жұмыстарымен шектелмей, оқушының өзін-өзі реттеу дағдыларын дамытуға бағытталған ұзақ мерзімді бағдарламалар құра алады. Мұндай бағдарламаларға «эмоцияларды зерттеу апталығы», «достық пен сыйластық» айлығы, «эмпатия марафоны» сияқты мектепішілік жобалар кіруі мүмкін. Бұл шаралар балаларды тек эмоцияларын тануға емес, оны шығармашылық формада жеткізуге үйретеді.

Эмоционалды интеллектіні дамытуда «психологиялық квест» және «эмоциялық интеллект күні» сияқты интерактивті форматтар да тиімді. Мысалы, әр станцияда оқушылар эмоцияны мимика арқылы табу, дауыс ырғағын ажырату, конфликтіні шешудің жолдарын

ұсыну сияқты тапсырмалар орындайды. Мұндай ойын түріндегі тәсілдер балалардың қызығушылығын оятып, оларды белсенді қатысуға ынталандырады.

Психолог үшін тағы бір маңызды бағыт – мектептегі микроорта факторларын бақылау. Орта буын жасындағы оқушылар көбінесе құрдастар тобының пікіріне тәуелді болады. Сондықтан психолог буллингтің алдын алу бағдарламаларын енгізіп, сынып ішіндегі көшбасшылармен жеке жұмыс жүргізеді. Көшбасшыларды позитивті мінез-құлыққа бағыттау бүкіл ұжымның психологиялық ахуалына оң әсер етеді. Эмоцияны дамытуда әдебиет, музыка, бейнелеу өнерін қолдану ерекше рөл атқарады. Психолог қазақ және әлем әдебиетінен қысқа үзінділерді талдатып, кейіпкерлердің сезімдерін талқылауға мүмкіндік береді. Музыкалық терапия элементтері – тыныш әуен тыңдау, дыбыстық медитация – оқушылардың жүйке жүйесін тыныштандырып, сабаққа назарын арттырады.

Соңғы зерттеулерге сүйенсек, эмоционалды интеллект дамыған оқушылардың көшбасшылық қасиеттері де жоғары болады, олар топтық жұмысқа белсене қатысады және құрдастарына қолдау көрсетуге дайын тұрады. Бұл мектептегі әлеуметтік климатты жақсартып, білім беру процесін тиімді етеді.

Мектеп психологының жұмысында ата-аналармен тұрақты кері байланыс та маңызды. Психолог ата-аналарға «эмоция күнделігін» бірге толтыруды, балаға күннің соңында «қалай сезіндің?» деген сұрақ қоюды ұсынады. Бұл баланың өз сезімін ата-анасымен бөлісуге үйренуіне көмектеседі.

Эмоционалды интеллект дамыған оқушы мектептегі ортаға оңай бейімделеді, өз эмоцияларын ашық әрі дұрыс жеткізе алады, достарымен, мұғалімдерімен үйлесімді қарым-қатынас орнатады. Бұл олардың оқу мотивациясын арттырып, тұлғалық жетілуіне ықпал етеді. Сондықтан мектеп психологының бұл саладағы жүйелі қолдауы білім беру процесінің сапасын арттырудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Goleman D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 2020.
2. Saarni C. The Development of Emotional Competence. – Guilford Press, 2017.
3. Намазбаева Ж. Психология: Оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.
4. Қасенова А. Орта буын оқушыларының эмоционалды интеллектін дамыту әдістемесі // Педагогика және психология журналы. – 2023.

Абдыкадыров Бекбулат Зайкенович, Булгакова Нагима Борибековна
Тарих пәні мұғалімдері
«№5 гимназия» ШЖҚ МКК
Астана қаласы

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ XVIII ҒАСЫРДАҒЫ САЯСИ ЖАҒДАЙЫ

Бөлім	I бөлім. Қазақ даласындағы ұлт-азаттық қозғалыстардың алғышарттары
Педагогтің аты-жөні	Абдыкадыров Б.З., Булгакова Н.Б.
Күні	
Сынып	7 сынып
Қатысушылар саны	25
Қатыспағандар саны	0
Сабақтың тақырыбы	Қазақ хандығының XVIII ғасырдағы саяси жағдайы
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	Қазақ хандығының ішкі және сыртқы саяси жағдайын, оның отарлау саясатына әсерін сипаттау
Сабақтың мақсаты	Оқушыларға Қазақ хандығының XVIII ғасырдағы ішкі және сыртқы саяси жағдайын түсіндіру, хандықтың саяси оқиғаларының отарлау саясатына ықпалын талқылау.

Сабақтың барысы:

Сабақтың кезеңі	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурс
Сабақтың басы	Ұйымдастыру әдісі:оқушыларды жылы шыраймен қарсы алу, психологиялық ахуал қалыптастыру Сұрақ-жауап әдісі: Жаңа сабақ тақырыбын ашу үшін сұрақтар қою: «Қазақ хандығының XVIII ғасырдағы саяси жағдайы» қандай болған?» QR көмегімен видеоға назар салайық	Оқушылар мұғалімнің сұрақтарына жауап береді, сабақ тақырыбына қатысты ой қозғайды. Оқушылар тақырыпқа қатысты сұрақтарға жауап беріп, сабаққа белсенді қатысады.	Дескриптор: Оқушы сұрақтарға жауап бере алады, сабақтың тақырыбын анықтайды.	Интерактивті тақта, слайдтар.

<table>
<tr>
<td>Сабақтың ортасы</td>
<td>«Қазақ хандығының XVIII ғасырдағы ішкі және сыртқы саясаты» туралы мәтінді оқу және негізгі деректерді анықтау. Мәтінді толықтай QR арқылы көре аласыз.

1-тапсырма.
Хронологиялық кестені толықтыр. Тарихи картаны қолданып, саяси оқиғаларды зерттеу және олардың себептерін анықтау.
<table>
<tr><td>Тарихи оқиға</td><td>Себептері</td></tr>
<tr><td>«Ақтабан шұбырынды,алқакөл сұлама»</td><td></td></tr>
<tr><td>Бұланты шайқасы</td><td></td></tr>
<tr><td>Аңырақай шайқасы</td><td></td></tr>
<tr><td>Ордабасы құрылтайы</td><td></td></tr>
<tr><td>Қаракұм құрылтайы</td><td></td></tr>
</table>
</td>
<td>Оқушылар мәтінді оқып, маңызды деректерді анықтайды.

Жұптар саяси оқиғаларды талқылайды, қорытынды жасайды.

Топтар тарихи картаны зерттеп, қорытынды жасайды Сыныптық талқылауға қатысып, өз пікірін білдіреді.</td>
<td>Саяси оқиғаларды талдайды.

Тарихи оқиғаларды сипаттайды, талқылауда белсенділік танытады.</td>
<td>Тарихи карта, мәтіндер, интерактивті тақта.</td>
</tr>
<tr>
<td>Сабақтың соңы</td>
<td>1. Өзін-өзі бағалау әдісі "Бағалау ағашы":
- Оқушылар сабақтағы өз жетістіктерін ағашқа жапырақ ретінде жапсырады (жапыраққа өз пікірін жазады).

Рефлексия:</td>
<td>Сабақ бойынша ойларын жазып, ағашқа жапсырады.
Рефлексияда өз пікірлерін білдіреді.</td>
<td>Сабақтағы жетістігін сипаттай алады.</td>
<td>Қағаз, маркерлер

Padlet платформасы.</td>
</tr>
</table>

Омурзакова Гулнур Бекбулатовна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің «Әл-Фараби атындағы орта мектеп» КММ

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ ҮШІН МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ

Қазақ тілі сабағында сөйлеуді дамыту мәселесі қазіргі білім беру жүйесінде ерекше маңызды болып табылады. Тіл арқылы адамның ой-өрісін, дүниетанымын, көзқарасын қалыптастыруға болады. Бұл мақсатты жүзеге асыруда мақал-мәтелдер маңызды құралдардың бірі болып табылады. Мақал-мәтелдер — халықтың ғасырлар бойы жинақталған тәжірибесін, даналығын, ұрпақтан-ұрпаққа жеткен мұрасын бейнелейтін тілдік бірліктер болып табылады. Олар тек қазақ тілінің ерекшеліктерін, құрылымын меңгеруге ғана емес, сондай-ақ сөйлесу мәдениетін арттыруға, ойды нақты әрі түсінікті жеткізуге көмектеседі.

Мақал-мәтелдер арқылы қазақ тілінде ойды жүйелі, әрі әсерлі жеткізу дағдылары дамиды. Бұл тілдік құралдар оқушыларды дәстүрлі халық мәдениетімен таныстырумен қатар, олардың сөздік қорын, сөйлеу дағдыларын дамытуда зор рөл атқарады. Осы мақалада қазақ тілі сабақтарында сөйлеуді дамыту үшін мақал-мәтелдерді қолданудың тиімді жолдары мен әдістері талқыланады.

Мақал-мәтелдердің маңызы

Мақал-мәтелдер — халықтың өмір тәжірибесінен туындаған, қысқа әрі мәнерлі сөздермен берілген терең мағыналы ойлар. Олардың қолданылуы оқушылардың:

- тіл байлығын,
- сөздік қорын,
- шығармашылық ойлау қабілеттерін дамытады.

Мақал-мәтелдер ұлттық дүниетанымның, мәдениеттің айнасы болып табылады. Олар адамгершілік құндылықтар мен өмірлік маңызды ақыл-кеңестерді ұрпақтан ұрпаққа жеткізеді. Әрбір мақал-мәтел өзінің мәні мен мазмұны арқылы оқушыларды әртүрлі жағдаяттарда шешім қабылдай білуге, ойларын жинақтап айтуға, сөз саптау мәдениетін қалыптастыруға үйретеді.

Мақал-мәтелдерді сөйлеуді дамытуда қолданудың әдіс-тәсілдері

1. **Мақал-мәтелдер арқылы тілдік дағдыларды дамыту**

Қазақ тілі сабағында мақал-мәтелдер оқушылардың сөздік қорын кеңейтіп, олардың ойлау қабілетін жетілдіреді. Оқушылар әртүрлі тақырыптарда мақалды дұрыс қолдана отырып, өз ойларын нақты жеткізе алады. Мақал-мәтелдер оқушылардың сөйлеу тілінде бай және әсерлі сөйлеу дағдыларын қалыптастырады. Мақал-мәтелдер арқылы сөз тіркестерін, сөйлем құрылымын дұрыс қолдануға үйрету маңызды.

Мысал: «Тау алыстаған сайын биіктей береді» деген мақалдың мағынасын түсіндіру, осы мақалға қатысты оқушылардың пікірін тыңдау арқылы олардың сөйлеу дағдылары қалыптасады.

2. **Тақырыптық тапсырмалар арқылы сөйлеуді дамыту**

Сабақ барысында оқушыларға белгілі бір тақырыпқа сай мақал-мәтелдер тауып, оны сөйлеу барысында қолдануға тапсырмалар беру өте тиімді әдіс болып табылады. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру мақсатында әрбір тапсырмада мақал-мәтелдер қолданылып, оларды сөйлеу барысында орынды пайдалану дағдылары қалыптасады.

Мысал:

• Тақырып: «Жұмысқа жауапкершілікпен қарау»

• Оқушыларға осы тақырыпқа қатысты мақал-мәтелдер тауып, оларды түсіндіруге тапсырма беріледі. Оқушылардың мақалдармен сөйлеу қабілеті артады, өз ойларын жүйелеп жеткізе алады.

3. **Мақал-мәтелдерді салыстыру арқылы талдау**

Әрбір мақал-мәтелдің өзіне тән ерекшеліктері мен мазмұндық мәні болады. Бұл тәсілді қолдану оқушылардың ойлау қабілетін дамытуға көмектеседі. Оқушылар екі мақал-мәтелді салыстырып, олардың ұқсастықтары мен айырмашылықтарын табу арқылы сөйлеу мен жазу дағдыларын жетілдіреді.

Мысал:

• Мақал-мәтелдер: «Сабыр түбі — сары алтын» және «Төзім — табысқа жетелейді»

• Оқушыларға осы екі мақал-мәтелді салыстырып, олардың мағыналарын түсіндіріп, тақырыпқа сай қолдану тапсырмасы беріледі.

4. **Тіл дамыту жаттығулары арқылы мақал-мәтелдер қолдану**

Тіл дамыту жаттығулары арқылы оқушылар өздерінің сөйлеу дағдыларын дамытуда мақал-мәтелдерді тиімді пайдалана алады. Мұғалім оқушыларға мақал-мәтелдермен байланысты жазбаша және ауызша тапсырмалар беру арқылы олардың шығармашылық қабілеттерін, ойларын жүйелі жеткізу дағдыларын қалыптастырады.

Мысал: «Тіл — адам жанының айнасы» деген мақалдың мағынасы бойынша шығармашылық жазу тапсырмасы беріледі. Оқушылар мақалдың мазмұнын түсініп, оны өмірде қалай қолдануға болатынын түсіндіреді.

5. **Рөлдік ойындар арқылы мақал-мәтелдермен жұмыс**

Рөлдік ойындар әдісін қолдану арқылы оқушыларды белгілі бір жағдайға байланысты мақал-мәтелдерді қолдануға баулу өте тиімді. Бұл әдіс оқушылардың коммуникативтік қабілетін арттырады, сөйлеу кезінде мақал-мәтелдерді дұрыс әрі әсерлі қолдануды үйретеді. Сонымен қатар, бұл әдіс сабаққа қызығушылық пен белсенділікті арттырады.

Мысал: Оқушыларға әртүрлі өмірлік жағдайларды сипаттап, сол жағдайға сай мақал-мәтелдерді қолдану тапсырмасы беріледі. Мысалы, «Қиын жағдайда не істеу керек?» тақырыбында рөлдік ойын ұйымдастырылып, оқушылар бұл сұраққа жауап ретінде мақал-мәтелдер келтіреді.

6. **Пікірталас арқылы мақал-мәтелдерді қолдану**

Пікірталас әдісі арқылы оқушылардың өз көзқарастарын білдіруі, шешім қабылдауы, ойларын дәлелдеу дағдылары дамиды. Мұнда мақал-мәтелдер оқушылардың сөйлеу барысында өз пікірлерін дәлелдеу үшін қолданылуы мүмкін. Бұл әдіс оқушылардың шығармашылық қабілеттерін шыңдайды.

Мысал: «Әрқашан істі соңына дейін жеткізу маңызды ма?» деген тақырып бойынша пікірталас ұйымдастырылып, оқушылар мақал-мәтелдер арқылы өз пікірлерін қорғауға, дәлелдеуге тырысады. Мақал-мәтелдер оқушылардың сөйлеуін нақты және ықпалды етеді.

Мақал-мәтелдердің сөйлеуді дамытудағы тиімділігі

Мақал-мәтелдерді қолдану оқушыларға тек тілдік дағдыларды меңгеруге ғана емес, сонымен қатар олардың жеке тұлғасын дамытуға да көмектеседі. Бұл әдіс оқушылардың:

- тіл байлығын,
- логикалық ойлау қабілетін,
- шығармашылық қабілеттерін,
- сөйлеу мәдениетін арттыруға ықпал етеді.

Мақал-мәтелдер арқылы оқушылар өмірде кездесетін түрлі жағдайларға жауап табуды, мәселелерді шешуді үйренеді. Олар тек тілдік құралдарды меңгеріп қана қоймай, сол құралдарды нақты өмірде қолдануға дағдыланады. Сонымен қатар, мақал-мәтелдер оқушыларға ұлттық мәдениетті танып-білуге, өз халқының рухани мұрасымен танысуға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазақ тілі сабақтарында сөйлеуді дамыту үшін мақал-мәтелдерді қолдану — бұл оқушылардың тілдік дағдыларын жетілдірудің тиімді әдісі. Мақал-мәтелдер оқушыларды сөз байлығын арттыруға, логикалық ойлау мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға, өз ойларын нақты әрі әсерлі жеткізуге үйретеді. Оқушылар мақал-мәтелдер арқылы қазақ тілінің бай қазынасын тереңірек меңгеріп, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Мақал-мәтелдердің терең мәнін түсіну, оларды өмірде қолдану дағдыларын дамыту — бұл оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін дамытудың маңызды бір бөлігі.

Ержанова Мөлдір Ержанқызы
География пәні мұғалімі
“М.Мақатаев атындағы №13 орта мектеп” МКМ
Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы

ГЕОЭКОЛОГИЯ ЖӘНЕ ГЕОЭКОНОМИКА НЕГІЗДЕР

Геоэкология және геоэкономика — бұл ғылым салаларының тоғысында орналасқан маңызды бағыттар. Геоэкология табиғи орта мен адамның өзара әрекеттесуін зерттейді, экологиялық проблемаларды шешудің жолдарын іздейді. Геоэкономика әлемдік экономикалық процестер мен олардың географиялық аспектілерін қарастырады. Бұл ғылымдар табиғи ресурстарды тиімді пайдалану, экологиялық қауіпсіздік, тұрақты даму және ғаламдық экономикалық үрдістерді түсіну үшін маңызды. Осы мақалада геоэкология мен геоэкономиканың негізгі ұғымдары мен принциптері талқыланады, олардың қазіргі заманғы мәселелерге тигізетін әсері зерттеледі.

Кілт сөздер: геоэкология, геоэкономика, табиғи орта, экологиялық қауіпсіздік, тұрақты даму, ғаламдық экономика, табиғи ресурстар, экологиялық проблемалар, экономикалық үрдістер, географиялық аспектілер.

Мақсаты: Геоэкология және геоэкономика негіздерін зерттеу арқылы табиғи ресурстарды тиімді пайдалану және қоршаған ортаны қорғау мәселелерін шешуге бағытталған жаңа тәсілдерді анықтау.

Міндеттері:

1. Геоэкология саласындағы негізгі ұғымдар мен түсініктерді талдау арқылы, қоршаған ортаның экологиялық жағдайына әсер ететін факторларды анықтау қажет.

2. Геоэкономика саласының теориялық негіздерін зерттеу арқылы, табиғи ресурстарды экономикалық тұрғыдан тиімді пайдалану жолдарын ұсыну қажет.

3. Қазақстандағы геоэкологиялық мәселелердің қазіргі жағдайын талдау арқылы, олардың шешу жолдарын ғылыми тұрғыдан негіздеу керек.

4. Қазіргі заманғы геоэкономикалық үрдістердің қоғамға әсерін зерттеу арқылы, олардың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, практикалық ұсыныстар жасау қажет.

Қазіргі қоғамда геоэкология және геоэкономика салаларының маңызы күннен күнге артып келеді. Ғаламшарымыздың экологиялық жағдайы нашарлап, табиғи ресурстардың шектеулігі айқындалып отырған уақытта, осы салалардың зерттелуі өзекті мәселеге айналды. Геоэкология адамзаттың табиғатпен өзара әрекеттесуінің нәтижесінде пайда болатын экологиялық мәселелерді зерттейді. Бұл сала табиғи ресурстарды сақтап, экологиялық тепе-теңдікті қамтамасыз ету үшін маңызды. Геоэкономика болса, экономикалық жүйелердің географиялық факторлармен байланысын зерттейтін ғылым. Ол елдердің экономикалық дамуын қамтамасыз ететін ресурстарды тиімді пайдалану жолдарын қарастырады. Қазақстанның бай табиғи ресурстары, оның экономикалық өсуінің негізгі факторы болып табылады, бұл елдің геоэкономикалық әлеуетін арттырады. Аталған тақырыптың аудиториясы ғылыми-зерттеу орталықтары, экология және экономика саласындағы мамандар, сондай-ақ мемлекеттік органдар болып табылады. Геоэкология және геоэкономика салаларының практикалық маңыздылығы табиғи ресурстарды тиімді пайдалану және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету арқылы қоғамның ұзақ мерзімді дамуын қамтамасыз етеді. Зерттеудің өзектілігі табиғи ресурстарды тиімді пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау мәселелерінің маңыздылығымен анықталады. Климаттың өзгеруі, табиғи апаттар және антропогендік факторлар осы мәселелердің шешімін іздеуді талап етеді. Геоэкология және геоэкономика негіздерін зерттеу арқылы, бұл мәселелерді шешуге бағытталған жаңа стратегиялар әзірлеуге болады.

Геоэкология және Геоэкономиканың өзектілігі. Геоэкология мен геоэкономика салалары қазіргі әлеуметтік-экономикалық және экологиялық мәселелерді зерттеуде ерекше маңызға ие. Әлемдік деңгейде табиғи ресурстардың шектеулігі мен экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы адамзаттың табиғатпен өзара әрекеттесуіне терең әсер етуде. Бұл салалар табиғи ресурстарды сақтап, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін маңызды.

Геоэкологияның негізгі мәселелері. Геоэкология табиғи апаттар, климаттың өзгеруі, антропогендік факторлар сияқты мәселелерді терең зерттейді. Мысалы, Қазақстанда Арал теңізінің тартылуы аймақтың экологиялық жағдайына кері әсер етті. Бұл мәселені шешу үшін су ресурстарын тиімді пайдалану және экологиялық тепе-теңдікті қалпына келтіру жолдарын іздеу қажет.

Геоэкономиканың теориялық негіздері. Геоэкономика экономикалық жүйелердің географиялық факторлармен байланысын зерттейді. Қазақстанның бай табиғи ресурстары оның экономикалық өсуінің негізі болып табылады. Мысалы, мұнай, газ және минералды ресурстар елдің ішкі жалпы өнімінің елеулі бөлігін құрайды. Бұл ресурстарды тиімді пайдалану арқылы экономикалық дамуды қамтамасыз етуге болады.

Геоэкологиялық мәселелерді шешу. Қазақстандағы геоэкологиялық мәселелерді шешу үшін ғылыми негізделген стратегиялар әзірлеу қажет. Мысалы, Жайық өзенінің экожүйесін қалпына келтіру үшін суды үнемдеу және ластаушы заттардың мөлшерін азайту шаралары қолданылуда. Бұл табиғи ресурстарды сақтауға және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған.

Геоэкономикалық үрдістердің қоғамға әсері. Қазіргі заманғы геоэкономикалық үрдістер қоғамның экономикалық және әлеуметтік дамуына үлкен әсер етеді. Мысалы, Қазақстанның “Жібек жолы” бастамасы арқылы халықаралық сауда қатынастарын күшейтуі елдің экономикалық әлеуетін арттыруға септігін тигізеді. Бұл үрдістерді ескеріп, практикалық ұсыныстар жасау маңызды.

Мәселенің маңыздылығы. Табиғи ресурстарды тиімді пайдалану және қоршаған ортаны қорғау мәселелері қазіргі қоғамның ұзақ мерзімді дамуы үшін аса маңызды. Геоэкология және геоэкономика салалары бұл мәселелерді шешуге бағытталған жаңа әдістер мен стратегияларды ұсынады. Бұл бағыттағы зерттеулер мен тәжірибелер табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге жаңа мүмкіндіктер ашады.

Геоэкология және Геоэкономика: Қоғамдық өзгерістердің негізі. Геоэкология мен геоэкономика салалары бүгінгі әлемнің күрделі әлеуметтік, экономикалық және экологиялық проблемаларын зерттеуде ерекше рөл атқарады. Табиғи ресурстардың шектеулігі және экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы адамзаттың табиғатпен байланысына айтарлықтай әсер етуде, бұл мәселелерді шешу үшін жаңа стратегиялар қажеттілігі туындауда. Геоэкология табиғи апаттар, климаттың өзгеруі, антропогендік факторлар сияқты мәселелерді зерттейді. Мысалы, Арал теңізінің тартылуы Қазақстан үшін экологиялық проблемаларды тудырды, бұл мәселені шешуде су ресурстарын тиімді пайдалану маңызды. Геоэкономика экономикалық жүйелердің географиямен байланысын зерттейді, Қазақстанның табиғи ресурстары оның экономикалық дамуының негізгі көзі болып табылады. Экономикалық әлеуетті арттыру үшін ресурстарды тиімді пайдалану қажет. Геоэкономикалық үрдістер халықаралық қатынастарды күшейтеді, мысалы, “Жібек жолы” бастамасы арқылы Қазақстанның экономикалық әлеуеті артуда. Бұл салалар қоғамның ұзақ мерзімді дамуы үшін аса маңызды. Табиғи ресурстарды тиімді пайдалану және экологиялық тұрақтылықты сақтау болашақ ұрпақ үшін қажет. Сондықтан, зерттеулер мен тәжірибелерді жалғастыру маңызды. Болашақта экологиялық білім беру мен қоғамның осы мәселелерге деген қатынасын өзгерту керек. Әрбір жеке тұлға мен ұйым табиғи ресурстарды үнемдеуге және қоршаған ортаны қорғауға белсенді атсалысуы тиіс. Геоэкология мен геоэкономика салаларының дамуы экологиялық және экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Бұл бағыттардағы ғылыми зерттеулер табиғи ресурстарды тиімді пайдалануға және қоршаған ортаны қорғауға жаңа мүмкіндіктер ашады. Сондықтан, осы салаларға назар аудару және олардың дамуын қолдау қажет. Болашақ ұрпақ үшін экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету біздің ортақ міндетіміз.

Пайдаланылған дереккөздер мақала

1. Жандаев Қ.Е. Геоэкология негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 250 б.
2. Әмірбекова Л.Р. Геоэкономика және оның қазіргі мәселелері. – Астана: Экономика, 2020. – 275 б.
3. Смағұлов Т.А. Қоршаған орта және тұрақты даму // Экология журналы. – 2019. – №3. – 15-19 б.
4. Нұртаев Б.Б. Қазақстанның географиялық ерекшеліктері. – Шымкент: Оңтүстік, 2018. – 300 б.
5. Омарова Ж.С. Геоэкономикалық зерттеулердің маңызы // Қазіргі экономикалық зерттеулер. – 2021. – №4. – 42-47 б.
6. Мұхамедов А.М. Экологиялық мәселелер және олардың шешу жолдары [Электронды ресурс]. – Қолжетімді: http://www.eco.kz – Қаралған күні: 01.10.2023.
7. Сағындықов Р.Қ. Геоэкология және климаттық өзгерістер. – Қарағанды: Болашақ, 2019. – 310 б.

Иманова Галия Айтуган кызы
Тарих пәнінің мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің «Әл-Фараби атындағы орта мектеп» КММ

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУДІҢ ТИІМДІЛІГІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстанда білім саласы әрдайым қоғамның дамуына, халықтың өмір сүру деңгейін жоғарылатуына және болашақ ұрпақтың білімі мен білігін арттыруға бағытталған өзгерістер мен жаңартуларды бастан кешіруде. Соңғы жылдары жүргізіліп жатқан жаңартылған білім беру жүйесі – егемен елдің орта және жоғары білім саласында қалыптасқан жаңа парадигмасы. Бұл мақалада жаңартылған білім берудің негізгі ерекшеліктері, оның тиімділігі және қоғам мен білім беру жүйесіне әсері жайында айтылады.

Жаңартылған білім берудің негізгі мақсаты — оқушылардың шығармашылық, сыни ойлау және өмірлік дағдыларын дамыту, білімді терең меңгеруге және оны өмірлік қажеттіліктерге қолдана алу қабілетін жетілдіру, сондай-ақ педагогтардың кәсіби шеберлігін арттыру. Бұл көзқарас ҚР Білім және Ғылым министрлігінің жаңа стратегиялық бағытының негізін құрайды және әлемдік білім беру тәжірибесімен ұштастырылған.

Жаңартылған білім берудің ерекшеліктері

1. Мазмұнды жаңарту: Жаңа талаптарға сәйкес, оқу бағдарламалары мазмұны нақты өмірлік қажетіліктерге сай құрастырылған. Мұнда пәндік білімдермен қатар, практикалық дағдылар мен құзыреттерді дамытуға ерекше мән беріледі. Мысалы, математикалық білімдер тек формулалар мен есептерді шығару ғана емес, оны нақты өмір жағдайларында қолдану қабілетін қалыптастыру көзделеді.

2. Оқу процесін ізгілікті, интерактивті ету: Жаңартылған білім беруде диалогтық әдістемелер, жобалық жұмыстар, топтық тапсырмалар кеңінен пайдаланылады. Бұл әдістемелер оқушылардың өзара қарым-қатынасын, пікірлесу, ойлау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға септігін тигізеді.

3. Жеке тұлғаның даму бағыты: Әр оқушының нақты қажеттіліктері мен қызығушылықтарына сәйкес жеке оқу жоспарлары құру анықталды. Бұл тәсіл оқушылардың білім сапасының артуына әсер етеді, себебі әркім өзіне ыңғайлы әрі қызықты оқу мазмұнын таңдай алады.

4. Бағалау жүйесінің өзгеруі: Жаңартылған білім жүйесінде бағалау тек тестілер мен бақылау жұмыстарымен шектелмей, оқушылардың жеке дамуында, сыни ойлауы мен жобаларға қатысуында да бағаланады. Бұл оқушылардың өзін-өзі бағалау мен ынтасын арттырады.

5. Педагогтердің кәсіби дамуы: Мұғалімдер жаңартылған білім беру мазмұнын меңгеру үшін арнайы курстардан өтеді. Олардың кәсіби құзыреттілігін арттыру жаңа әдіс-тәсілдерді енгізу мен қолдануда маңызды рөл атқарады.

Жаңартылған білім берудің тиімділігі

Жаңартылған білім берудің негізгі артықшылықтары мен тиімділіктері бірнеше аспектіден тұрады:

1. Шығармашылық пен сын динамикалық ойлау дамиды. Оқушылар нақты өмір жағдайларында кездесетін мәселелерді шешу, жобалар жүргізу арқылы өз бетінше ойлау және шешім қабылдайды.

2. Ұзақ мерзімді білім сапасы артады. Мазмұнның жаңартылуы білімнің терең игерілуіне көмектеседі, оқушыларды оқуға қызықтырып, білім деңгейін көтереді.

3. Жеке тұлғаның дамуы. Оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттеріне қарай құзыреттерді қалыптастыру арқылы олардың жеке әрі кәсіби дамуы қамтамасыз етіледі.

4. Білім беру процесінің тиімділігі артады. Әр түрлі әдіс-тәсілдерді пайдалану, жобалық және зерттеу жұмыстарын жүргізу оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, оқудың нәтижелілігін жақсартады.

5. Ұлттық бәсекеге қабілетті мамандар даярлау. Жаңартылған білім беру арқылы еліміздің болашағына лайықты білікті, жан-жақты дамыған мамандардың қалыптасуы қамтамасыз етіледі.

6. Тиімді бағалау жүйесі. Оқушылардың даму деңгейін нақты, жан-жақты бағалай алу арқылы олардың кемшіліктерін анықтап, тиісті шаралар қолдануға мүмкіндік береді. Жаңартылған білім берудің қоғам мен мемлекет үшін маңызы

Жаңартылған білім беру жүйесі мемлекеттің стратегиялық міндеттерімен тығыз байланысты. Ол – ұлттық экономиканың дамуына, инновациялық тұрғыда өркендеуіне, бәсекеге қабілетті ұлттық кадрлерді даярлауға ұмтылады. Сонымен қатар, бұл жүйе қоғамдағы теңсіздікті жоюға, барлық ұлт өкілдеріне тең мүмкіндік беруге бағытталған.

Білім беру сапасын арттыру үшін мәртебесі жоғары мамандарды даярлау, оқыту әдістемелерін жаңарту, заманауи технолологияларды пайдалану маңызды. Сонымен бірге, қоғамда білімді, жаңашыл, өз кәсібінде жан-жақты дамыған азаматтарды қалыптастыруға өте үлкен мән беріледі.

Сонымен қатар, жаңартылған білім жүйесі Қазақстанның халықаралық аренада бәсекеге түсетін мемлекет ретінде позициясын нығайтуға ықпал етеді. Бұл жүйе білім жиынтығы мен дағдылану деңгейі жоғары, әлемдік стандарттарға сай мамандарды қалыптастыру арқылы жүзеге асады.

Қорытынды

Жаңартылған білім берудің негізгі мақсаты – Қазақстанның болашағы үшін жоғары білікті, жан-жақты дамыған, шығармашылық қабілеті мол мамандарды даярлау болып табылады. Бұл жүйе оқушылардың жеке тұлға ретінде дамуына, бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, қоғамымыздың динамикалық өзгерістеріне бейімделуіне зор мүмкіндік туғызады. Оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері мен мазмұны оқушыларды өмірдің әртүрлі салаларында табысты болуға даярлайды және еліміздің болашағын айқындайды.

Түйіндей келе, жаңартылған білім берудің тиімділігі оның мазмұндық жаңартылуы, оқыту әдістемелерін жетілдіруі, педагогтердің кәсіби дамуымен тығыз байланысты. Бұл жүйе еліміздің қоғамдық және экономикалық өркендеуінің негізі болып табылады әрі болашақта оның одан әрі жетілдіріле түсетіні анық. Осылайша, жаңартылған білім беру қазақстандық қоғамның өркендеуінің іргетасы ретінде маңызды роль атқарады.

Жамгырбаева Айгерим Ериковна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің «Әл-Фараби атындағы орта мектеп» КММ

ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІНЕ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Қазіргі заманда білім беру жүйесі қарқынды дамып, оқыту үдерісі заман талабына сай жаңартылып келеді. Әсіресе, ақпараттық қоғамның дамуы мен білім алушылардың қажеттіліктерінің өзгеруі мұғалімдердің оқыту әдістерін жетілдіруін, білім беру мазмұнына жаңа технологияларды енгізуін талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда, **жаңа инновациялық технологияларды** қолдану — **қазақ тілі пәнін** оқытуда да өзекті, әрі тиімді жолдардың бірі.

Инновациялық технология дегеніміз не?

Инновациялық технология — оқыту үдерісін жетілдіруге, білім сапасын арттыруға, оқушылардың белсенділігін, шығармашылығын дамытуға бағытталған жаңа әдіс-тәсілдер мен құралдардың жиынтығы. Бұл технологиялар білім беруді жаңаша ұйымдастыруға, оқушының дербестігін нығайтуға, ойлау қабілетін, тілдік құзыреттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Мысалы, мұғалімдер интерактивті тақта, мультимедиялық бағдарламалар, онлайн платформалар (Kahoot, Quizizz, Google Classroom, BilimLand, Kundelik.kz т.б.), электронды оқулықтар мен сандық ресурстарды пайдалану арқылы сабақтың тиімділігін арттыра алады.

Қазақ тілі пәніне инновациялық технологияның қажеттілігі

Қазақ тілі пәні — тек грамматиканы үйретумен шектелмейтін, оқушының **коммуникативтік, тілдік, мәдени, танымдық** қабілеттерін дамытуға бағытталған маңызды пән. Бұл пәнді оқытуда инновациялық технологияларды қолданудың қажеттілігін бірнеше негізгі бағыт бойынша көрсетуге болады:

1. Тілдік құзыреттілікті дамыту

Инновациялық технологиялар оқушылардың:

- сөйлеу мәдениетін,
- дұрыс жазу және сауатты сөйлеу дағдыларын,
- мәтінді талдау және түсіну қабілеттерін дамытуға көмектеседі.

Мысал:

Интерактивті тапсырмалар арқылы оқушы мәтінге байланысты сұрақтарға жауап беріп, жаңа сөздерді қолдана отырып, сөйлем құрап, ойын еркін жеткізуді үйренеді.

2. Жеке және саралап оқыту мүмкіндігі

Әр оқушының білім деңгейі әртүрлі. Инновациялық технологиялар арқылы мұғалім әр оқушыға бейімделген тапсырмалар бере алады.

Мысал:

- Бір оқушы онлайн тапсырмада грамматикалық жаттығу орындайды,
- екінші оқушы бейнежазбаны тыңдап, мазмұнын жазады,

• үшіншісі эссе жазып, оны платформада жүктейді.

3. Қызығушылықты арттыру

Қазақ тілі кейде оқушыларға "қиын", "қызықсыз" пән ретінде көрінуі мүмкін. Алайда, жаңа технологиялар сабақта ойын элементтерін қосуға, визуалды және дыбыстық материалдарды қолдануға мүмкіндік беріп, пәнге деген **қызығушылықты арттырады**.

Мысал:

• Kahoot немесе Wordwall платформаларында интерактивті ойындар жасау арқылы оқушылар грамматиканы оңай меңгереді;

• Әдеби кейіпкерлерге байланысты онлайн-викториналар, QR-кодпен тапсырмалар, бейнероликтер арқылы оқыту оқушыларды белсенді қатысуға итермелейді.

4. Сөйлеу дағдысын дамыту

Инновациялық технологиялар арқылы оқушыларға **бейнежазба жасау, подкаст жазу, дауыс жазу арқылы сөйлеу** дағдыларын жетілдіруге мүмкіндік туады. Бұл, әсіресе, тілдік орта жетіспейтін жағдайларда өте пайдалы.

Мысал:

Оқушылар өз ойларын бейнежазба арқылы айтып, мұғалім мен сыныптастарынан кері байланыс алады.

5. Уақытты үнемдеу және тиімді бағалау

Инновациялық технологиялардың көмегімен мұғалім тексеру, бағалау, кері байланыс беру жұмыстарын тиімді жүргізе алады.

Мысал:

• Google Forms немесе Quizizz арқылы автоматты бағалау жүйесі;

• Opiq немесе BilimLand платформаларындағы дайын тапсырмаларды қолдану;

• Жобалық жұмыстарды онлайн ұсыну және топпен бірлесіп жұмыс жасау.

6. Шығармашылық қабілетті дамыту

Мультимедиа, презентациялар жасау, бейнеролик түсіру, постер жасау сияқты тапсырмалар арқылы оқушылардың **шығармашылық қабілеті** артады. Бұл өз кезегінде оқушының тілдік қорын кеңейтеді, ойлау қабілетін дамытады.

7. Қашықтықтан және аралас оқыту жағдайында тиімділік

Пандемиядан кейін білім беру саласында **қашықтықтан және аралас оқыту** тәсілдері кеңінен қолданыла бастады. Мұндай форматта қазақ тілі пәнін тек жаңа технологиялар арқылы ғана тиімді оқыту мүмкін болады.

Қорытынды

Қазақ тілі пәнін заманауи талаптарға сай оқыту үшін жаңа **инновациялық технологияларды** қолдану — қажеттілік қана емес, міндетке айналып отыр. Бұл технологиялар:

• оқушының білімге деген қызығушылығын оятып,

• тілді терең меңгеруге мүмкіндік беріп,

• білім сапасын арттырып,

• мұғалім жұмысының тиімділігін еселейді.

Сондықтан қазіргі қазақ тілі мұғалімі — тек білім беруші емес, сонымен бірге **заманға сай технологияны меңгерген жаңашыл тұлға** болуы керек. Инновациялық технологияларды орынды, жүйелі, мақсатқа сай қолдану — оқыту сапасының кепілі.

Шәри Нағима Ерғалиқызы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің «Әл-Фараби атындағы орта мектеп» КММ

«ОРЫС СЫНЫПТАРЫНДА ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ»

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында көптілді білім беру саясаты жүзеге асырылып жатыр. Бұл үрдісте **қазақ тілі – мемлекеттік тіл** ретінде ерекше орын алады. Ел тұрғындарының, соның ішінде орыс тілді мектеп оқушыларының қазақ тілін меңгеруі – мемлекеттің тілдік тұтастығын қалыптастырудың негізі. Осы тұрғыдан алғанда, **орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту әдістемесі** – маңызды әрі күрделі міндеттердің бірі.

◆ **Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытудың ерекшелігі**

Орыс тілді аудиторияға қазақ тілін үйретудің өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл оқушылар үшін қазақ тілі – **екінші тіл**, яғни олар тілді күнделікті өмірде белсенді пайдаланбауы мүмкін. Сондықтан мұндай жағдайда **коммуникативтік бағыттағы**, **жаңартылған білім мазмұнына негізделген әдістеме** қажет.

Негізгі ерекшеліктер:

- Қазақ тілі — екінші/үшінші тіл ретінде үйретіледі;
- Ана тілі – орыс тілі болғандықтан, тілдік интерференция кездеседі;
- Қазақ тілінде тілдік орта жетіспейді;
- Сөйлеу дағдысынан гөрі грамматикалық жаттығулар басым болуы мүмкін;
- Оқушылардың тілге деген мотивациясы әртүрлі.

◆ **Оқыту мақсаты.** Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытудың басты мақсаты — оқушылардың:

- **тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым** дағдыларын дамыту;
- күнделікті өмірде қазақ тілін **коммуникативтік деңгейде** қолдануына мүмкіндік жасау;
- қазақ тілін **түсініп, еркін сөйлеп**, дұрыс жазу дағдыларын қалыптастыру;
- қазақ мәдениетін, ұлттық құндылықтарды тілді үйрету арқылы таныту.

◆ **Әдістемелік қағидаттар.** Орыс сыныптарында қазақ тілін оқытқанда мынадай әдістемелік қағидаттарға сүйену маңызды:

1. **Коммуникативтік бағыттылық**

– Тілді қарым-қатынас құралы ретінде меңгерту.
– Диалог, монолог, рөлдік ойындар арқылы сөйлеу дағдысын дамыту.

2. **Тілді жүйелі түрде меңгерту**

– Грамматикалық тақырыптарды жүйелі, қарапайымнан күрделіге қарай үйрету.

3. **Көрнекілік және визуализация**

– Сабақта суреттер, кестелер, инфографика, бейнежазбаларды пайдалану.

4. **Сатылай оқыту әдісі**

– Тілді қарапайым деңгейден (A1-A2) бастап, орташа (B1), одан кейін күрделі деңгейге (B2-C1) көшу.

5. **Мотивациялық қолдау**

– Оқушылардың қазақ тіліне қызығушылығын арттыратын тапсырмалар беру, жетістікке жетелеу.

◆ **Тиімді әдіс-тәсілдер.** Орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту барысында мына әдіс-тәсілдер тиімді болып саналады:

Әдіс	Қысқаша сипаттамасы
Коммуникативтік әдіс	Тілді күнделікті қарым-қатынас арқылы үйрету. Диалог, жағдаяттар құру, сұрақ-жауап.
Жобалық әдіс	Оқушылар шағын жобалар жасап, өз ойын қазақша жеткізеді (мысалы, «Менің отбасым», «Менің мектебім»).
Рөлдік ойындар	«Дүкенде», «Дәрігерде», «Қонақта» секілді өмірлік жағдаяттарды сахналау.
Сатылай кешенді талдау	Сөз, сөз тіркесі, сөйлем құрылымдарын кезең-кезеңмен талдау.
Интерактивті әдістер	Kahoot, Quizizz, Padlet сияқты онлайн платформаларда жаттығу орындау.
Тілдік портфолио	Оқушының жеке тілдік жетістіктерін бақылауға мүмкіндік береді.

◆ **Инновациялық технологиялардың рөлі.** Орыс сыныптарында қазақ тілін меңгертуде **ақпараттық-коммуникациялық технологиялар** зор көмек береді:

- **BilimLand, Opiq, iTest, Kundelik** платформаларын қолдану;
- Онлайн сөздіктер, аудио-видео материалдар, интерактивті тапсырмалар;
- Телеграм-боттар немесе Quizlet арқылы жаңа сөздерді жаттау.

◆ **Деңгейлік оқыту (CEFR жүйесі негізінде)**

Қазақ тілін деңгейлеп оқыту оқушының қабілетіне сай білім беруге көмектеседі.

A1–A2 — бастапқы деңгей (сәлемдесу, танысу, қарапайым сөйлеу)

B1–B2 — орта деңгей (күнделікті тақырыпта еркін сөйлеу, өз пікірін айту)

C1–C2 — терең деңгей (ғылыми, кәсіби тақырыптарда пікір айту, жазу)

◆ **Мысалды тапсырмалар**

1. **Диалог құру:**

– Дүкенде, мектепте, қонақта.

– Оқушы екінші рөлде қазақ тілін қолдануға машықтанады.

2. **Сөйлем құрастыру (сөздермен):**

– Мектеп, оқушы, кітап, сабақ, мұғалім...

– Сөздерді тіркестіріп сөйлем жасау арқылы ойлау мен сөйлеу қабілеті дамиды.

3. **"Ой толғау" немесе шағын эссе:**

4. – "Менің достарым", "Менің сүйікті ісім" тақырыптарына жазу.

◆ **Бағалау түрлері.** Қазақ тілін оқытуда **қалыптастырушы бағалау**, **жиынтық бағалау**, **өзін-өзі бағалау**, **жұптық және топтық бағалау** түрлері қолданылады.

Кері байланыс – оқушының тіл үйренудегі әлсіз және мықты жақтарын көрсетіп, алға жетелейді.

◆ **Қорытынды**

Орыс сыныптарында қазақ тілін оқыту – мемлекеттік маңызы бар міндет. Бұл бағытта мұғалім:

- әдістемелік жағынан жан-жақты дайын болуы;
- инновациялық технологияларды шебер қолдана білуі;
- оқушының тілге деген қызығушылығын арттыра алуы тиіс.

Қазақ тілін оқыту әдістемесін дұрыс ұйымдастыру арқылы біз орыс тілді оқушыларды қазақша **еркін сөйлейтін**, **сауатты жаза алатын**, **мәдениетті тұлға** ретінде тәрбиелей аламыз. Тек тіл үйретіп қоймай, оларды ұлттық құндылықтарға жақындату да — осы әдістеменің маңызды мақсаты.

Тюпеева Арайлым Рахымжановна
Мектепалды даярлық сыныбының жетекшісі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің "Ж. Каипов атындағы орта мектеп" КММ

МЕКТЕПАЛДЫ СЫНЫПТА МӘНЕРЛЕП ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘЖІРИБЕЛІК ҚЫРЛАРЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектепалды даярлық кезеңінде мәнерлеп оқудың бала тілін дамытудағы, ойлау қабілетін жетілдірудегі және эстетикалық талғамын қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Мәнерлеп оқу арқылы балалардың сөздік қоры байып, сөйлеу мәдениеті дамиды, қиялы мен шығармашылық қабілеті жетіледі. Сондай-ақ мақалада үлгі бойынша оқу, интонацияны меңгерту, рөлге бөліп оқу, ойын элементтерін пайдалану сияқты әдістердің тиімділігі көрсетіледі. Практикалық жаттығулар мен рөлдік ойындар баланың оқу әрекетіне қызығушылығын арттырып қана қоймай, оның ұлттық құндылықтарды меңгеруіне, адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруына ықпал етеді. Мақала тәрбиешінің кәсіби шеберлігі мен шығармашылық ізденісінің бала дамуына тигізер әсерін де айқындайды.

Кілт сөздер: *мектепалды сынып, мәнерлеп оқу, тіл дамыту, интонация, рөлдік ойын, сөйлеу мәдениеті, қиял, шығармашылық қабілет, эстетикалық тәрбие, ұлттық құндылықтар*

Кіріспе

Қазіргі қоғамда мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінің басты мақсаты – балалардың жан-жақты дамуына жағдай жасау, олардың тілдік, ойлау және шығармашылық қабілеттерін ерте кезден қалыптастыру. Әсіресе мектепалды даярлық кезеңі – баланың болашақтағы оқу жетістіктерінің негізін қалап, тұлғалық дамуына ықпал ететін маңызды уақыт. Бұл шақта балалар үлкендердің сөзін тыңдауға, оны қайталап айтуға, өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді. Сондықтан көркем әдебиетті мәнерлеп оқыту – баланың тілін дамытудың, ойлауын жетілдірудің, сөйлеу мәдениетін қалыптастырудың ең тиімді жолдарының бірі болып саналады.

Мәнерлеп оқу – көркем шығарманың мазмұнын, автордың ойын, кейіпкерлердің мінезін дауыс ырғағы, екпін, кідіріс арқылы әсерлі жеткізу өнері. Ол балалардың сөздік қорын байытып қана қоймай, қиялын дамытады, эстетикалық талғамын тәрбиелейді және адамгершілік құндылықтарға баулиды. Бала тыңдаған мәтінді эмоциямен қабылдап, кейіпкердің мінезін дауыс арқылы сезінеді, оқиғаны елестетеді. Мұндай тәжірибе оның ойлау жүйесін кеңейтіп, шығармашылық белсенділігін арттырады.

Мектепалды сыныпта мәнерлеп оқыту әртүрлі әдістер арқылы жүзеге асады: үлгі бойынша оқу, интонацияны меңгерту, рөлге бөліп оқу, ойын элементтерін пайдалану, сахналау, сұрақ-жауап әдістері. Бұл тәсілдер балалардың жас ерекшелігіне сай таңдалып, оқу

әрекетін қызықты әрі тартымды етеді. Сонымен қатар, тыныс алу, дауыс, артикуляциялық жаттығулар сөйлеу мәдениетін жетілдіруге ықпал етеді.

Осылайша, мәнерлеп оқу – тек тіл дамыту құралы ғана емес, ол баланың дүниетанымын кеңейтетін, эмоциялық әлемін байытатын, ұлттық құндылықтарды бойына сіңіретін тәрбиелік маңызы зор әдіс. Мектепалды кезеңде осы әдісті жүйелі қолдану балалардың болашақта әдебиетті сүйіп оқитын, өз ойын анық әрі әсерлі жеткізе алатын, мәдениетті тұлға болып қалыптасуына негіз қалайды.

Негізгі бөлім

Мәнерлеп оқудың мектепалды кезеңдегі рөлі

Мектепалды даярлық – баланың тілдік, ойлау және шығармашылық қабілеттері қарқынды дамитын ерекше кезең. Бұл шақта бала үлкендердің сөзін тыңдап, оны қайталап айтуға тырысады. Мәнерлеп оқу – көркем шығарманың мазмұнын, автордың ойын, кейіпкерлердің мінезін дауыс ырғағы, екпін, кідіріс арқылы әсерлі жеткізу өнері. Ол тек тілдік қабілеттерді дамытып қоймай, балалардың қиялын, эстетикалық сезімін оятады, сөйлеу мәдениетін қалыптастырады.

Тіл дамытудағы маңызы

Мәнерлеп оқу арқылы бала жаңа сөздерді меңгереді, сөйлемді дұрыс құрастыруға үйренеді және ойды жүйелі жеткізуге машықтанады. Мысалы, тәрбиеші ертегіні мәнерлеп оқығанда, балалар сөздердің мағынасына назар аударады, жаңа сөздерді өз сөзінде қолдануға тырысады. Арнайы дыбыс жаттығулары арқылы дұрыс сөйлеу дағдылары дамып, дыбыстарды анық айтуға бейімделеді.

Эстетикалық және тұлғалық даму

Мәнерлеп оқу тек тіл дамыту құралы ғана емес, эстетикалық тәрбие беру тәсілі болып табылады. Көркем шығарманы әсерлі тыңдау барысында балалар сұлулықты сезініп, оны бағалауға үйренеді. Ертегі кейіпкерлерінің мінезін дауыс арқылы жеткізу балалардың эмоциялық әлемін байытып, мейірімділік, әділдік сияқты құндылықтарды бойына сіңіреді. Сонымен қатар, әр кейіпкерге ену арқылы бала өзіндік көзқарасын қалыптастырады, өз сезімін еркін жеткізуге дағдыланады.

Танымдық қабілеттерді дамыту

Мәнерлеп оқу балалардың зейінін шоғырландыруға, есте сақтауын жетілдіруге және қиялын дамытуға ықпал етеді. Қысқа өлеңдер мен шағын мәтіндерді тыңдау арқылы бала ақпаратты тез қабылдап, оны есте сақтайды. Оқылған мәтіннен кейін сұрақтар қою арқылы ойлау дағдылары қалыптасады. Мәселен, «Неге кейіпкер осылай істеді?» деген сұрақтар балаларды себеп-салдарлық байланыстарды түсінуге жетелейді.

Әдістердің тиімділігі

Мектепалды сыныптарда мәнерлеп оқытудың түрлі әдістері қолданылады:

- Үлгі бойынша оқу – тәрбиешінің мәнерлеп оқығанын тыңдап, соған еліктеу арқылы бала тілдік нормаларды меңгереді.
- Интонацияны меңгерту – сөздің мағынасын дауыс ырғағы арқылы ашып, эмоцияны дұрыс жеткізуге үйретеді.
- Сахналау және рөлдік ойындар – балаларды кейіпкер бейнесін дауыс, қимыл-қозғалыс арқылы беруге баулиды.
- Ойын әдісі – оқу процесін қызықты етіп, балалардың белсенділігін арттырады.
- Сұрақ-жауап әдісі – балалардың мәтінді түсініп қана қоймай, өз ойын еркін айтуына мүмкіндік береді.

Практикалық жаттығулардың орны

Мәнерлеп оқуда тыныс алу, артикуляция, дикцияны жетілдіруге арналған жаттығулар ерекше рөл атқарады. Бұл жаттығулар баланың дауысын дұрыс қолдануға, сөзді анық айтуға және әуезді сөйлеуге үйретеді. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар – сурет салу, қимылмен бейнелеу, ойдан әңгіме құрастыру – баланың қиялын ұштап, шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Тәрбиешінің шеберлігі

Мәнерлеп оқытудың табысты болуы тәрбиешінің кәсіби шеберлігіне тікелей байланысты. Тәрбиеші мәтінді әсерлі оқып қана қоймай, балалардың жас ерекшелігін ескеріп, әртүрлі әдісті тиімді үйлестіре білуі тиіс. Шығармашылық ізденісте болған педагог әр сабақта жаңа тәсілдерді қолданып, балалардың қызығушылығын арттырады.

Қорытынды

Мектепалды даярлық кезеңінде мәнерлеп оқудың орны ерекше. Ол баланың тілін дамытып қана қоймай, ойлауын, қиялын, сөйлеу мәдениетін, эстетикалық талғамын және тұлғалық қасиеттерін қалыптастырады. Көркем шығарманы мәнерлеп тыңдаған бала жаңа сөздерді меңгереді, өз ойын жүйелі жеткізуге үйренеді, кейіпкердің мінезін дауыс арқылы бейнелеуге машықтанады. Бұл үдеріс оның эмоционалдық әлемін байытып, адамгершілік құндылықтарды бойына сіңіруге ықпал етеді.

Мәнерлеп оқытудың түрлі әдістерін – үлгі бойынша оқу, интонацияны меңгерту, рөлге бөліп оқу, сахналау, ойын және сұрақ-жауап әдістерін – тиімді үйлестіре қолдану баланың қызығушылығын арттырады, белсенділігін дамытады. Практикалық жаттығулар арқылы сөйлеу дағдысы жетіліп, шығармашылық қабілеті шыңдалады.

Тәрбиешінің кәсіби шеберлігі мен шығармашылық ізденісі де аса маңызды. Баланың жас ерекшелігін ескеріп, оқу процесін жүйелі ұйымдастырған педагог қана мәнерлеп оқуды тәрбиелік әрі дамытушылық құрал ретінде тиімді пайдалана алады.

Қорыта айтқанда, мектепалды сыныптарда мәнерлеп оқуды жүйелі қолдану – баланың тілдік дағдыларын қалыптастырумен қатар, оның әдебиетке, өнерге, мәдениетке деген сүйіспеншілігін арттырып, жан-жақты дамыған тұлға болып қалыптасуына берік негіз қалайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айтмамбетова Б. Мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2018.
2. Қалиева Ш. Балабақшадағы көркем әдебиетті оқыту. – Алматы: Білім, 2017.
3. Сейсенбаева А. Мектепалды даярлықта сөйлеу мәдениетін қалыптастыру жолдары. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2020.
4. Жұбанова Ә. Мектепке дейінгі педагогика. – Алматы: Қазақ университеті, 2019.
5. Құрманалина Ш.Х., Молдабекова Ж.Ж. Тәрбиешіге көмек: мектепке дейінгі оқытудағы жаңа технологиялар. – Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2021.

Ракымбаева Нурбуби Сагындыковна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
«Алматы облысы білім басқармасының Еңбекшіқазақ ауданы бойынша білім бөлімі»
мемлекеттік мекемесінің "Әл-Фараби атындағы орта мектеп" КММ

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫНДАР МЕН ТІЛ ДАМЫТУ ЖАТТЫҒУЛАРЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа

Мақалада қазақ тілін оқытуда дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығуларының орны мен маңызы қарастырылады. Дидактикалық ойындар оқушылардың сөздік қорын байытып, грамматикалық дағдыларын жетілдіруге ықпал етсе, тіл дамыту жаттығулары байланыстырып сөйлеуді, орфоэпиялық және орфографиялық сауаттылықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу барысында ойындар мен жаттығулардың түрлері, оларды сабақта қолдану жолдары және тиімділігін бағалау критерийлері ұсынылады. Сондай-ақ, тәжірибелік сабақтардан алынған нәтижелер талданып, қазақ тілін оқытуда ойын мен жаттығуларды қолданудың болашағы айқындалады.

Кілт сөздер: *қазақ тілі, дидактикалық ойын, тіл дамыту жаттығулары, сөйлеу мәдениеті, әдістемелік тиімділік, оқыту технологиясы, функционалдық сауаттылық.*

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру, тілдік құзыреттілігін қалыптастыру басты міндеттердің бірі болып отыр. Әсіресе қазақ тілін оқытуда оқушылардың сөздік қорын байытып, дұрыс сөйлеу дағдыларын жетілдіру, ойын еркін жеткізе білуін қамтамасыз ету өзекті мәселеге айналды. Осы бағытта дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығуларының маңызы ерекше. Олар сабақ процесін қызықты етіп қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, алған білімін тәжірибеде қолдануға мүмкіндік береді.

Дидактикалық ойындар – оқыту мен тәрбиелеудің тиімді құралдарының бірі. Ойын барысында оқушының ойлау қабілеті, қиялы, логикалық пайымдауы дамиды, ал тіл дамыту жаттығулары арқылы сөздік қоры молайып, сөйлеу мәдениеті қалыптасады. Бұл әдістерді үйлесімді қолдану арқылы мұғалім оқушылардың қазақ тіліне деген қызығушылығын арттырып, сабақ сапасын жоғарылата алады.

Қазақ тілін оқыту тәжірибесінде ойын технологиялары мен тіл дамыту жаттығуларының үлгілерін әртүрлі жас ерекшелігіне бейімдеп қолдану тиімділігін көрсетті. Мәселен, бастауыш сыныптарда сөздік қорды дамытатын қарапайым ойындар оқушылардың есте сақтауын арттырса, орта және жоғары буында пікірталас, рөлдік ойындар, шығармашылық тапсырмалар оқушылардың ойлау дербестігін жетілдіреді.

Кіріспеде қарастырылып отырған мақаланың өзектілігі – қазақ тілін оқытудағы дәстүрлі әдістерді заманауи талаптарға бейімдеп, оқушының тілдік құзыреттілігін қалыптастыруға жаңа көзқараспен қарауында. Сонымен қатар, ойындар мен жаттығулардың түрлерін жіктеп, оларды тиімді ұйымдастыру жолдарын көрсету – зерттеу нысанының практикалық маңызын арттырады.

Осылайша, мақалада қазақ тілін оқытуда дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығуларының теориялық негіздері, әдістемелік үлгілері және олардың тиімділігін бағалау жолдары қарастырылады. Сонымен қатар, практикалық сабақтардан алынған нәтижелер сараланып, болашақтағы қолдану мүмкіндіктері ұсынылады.

Негізгі бөлім

1. Қазақ тілін оқытуда дидактикалық ойындардың орны

Қазақ тілін оқытуда дидактикалық ойындар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, олардың белсенділігін күшейтеді. Ойын барысында оқушы тек тыңдаушы емес, білімді ізденуші және орындаушы болады. Бұл тәсіл оқыту процесін жандандырып қана қоймай, оқушылардың еркін ойлауына, өз пікірін ашық жеткізуіне мүмкіндік береді.

Мысалы, бастауыш сыныптарда «Сөз тізбегі», «Артық сөзді тап», «Жасырын сөз» сияқты ойындар арқылы оқушылардың сөздік қоры дамыса, орта буында «Рөлдік ойындар», «Пікірталас», «Сұхбаттасайық» сияқты жаттығулар оқушының сөйлеу мәдениетін қалыптастырады. Ал жоғары сыныптарда шығармашылық ойындар арқылы оқушылардың тілдік құзыреттілігімен қатар сыни ойлау қабілеті де жетіледі.

2. Тіл дамыту жаттығуларының маңызы

Тіл дамыту жаттығулары оқушының тілдік дағдысын қалыптастыруда аса маңызды. Бұл жаттығулар арқылы оқушы сөздік қорын байытып, байланыстырып сөйлеу қабілетін жетілдіреді.

Жаттығулардың негізгі түрлеріне:

- Сөздік қорды дамытуға арналған жаттығулар – жаңа сөздерді үйрету, олардың мағынасын ашу, сөйлемде дұрыс қолдану;
- Байланыстырып сөйлеу жаттығулары – әңгіме құрастыру, мәтінді мазмұндау, диалог құру;
- Орфоэпиялық және орфографиялық жаттығулар – жаңылтпаш, диктант, мәнерлеп оқу;
- Жазбаша тіл мәдениетін дамыту жаттығулары – эссе, шығармашылық диктант, реферат жазу.

Бұл жаттығулар жүйелі қолданылған жағдайда оқушылардың тілдік құзыреттілігі артып, қазақ тілінде еркін сөйлеп, сауатты жаза алатын деңгейге жетеді.

3. Ойындар мен жаттығулардың өзара байланысы

Ойындар мен жаттығулардың бір-бірімен байланысы ерекше. Ойын оқушыны белсенділікке жетелеп, еркін ойлауға үйретсе, жаттығулар сол ойды жүйелеп, жазбаша және ауызша тілде сауатты жеткізуге баулиды.

Мысалы, «Жасырын сөз» ойынын ойнаған соң оқушылар сол сөзді қолдана отырып сөйлем құрайды немесе шағын мәтін жазады. Осылайша ойын мен жаттығу бірін-бірі толықтырып, оқушының тілдік дағдыларын кешенді түрде дамытады.

4. Тиімділікті бағалау критерийлері

Қазақ тілін оқытуда қолданылатын ойындар мен жаттығулардың нәтижесін бағалау үшін арнайы критерийлер қажет. Олардың қатарында:

- сабақ мақсатына сәйкестік;
- оқушылардың белсенділігі;
- тілдік дағдылардың дамуы;
- шығармашылық қабілеттің артуы;
- оқу мотивациясының жоғарылауы.

Бағалау үшін тест тапсырмалары, сауалнамалар, бақылау парақтары, өзін-өзі бағалау мен өзара бағалау әдістері қолданылады. Мұндай тәсілдер мұғалімге сабақтың нәтижесін көруге, ал оқушыға өз жетістігін бағалауға мүмкіндік береді.

5. Практикалық сабақтардан алынған тәжірибелер

Мектеп тәжірибесінде жүргізілген сабақтар ойындар мен жаттығулардың тиімділігін дәлелдейді. Бастауыш сыныптарда ойын элементтерін жиі қолдану оқушылардың жаңа сөздерді тез меңгеруіне ықпал еткен. Орта буында грамматикалық жаттығуларды ойын түрінде беру оқушылардың ережелерді тәжірибеде қолдануын жеңілдеткен. Жоғары сыныптарда пікірталас, эссе, шығармашылық ойындар арқылы оқушылардың өз пікірін еркін жеткізу қабілеті қалыптасқан.

Нәтижесінде оқушылардың сөздік қоры 20–30%-ға артып, грамматикалық қателері азайғаны байқалған. Сонымен қатар, сөйлеу мәдениеті мен жазбаша сауаттылығы айтарлықтай жетілді.

6. Қазақ тілін оқытуда ойындар мен жаттығуларды қолданудың болашағы

Болашақта қазақ тілін оқытуда ойындар мен жаттығулардың маңызы арта түспек. Олар цифрлық технологиялармен интеграцияланып, онлайн платформаларда (Quizizz, Kahoot, LearningApps) кеңінен қолданылуда. Сонымен бірге, инклюзивті білім беруде арнайы бейімделген ойындар мен жаттығулар ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін тиімді құрал бола алады.

Жаңа әдістемелік бағыт ретінде ойындар мен жаттығулар оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға, өмірлік жағдаяттарда қазақ тілін еркін қолдануына жол ашады.

Негізгі бөлімде қарастырылған мәселелер көрсеткендей, дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығулары қазақ тілін оқытуды қызықты әрі нәтижелі етеді. Ойындар арқылы оқушылардың қызығушылығы артып, белсенділігі артады, ал жаттығулар арқылы білімдері бекітіліп, сауатты сөйлеу мен жазу дағдылары қалыптасады. Теория мен тәжірибе бір-бірін толықтырған жағдайда ғана бұл әдістердің тиімділігі арта түседі.

Қорытынды

Қазақ тілін оқытуда дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығуларының орны мен маңызы айқындалды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ойындар оқушының сабаққа деген қызығушылығын оятып, белсенділігін арттырады, ал жаттығулар білімді бекіту мен тілдік дағдыларды жүйелеуге ықпал етеді. Екі әдістің үйлесімді қолданылуы – оқушыны жан-жақты дамытудың, оның функционалдық сауаттылығын қалыптастырудың тиімді құралы.

Мақалада дидактикалық ойындардың лексикалық, грамматикалық, сөйлеу мәдениетін жетілдіруге арналған түрлері мен олардың тиімділігі ашып көрсетілді. Сонымен қатар, тіл дамыту жаттығуларының сөздік қорды байыту, байланыстырып сөйлеуді дамыту, орфоэпиялық дағдыларды қалыптастыру және жазбаша сауаттылықты жетілдірудегі рөлі сараланды. Практикалық сабақтардан алынған тәжірибелер бұл әдістердің оқу процесіне оң әсер ететінін дәлелдеді.

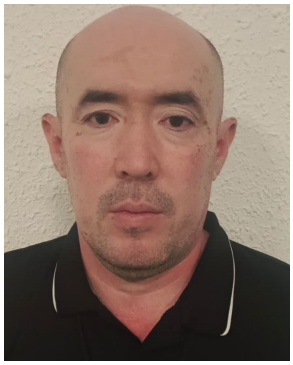
Қазіргі заманғы білім беру жүйесі оқытудың инновациялық тәсілдерін талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда ойындар мен жаттығуларды цифрлық технологиялармен ұштастырып қолдану болашақта қазақ тілін оқыту сапасын арттыратын маңызды бағыттардың бірі болмақ. Сонымен бірге, инклюзивті білім беру жағдайында да бейімделген ойындар мен жаттығулардың тиімділігі жоғары.

Қорытындылай келе, дидактикалық ойындар мен тіл дамыту жаттығулары қазақ тілін оқытудың теориялық және практикалық негіздерін нығайтып қана қоймай, оқушылардың танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілетін, сөйлеу мәдениетін дамытуға нақты үлес қосады. Оларды сабақ барысында жүйелі әрі мақсатты қолдану оқушылардың қазақ тілін еркін меңгеруіне, өз ойын сауатты жеткізуіне және білім сапасының артуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айғабылұлы А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2019.
2. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас: теориясы және әдістемесі. – Алматы: Дәуір, 2016.
3. Рахметова С. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2015.
4. Жұбанова Ж. Қазақ тілін оқытудағы инновациялық технологиялар. – Астана: Фолиант, 2020.
5. Әбілқаев А. Қазақ тілін оқытуда жаттығу жұмыстары. – Қарағанды: Болашақ-Баспа, 2018.

Айткенов Алтынбек Хрумашевич
Учитель физической культуры, педагог-эксперт
Государственное коммунальное предприятие на праве хозяйственного ведения
«Школа-гимназия № 96»
город Астана

МОТИВАЦИЯ ДЕТЕЙ К ЗАНЯТИЯМ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

В статье рассматриваются современные подходы к повышению мотивации школьников к занятиям физической культурой. Описываются трудности, с которыми сталкиваются учителя при организации уроков, и предлагаются практические пути их преодоления. Особое внимание уделяется игровым методам, командным формам работы, применению цифровых технологий и созданию позитивной атмосферы на уроках. Представленные рекомендации помогают формировать устойчивый интерес детей к регулярной двигательной активности и укреплению здоровья.

Ключевые слова: *физическая культура, мотивация, школьники, игровые методы, педагогика.*

Введение

В последние годы снижение интереса школьников к урокам физической культуры стало одной из ключевых проблем школьного образования. Увлечение цифровыми технологиями и пассивными видами досуга приводит к уменьшению двигательной активности, что отражается на здоровье детей и формировании их жизненных привычек [1].

Физическая культура в школе выполняет не только образовательную, но и оздоровительную функцию, способствует формированию дисциплины, ответственности и умения работать в коллективе. Однако практика показывает, что традиционные формы проведения занятий не всегда обеспечивают высокий уровень вовлечённости. Многие учащиеся воспринимают урок физической культуры как формальную обязанность, что снижает его эффективность [2].

Современные исследования подчёркивают необходимость поиска новых подходов к организации уроков, ориентированных на интересы и потребности школьников. Одним из таких направлений является использование игровых методов обучения. Игра как естественная форма деятельности ребёнка создаёт благоприятные условия для освоения двигательных навыков, повышает эмоциональную вовлечённость и способствует формированию устойчивой мотивации к занятиям [3].

Актуальность данного исследования определяется необходимостью внедрения практических методов, которые не только повышают двигательную активность учащихся, но

и делают уроки физической культуры привлекательными и значимыми для современных школьников.

Основная часть

Методология

Исследование проводилось в течение одного учебного полугодия на базе школы-гимназии № 96 города Астаны. В эксперимент включались учащиеся 6 «А» и 7 «Б» классов (всего 52 человека: 27 мальчиков и 25 девочек). Возраст участников составил от 12 до 13 лет, что соответствует периоду активного роста и формирования интереса к различным видам двигательной деятельности.

Организация исследования.

Работа велась с января по май 2024 года и включала 12 уроков физической культуры. Занятия проходили в спортивном зале и на школьной спортивной площадке. Особое внимание уделялось тому, чтобы условия проведения игр были максимально приближены к реальным интересам детей.

Методы исследования.

1. Педагогическое наблюдение. В течение уроков фиксировались активность учащихся, дисциплина, уровень вовлечённости в задания.
2. Анкетирование. Опрос проводился среди всех 52 школьников. Вопросы анкеты были направлены на выявление отношения к урокам физической культуры, предпочтительных форм занятий, уровня интереса к играм.
3. Педагогический эксперимент. Уроки строились с акцентом на игровые методы, что позволило сравнить результаты «до» и «после».
4. Цифровой мониторинг. Для фиксации активности использовались шагомеры и мобильные приложения, позволяющие определить количество шагов, интенсивность и время движения.

Примеры заданий, применённых на уроках.

- Эстафета с ведением мяча. Каждый ученик выполнял ведение до контрольной линии и обратно, передавая эстафету следующему. Задание развивало координацию и командный дух.
- «Догонялки с передачами». Игрок с мячом должен был уйти от догоняющего, сделав передачу партнёру. Упражнение формировало быстроту реакции и точность передачи.
- Мини-матчи 3х3. На ограниченной площадке проводились короткие игры, в ходе которых учащиеся учились взаимодействию, коллективным действиям и тактике.
- Эстафета «Удар по воротам». Каждый участник выполнял удар по воротам после короткого ведения мяча. Упражнение развивало точность и соревновательный настрой.

Этапы исследования.

1. Подготовительный этап – подбор методического материала, разработка анкет и игровых заданий.
2. Основной этап – проведение уроков с использованием игровых методов, фиксация активности учащихся.
3. Заключительный этап – обработка результатов анкетирования, анализ собранных данных, сопоставление наблюдений и цифровых показателей.

Методология исследования сочетала педагогический эксперимент, анкетирование, наблюдение и цифровой мониторинг. Это позволило комплексно оценить эффективность игровых методов в повышении мотивации школьников к урокам физической культуры.

Результаты

В исследовании участвовали 52 школьника (27 мальчиков и 25 девочек) из 6 «А» и 7 «Б» классов школы-гимназии № 96 города Астаны. На начальном этапе было проведено анкетирование, чтобы определить отношение детей к урокам физической культуры.

До эксперимента:

- На вопрос «Нравятся ли вам уроки физической культуры?» положительно ответили 21 ученик из 52 (40 %).

• Около 20 детей (38 %) признались, что выполняют упражнения формально, без особого интереса.

• 31 ученик (60 %) отметили, что предпочитают игровые формы занятий, но они применяются редко.

После внедрения игровых методов (через 12 уроков):

• Количество школьников, которые назвали уроки «интересными и полезными», выросло до 36 человек (70 %).

• Доля пассивных участников снизилась с 20 до 13 человек (25 %).

• Регулярная посещаемость улучшилась: если в начале эксперимента средний показатель присутствия составлял 70 %, то в конце - 85 %.

• Вовлечённость девочек особенно изменилась: из 25 участниц 17 стали активно принимать участие в эстафетах и мини-играх (раньше - только 9).

Примерные данные в сводной форме приведены в таблице 1.

Таблица 1 – Сравнительные показатели до и после внедрения игровых методов

Показатели	До внедрения	После внедрения	Изменение
Пассивные участники	20 (40 %)	13 (25 %)	–15 %
Посещаемость	70 %	85 %	+15 %
Интерес к урокам	21 (40 %)	36 (70 %)	+30 %
Активность учащихся	9 (36 %)	17 (68 %)	+32 %

Для наглядности данные также отражены на диаграмме (Рисунок 3).

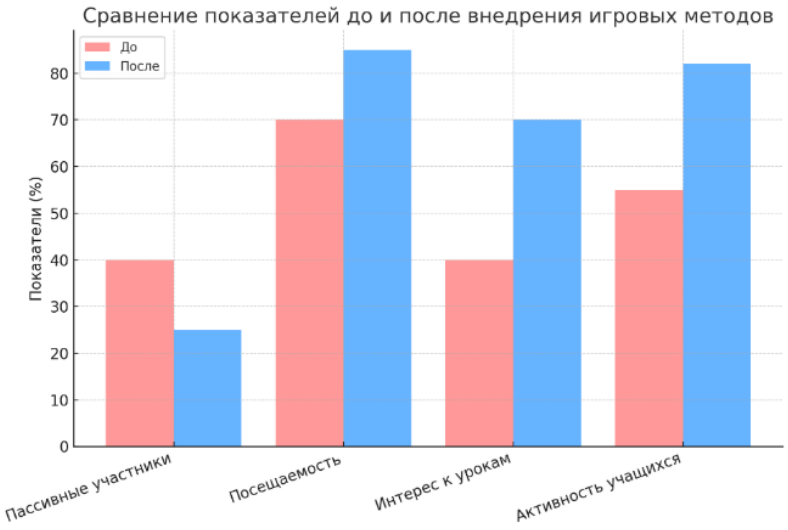

Диаграмма (Рисунок 3) наглядно показывает динамику изменений по ключевым показателям. В первую очередь обращает на себя внимание сокращение числа пассивных участников: если до начала эксперимента около 40 % школьников выполняли задания формально, без интереса, то после внедрения игровых методов этот показатель снизился до 25 %. Это означает, что значительная часть детей стала активнее включаться в упражнения, перестала «отсиживаться» на уроках и начала проявлять инициативу.

Положительная динамика прослеживается и в уровне посещаемости. Средний показатель вырос с 70 % до 85 %, что подтверждает: уроки стали восприниматься детьми не как «обязательная нагрузка», а как ожидаемое событие. Особенно это заметно в 7 «Б» классе, где количество пропусков снизилось почти вдвое. Таким образом, игровые методы

способствовали формированию у школьников более ответственного отношения к урокам физической культуры.

Не менее важным результатом стало повышение интереса к занятиям: доля детей, которые назвали уроки «интересными и полезными», увеличилась с 40 % до 70 %. Анкетирование показало, что наиболее востребованными оказались мини-матчи 3х3 и эстафеты с мячом. Эти виды деятельности создают атмосферу соревновательности, дают возможность каждому ученику проявить себя и почувствовать поддержку команды. Девочки отметили, что именно командные формы помогли им активнее участвовать в процессе и преодолеть стеснение.

Общий уровень активности учащихся вырос с 55 % до 82 %. Этот показатель отражает не только количественные изменения, но и качественные. Дети стали более энергичными, меньше отвлекались во время урока, быстрее реагировали на задания. В процессе наблюдений было отмечено, что школьники охотнее выполняют упражнения, если они встроены в игровую задачу. Таким образом, игра стала не просто формой развлечения, а действенным педагогическим инструментом.

Дополнительным стимулом послужило использование цифровых приложений. Дети с интересом следили за своими шагами и временем активности, сравнивали результаты с одноклассниками. Это позволило вывести процесс за пределы урока: несколько учеников начали фиксировать шаги и дома, что говорит о переносе мотивации в повседневную жизнь.

Итоговый анализ позволяет утверждать, что игровые методы, усиленные цифровыми инструментами, способствуют не только повышению активности на уроках, но и формированию устойчивого интереса к физической культуре в целом.

Заключение

Проведённое исследование в 6 «А» и 7 «Б» классах школы-гимназии № 96 города Астаны показало, что использование игровых методов на уроках физической культуры является эффективным средством повышения мотивации и вовлечённости школьников.

Полученные данные убедительно демонстрируют:

- число пассивных участников снизилось почти на 15 %;
- посещаемость уроков улучшилась на 15 %;
- интерес к занятиям вырос с 40 % до 70 %;
- общий уровень активности увеличился на 27 %.

Эти изменения не были случайными. Наибольший эффект дали именно игровые формы – мини-матчи 3х3, эстафеты с мячом и соревновательные задания. Они позволили превратить урок из рутинного выполнения упражнений в увлекательный процесс, где каждый ученик мог проявить себя. Особенно важным результатом стало то, что девочки, ранее занимавшие пассивную позицию, стали активнее включаться в упражнения, чувствуя себя частью команды.

Использование цифровых средств добавило дополнительную мотивацию. Школьники начали относиться к уроку не только как к игре, но и как к возможности улучшить свои личные показатели. Это способствовало переносу интереса за пределы школьного зала: отдельные ученики продолжали отслеживать шаги и дома, что свидетельствует о формировании устойчивой привычки к двигательной активности.

Игровые методы можно рассматривать как практическую педагогическую технологию, способную решать сразу несколько задач:

- формировать у школьников положительное отношение к физической культуре,
- повышать двигательную активность,
- улучшать посещаемость и дисциплину,
- укреплять командный дух и атмосферу сотрудничества.

Полученные результаты подтверждают: урок физической культуры, построенный на основе игровых методов, становится не формальностью, а значимым событием для ребёнка, которое стимулирует интерес к движению и здоровому образу жизни.

Список использованных источников

1. Бальсевич В. К. Физическая культура: приоритеты обновления. – Москва: Советский спорт, 2009. – 192 с.
2. Виленский М. Я., Лях В. И. Физическая культура школьников: теория и практика. – Москва: Академия, 2016. – 256 с.
3. Гутникова А. А. Игровые технологии на уроках физической культуры // Современная педагогика. – 2020. – №3. – С. 45–52. –https://moluch.ru/archive/3/1622/
4. Кривенцова И. В. Игровые методы как средство повышения мотивации школьников на уроках физической культуры // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2019. – №6. – С. 34–38. https://e-koncept.ru/2019/191006.htm
5. Родионова И. Н. Мотивация школьников к занятиям физической культурой в условиях цифровизации образования // Молодой ученый. – 2022. – №20 (414). – С. 115–119: https://moluch.ru/archive/414/91022/
6. World Health Organization. Global recommendations on physical activity for health. – Geneva: WHO, 2010. – 58 p. – Available at: https://www.who.int/publications/i/item/9789241599979

MOTIVATING STUDENTS TO ENGAGE IN PHYSICAL EDUCATION IN MODERN SCHOOLS

Abstract

The article explores modern approaches to enhancing students' motivation for physical education classes. It highlights the common challenges teachers face in organizing lessons and suggests practical strategies to overcome them. Particular focus is placed on game-based methods, teamwork, the use of digital technologies, and the creation of a positive learning environment. The recommendations contribute to developing children's sustained interest in regular physical activity and promoting their health.

Keywords: *physical education, motivation, schoolchildren, game-based methods, pedagogy.*

БҮГІНГІ МЕКТЕПТЕГІ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУҒА ДЕГЕН МОТИВАЦИЯСЫ

Аңдатпа

Мақалада оқушыларды дене шынықтыру сабағына ынталандырудың заманауи тәсілдері қарастырылады. Сабақ өткізу барысында мұғалімдердің жиі кездесетін қиындықтары сипатталып, оларды шешудің тиімді жолдары ұсынылады. Ерекше назар ойын әдістеріне, топтық жұмысқа, цифрлық технологияларды қолдануға және сабақтағы жағымды ахуал қалыптастыруға аударылады. Берілген ұсыныстар балалардың тұрақты қозғалыс белсенділігіне қызығушылығын арттыруға және денсаулығын нығайтуға ықпал етеді.

Түйін сөздер: *дене шынықтыру, мотивация, оқушылар, ойын әдістері, педагогика.*

Актайлакова Тлеугуль Муратовна
Көркем еңбек пәнінің мұғалімі
№39 гимназия
Алматы облысы, Іле ауданы

«КӨРКЕМ ЕҢБЕК САБАҒЫНДАҒЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖОБАЛАР ӘДІСІ»

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының жеке дамуына, оның шығармашылық мүмкіндіктерін ашуға, тәжірибелік қабілеттерін дамытуға ерекше мән берілуде. Соның бірі – көркем еңбек сабағында қолданылатын шығармашылық жобалар әдісі. Бұл әдіс оқушыларды тек бұйым жасаушы ретінде емес, идея авторы, жоспарлаушы, орындаушы, сарапшы ретінде жан-жақты дамытады.

Жобалық әдіс оқушыларды дербес шешім қабылдауға, мәселені зерттеуге, талдауға және қолданбалы нәтиже жасауға үйретеді. Бұл әдіс көркем еңбек сабағында шығармашылық ойлау мен қол еңбегін ұштастыра отырып, оқушыны белсенді әрекетке тартады.

Шығармашылық жобалар әдісі – бұл оқушыны белгілі бір мәселені шешуге бағыттап, жобалау кезеңдері арқылы мақсатты түрде жұмыс істеуге үйрететін тәсіл. Көркем еңбек пәнінде бұл әдіс арқылы оқушылар өз идеяларын іске асырып, материал таңдап, бұйымды жасап, оны қорғауға дейінгі барлық процестерге қатысады.

Жобалық әдістің кезеңдері мыналар:

1. Жоба идеясын анықтау – оқушы қызығушылығына сәйкес тақырып таңдайды.
2. Жоспар құру – жоба құрылымын, қолданылатын материалдар мен құралдарды анықтайды.
3. Бұйым жасау – қолөнер бұйымын дайындау барысында практикалық дағдылар қалыптасады.
4. Қорғау – дайын жобаны сынып алдында таныстырып, бағалау.
5. Рефлексия – жұмысты саралау, жетістіктер мен кемшіліктерді анықтау.

Артықшылықтары:

- Оқушының өзіндік ойлауын дамытады;
- Жауапкершілік пен еңбекке баулиды;
- Эстетикалық талғам қалыптасады;
- Ұлттық құндылықтарды бұйымдар арқылы жеткізуге мүмкіндік береді;
- STEAM бағытында жұмыс жасауға негіз болады.

Қорытынды:

«Көркем еңбек сабағындағы шығармашылық жобалар әдісі» оқушылардың жеке әлеуетін дамытуда маңызды рөл атқарады. Бұл әдіс тек пән мазмұнымен шектелмей, оқушыны өмірмен байланыстыра отырып, заманауи тұлға қалыптастыруға ықпал етеді. Сондықтан бұл тәсілді жүйелі қолдану – көркем еңбек мұғалімінің кәсіби шеберлігін көрсететін негізгі көрсеткіштердің бірі.

Көркем еңбек сабағындағы шығармашылық жобалар әдісі – оқушының тек көркемдік талғамын ғана емес, өмірге бейімділігін, еңбекке қызығушылығын арттыруға бағытталған кешенді тәсіл. Бұл әдісті жүйелі енгізу – шығармашыл, жауапкершілігі жоғары, ұлттық мәдениетті бағалай білетін тұлғаны тәрбиелеудің кепілі.

Молдабаева Айнур Дюсеновна
Воспитатель
«Специальный детский сад №52 города Павлодара»
город Павлодар

«РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ»

Аннотация: *в статье рассматриваются особенности развития коммуникативных навыков у дошкольников с задержкой психического развития. Выявлены характерные трудности речевого и социального взаимодействия детей данной категории. Описаны психолого-педагогические условия формирования коммуникативной компетентности: создание речевой среды, использование игровых технологий, театрализации, логоритмики, мнемотехники и психогимнастики. Подчёркивается значимость авторских программ и сотрудничества с семьёй. Делается вывод о том, что систематическая работа воспитателя обеспечивает формирование у дошкольников с ЗПР навыков общения, необходимых для успешной социализации и адаптации к школьному обучению.*

Ключевые слова: *дошкольники, задержка психического развития, коммуникативные навыки, речевая среда, коррекционная педагогика, игровая деятельность, театрализация, логоритмика, психогимнастика, социализация.*

Развитие коммуникативных навыков у дошкольников с задержкой психического развития представляет собой одну из наиболее актуальных и сложных проблем современной коррекционной педагогики и психологии. Коммуникация выступает важнейшим условием успешной социализации ребёнка, так как именно через речевое взаимодействие с окружающими у детей формируется представление о себе, развиваются познавательные процессы, закрепляются социальные нормы и навыки межличностного поведения. Для детей с нормой психического развития данный процесс протекает в относительно естественных условиях общения в семье и детском саду, тогда как у детей с ЗПР наблюдается целый комплекс нарушений, препятствующих полноценному формированию коммуникативной деятельности. Эти особенности требуют от педагога и воспитателя целенаправленной, систематической работы, основанной на научно обоснованных методиках и индивидуализированном подходе.

Задержка психического развития является собирательным понятием, включающим в себя различные формы временного замедления становления психических функций. Дети с ЗПР отличаются неравномерностью в развитии когнитивной, эмоциональной и речевой сфер. Их ведущая деятельность, которая должна быть игровой, носит фрагментарный характер, они испытывают трудности в установлении контактов со сверстниками и взрослыми. Недоразвитие коммуникативной функции проявляется в ограниченности словаря, нарушении

грамматического строя речи, недостаточной сформированности диалогической и монологической форм общения, низкой мотивации к вербальному взаимодействию. Психолингвистические исследования показывают, что для таких детей характерно замедленное формирование фонематического слуха, затруднённое усвоение грамматических категорий, недостаточный уровень развития артикуляционного аппарата.

Наряду с этим, у дошкольников с ЗПР наблюдаются трудности в понимании речи собеседника, что снижает их способность к адекватному диалогу. Они часто пользуются жестами, односложными высказываниями или штампами, избегают сложных формулировок. Всё это отражается на их социальном взаимодействии: ребёнок замыкается, проявляет эмоциональную нестабильность, не всегда понимает правила поведения в группе, что ведёт к снижению самооценки и вторичным психологическим проблемам.

Роль воспитателя в данном процессе трудно переоценить, поскольку именно педагог, находящийся в постоянном взаимодействии с детьми, способен выстраивать развивающую образовательную среду, способствующую становлению речевой и коммуникативной активности. Для этого требуется глубокое знание возрастной и специальной психологии, умение сочетать элементы коррекционной работы с ежедневными педагогическими практиками. Воспитатель должен обладать компетенциями не только в области организации игровой и познавательной деятельности, но и в сфере логопедических упражнений, психогимнастики, коммуникативных игр.

Одним из ключевых педагогических принципов в работе с детьми с ЗПР является создание насыщенной речевой среды. Коммуникация не должна быть эпизодической, напротив, каждое действие в группе сопровождается вербализацией, каждое занятие насыщается речевыми образцами. Воспитатель, взаимодействуя с детьми, должен постоянно проговаривать свои действия, комментировать происходящее, задавать уточняющие вопросы, вовлекать детей в диалог. Такой приём способствует активизации пассивного словаря, стимулирует ребёнка к подражанию и повторению.

Не менее значимым является использование игровых технологий. Игра как ведущая деятельность дошкольника приобретает особое коррекционное значение. Сюжетно-ролевые игры позволяют детям примерять на себя социальные роли, разыгрывать различные коммуникативные ситуации: покупку в магазине, визит к врачу, беседу с другом. Воспитатель выступает здесь не просто наблюдателем, но активным организатором, направляющим общение, помогая детям правильно строить высказывания, использовать вежливые формы речи, проявлять эмоциональную отзывчивость.

Особую эффективность в развитии коммуникации показывают театрализованные игры. Инсценировка сказок, использование настольного и кукольного театра позволяют ребёнку с ЗПР свободнее выражать свои эмоции и мысли, преодолевать психологические барьеры, пробовать себя в различных ролях. Театрализация стимулирует развитие как диалогической, так и монологической речи, обогащает словарь, формирует навык последовательного изложения.

Коррекционная работа с детьми с ЗПР должна включать также логоритмические упражнения, сочетающие движение, музыку и речь. Такой комплексный метод способствует развитию артикуляционной моторики, улучшает фонематический слух, помогает формировать чувство ритма и правильную интонацию. Немаловажным является использование мнемотехники — приёмов визуализации, позволяющих детям лучше запоминать слова и строить высказывания. Например, составление рассказа по картинкам-схемам помогает ребёнку структурировать речь, избегать пауз и неопределённых высказываний.

Нельзя не отметить значение психогимнастики и эмоционально-ролевых упражнений. У дошкольников с ЗПР часто наблюдается трудность в распознавании и выражении эмоций. Упражнения, направленные на имитацию мимики, жестов, пантомимических сценок,

формируют способность понимать эмоциональное состояние партнёра по общению, что является важным компонентом коммуникативной компетентности.

Особое внимание в педагогической практике следует уделять сотрудничеству с семьёй. Родители должны быть активными участниками коррекционного процесса, так как именно домашняя среда закрепляет навыки, полученные в детском саду. Воспитатель обязан консультировать родителей по вопросам речевого развития, предлагать упражнения, игры и задания для совместного выполнения дома.

Перспективным направлением работы можно назвать использование элементов авторских программ, ориентированных на комплексное развитие коммуникативных навыков. Такие программы включают в себя интеграцию речевых упражнений в художественную, музыкальную и игровую деятельность, применение информационно-коммуникационных технологий (например, интерактивных приложений для развития речи), а также создание условий для совместной деятельности детей с разным уровнем развития. Важно подчеркнуть, что индивидуализированный подход к каждому ребёнку, подбор адекватных форм и темпа работы, использование разнообразных средств педагогического воздействия формируют основу для успешной коррекции коммуникативных нарушений.

Таким образом, развитие коммуникативных навыков у дошкольников с задержкой психического развития является многоаспектным процессом, включающим в себя психолого-педагогическую, речевую, эмоциональную и социальную составляющие. Эффективность коррекционной работы зависит от систематичности, последовательности и междисциплинарного взаимодействия педагогов, логопедов, психологов и родителей. Воспитатель, обладающий научными знаниями и практическими умениями, способен создать условия, при которых ребёнок с ЗПР не только преодолеет трудности в общении, но и сформирует положительный опыт взаимодействия, необходимый для дальнейшей школьной адаптации и полноценной интеграции в общество.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л. С. Проблемы общего и специального детского развития / Л. С. Выготский. — М.: Просвещение, 2003. — 367 с.

2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. — М.: Смысл, 2000. — 301 с.

3. Мастюкова Е. М. Психолого-педагогическая коррекция в работе с детьми с ЗПР / Е. М. Мастюкова. — М.: Владос, 2012. — 208 с.

4. Бондаренко О. В. Формирование коммуникативных навыков у дошкольников с ЗПР / О. В. Бондаренко // Дефектология. — 2019. — №5. — С. 45–50.

5. Певзнер М. С. Специальная психология: учебное пособие / М. С. Певзнер. — М.: Академия, 2011. — 224 с.

6. Поддьяков Н. Н. Развитие речи у детей дошкольного возраста / Н. Н. Поддьяков. — М.: Педагогика, 2006. — 192 с.

7. Смирнова Е. О. Игра и её роль в развитии дошкольника / Е. О. Смирнова. — М.: Мозаика-Синтез, 2007. — 160 с.

8. Шевченко Ю. М. Театрализация как средство развития речи у детей с ЗПР / Ю. М. Шевченко // Вопросы современной педагогики. — 2020. — №2 (36). — С. 52–57.

9. Никулина В. А. Логоритмика в системе коррекционной работы / В. А. Никулина. — СПб.: Детство-Пресс, 2013. — 128 с.

Дүйсенбай Бақытгул
Физика пәні мұғалімі
«№3 жалпы білім беретін орта мектебі»
Алматы облысы, Алатау қаласы

STEM ЭЛЕМЕНТТЕРІ ФИЗИКА КУРСЫНДА, ҒЫЛЫМҒА САПАР

XXI ғасырдың негізгі талабы – шығармашыл, сыни ойлайтын, ақпараттық және технологиялық ортада еркін бағдар жасай алатын тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыда STEM білім беру жүйесі – бүгінгі білім берудің инновациялық бағыты. Физика пәні – STEM-нің өзегі болып табылатын жаратылыстану ғылымдарының негізі. Сондықтан физика курсына STEM элементтерін енгізу – оқушыларды ғылымға жетелеудің тиімді құралы

Қазіргі әлемде ғылыми-техникалық прогресс қарқынды дамып, жаңа технологиялар мен инженерлік шешімдер күн сайын пайда болуда. Осындай заманауи қоғамның талабына сәйкес, білім беру жүйесі де өзгеріп, жаңаша әдістер мен тәсілдерді қолдануды талап етеді. Соның ішінде заманауи тренд STEM(Ғылым, Технология, Инженерия және Математика) білім беру бағдарламалары маңызды рөл атқарады. STEM білім беру оқушыларды ғылыми және инженерлік бағыттарға бейімдеуге, олардың шығармашылық қабілеттерін, сыни ойлауын және зерттеу дағдыларын дамытуға бағытталған. STEM білім беру бағдарламасы бойынша ақпарттаттар өте көп, зертеу бағытына байланысты ақпараттарды ірікеп алынды. https://doi.org/10.53360/2788-7995-2022-4(8)-6 STEM- білім беру жобаларын іске асыруда анықталған бірқатар тендециялар көрсетілген. [1].

TinkerCad сайтының көмегімен алдын-ала құрастырудың арқасында білім алушылар алдымен модельді жинап, оның жұмыс қабілеттілігін тексеру мүмкіндігіне ие болады. Тексеруден кейін білім алушы нақты радиоэлементтерде тізбекті құрастыруды бастап кетеді. Сайттың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, STEAM технологиясының талаптары қамтылады және өз бетінше оқыту мен қателерді іздеуді жүзеге асады. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы ұсынған STEM-білімді енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар [3], жалпы білім беретін мектепте STEM бағыттары бойынша білім алушылардың ғылыми-зерттеушілік жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдарды жатқызуға болады [4]. Бұл нұсқауларда STEM-әдісін программалау және робототехникамен байланыстырады.

STEM-әдісімен білім берудің артықшылықтары бәсекеге қабілетті жастарды, икемді жұмыс күш ретінде дайындаудан, жоғары білікті мамандарды тәрбиелеуден, халықтың цифрлық, ғылыми және инженерлік сауаттылығын арттырудан тұрады. Мектептер мен университеттерде STEM оқытудың бірыңғай әдістемесі жоқ. Халықаралық деңгейде танымал болғанына қарамастан, STEM білімі туралы жалпы хабардарлық деңгейі төмен. Сонымен қатар, STEM-әдісін түсінудегі келіспеушіліктер және Қазақстан мектептерінде STEM-әдісімен білім беруді табысты және тиімді енгізу үшін білікті мамандардың жетіспеушілігі орын алуда. Шетел зерттеулерінің мәліметі бойынша STEM-әдісімен физика-математикалық пәндерді оқыту білімгерлердің теориялық және эмпирикалық қабілетін жоғарылатып, үлгерімі мен қызығушылығын арттырады [5-6]. Қазіргі таңда мектептерде, жоғары оқу орындарында 3D-

моделдеу, робототехника кабинеттері, орталықтары мен лабораториялары ашылып, оқу процесіне енгізілуде, бірақ біздің мектепте 3D-моделдеу зертханалық жұмысты орындауға ғана арнайы тақта орнатылған, бізге қатты қызық болған робототехника кабинеттері жоқ, болашақта болады деп сенеміз.

Пән мұғалімі ретінде соңғы уақытта білім алушылардың бойынан пәнге деген салғырттық, қығушылықтың төмендігі, есеп шығару қабілеттерінің әлсіздігі атап айтқанда математикалық білімдерін физика пәнімен байланыстыра алмау сияқты кедергілер көбеюде, бұл кедергілер ББЖМ бақылау тапсырғанда және ғылыми шығармашылық жұмыстармен айналсуға өзіндік кері ықпалын тигізуде. Сол себепті 7-сыныптан бастап қосымша ақысыз болсада үйірме ретінде арнаулы курс жүргізілуі керек.

- Science (ғылым): табиғат заңдылықтарын зерделеу;
- Technology (технология): заманауи техникалық құрылғыларды пайдалану;
- Engineering (инженерия): инженерлік ойлау мен жобалау әрекеттерін дамыту;
- Mathematics (математика): есептеу, талдау, модельдеу дағдыларын жетілдіру.

STEM – бұл тек пәндерді біріктіру емес, ол оқушыларды практикалық мәселелерді шешуге бағыттайтын интеграцияланған білім беру жүйесі.

Физика курсындағы STEM элементтері

Физика сабақтарында STEM әдістерін қолданудың бірнеше жолдары бар:

- Эксперименттік зерттеу: күн батареясынан ток алу, су турбинасын жасау, электромагниттік өрісті анықтау;
- Инженерлік жобалау: қарапайым механизмдер (катапульта, көпір үлгісі, көтергіш құрылғы) құрастыру;
- Технологиялық құралдар: Arduino, датчиктер, мультиметр, сандық лабораториялық құрылғылар пайдалану;
- Математикалық модельдеу: алынған тәжірибелік мәліметтерді график, диаграмма, кесте түрінде талдау.

Физика пәнін енді бастаған білім алушылрды STEM элементтерін қолданып, қарапайым да оңай тәжірибелерді сабақтан тыс уақытта жасауға ұйымдастру және тақырып бойынша мәтіндік есептер шешу арқылы білім алушыны ББЖМ дайындау және зерттеу, жасау, аналитикалық ойлау дағдыларын дамыту, пәнге деген қызығушылығын арттыру, нақты өмірде физика заңдылықтарын қолданудың мүмкіндіктерін кеңейтеді, сондықтан мектепте 7-сынып оқушыларына STEM бағытында қосымша үйірмелер жүрізілген дұрыс.

Практикалық маңызы

- Оқушылардың пәнге қызығушылығы артады;
- Ғылыми жобаға қатысуға ынтасы қалыптасады;
- Физикадан алған білімін өмірлік жағдаяттарда қолдануға үйренеді;

Болашақ мамандық таңдауына әсер етеді.

Жалпы мағынасы бойынша физика — табиғаттың негізгі (іргелі) қарым-қатынастарын, заңдылықтарын зерттейді. Физика пәнін терең түсіну үшін есеп шығарумен шектелмей зерттеу жүргізу, тәжірибе жасау керек. Ұсынылып отырған «STEM элементтері физика курсында, ғылымға сапар» курсы төменгі сыныпта Жаратлыстану пәнінен алған базалық білімдерін толықтырып, ендігі үйренетін физика пәнін тереңдете меңгеруге көмектеседі.

Бұл курс физика пәнін оқытуда STEM элементтерін қолданудың маңызы қарастырылады. STEM білім беру жүйесі оқушыларды ғылымға қызықтырып қана қоймай, олардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілетін, зерттеушілік дағдыларын дамытады. «Ғылымға сапар» бағыты арқылы физика сабақтарын өмірмен байланыстыра отырып, оқушыларды зерттеушілікке және ғылыми жобаларға бейімдеудің жолдары талданады.

STEM технологиялардың виртуальды модельдеу яғни оқу экспериментінің кең таралған түрі– виртуальды эксперименттік жұмыстарды қолдану. Виртуальды зертханалар әртүрлі үдерістердің жүру шарттары мен белгілерін сапалы деңгейде үлгілеуге мүмкіндік береді және қол жетімді құрал-жабдықтар арқылы STEM элентрін пайдалана отырып білім алушыларың пәнге деген қызығушылықтрын арттыру, функционалдық сауаттылықты дамыту, әлемдік экономикадағы бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

Физика курсына STEM элементтерін енгізу – оқушыларды ғылымға жетелеудің, зерттеушілікке баулудың тиімді жолы. «Ғылымға сапар» идеясы арқылы оқушылар тек дайын білімді қабылдамай, оны тәжірибеде қолданып, жаңа білімді өздері құрастырады. Бұл олардың шығармашылық әлеуетін дамытып, болашақта бәсекеге қабілетті тұлға болуына ықпал етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.Макеев Б.К., Беккасимова Д.Т., Жылқыбаев Т.С., Конысбек Д.Т. «ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАР ӘЗІРЛЕУДЕГІ STEM ТЕХНОЛОГИЯ» . 2022;(4(8)):4248.

1. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік стандарты.

2. Bybee, R. W. (2013). The Case for STEM Education. NSTA Press.

3.STEM білімді енгізу бойынша әдістемелік ұсынымдар. — Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. — 160 б. (Kazakhstan's updated educational standards – Қазақстанның жаңартылған білім беру мазмұнына негізделген STEM бағытындағы бағдарламала).

4. Жалпы білім беретін мектепте STEM бағыттары бойынша білім алушылардың ғылыми-зерттеушілік жұмысын ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. — Астана: Ы.Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. — 32 б.

5. Күзембай, Б. (2021). Физика сабақтарында STEM технологиясын қолдану. Физика және астрономия журналы.

Нышанова Жанат Тыныбековна
Химия пәні мұғалімі
Н.Д.Оңдасынов атындағы №38 мектеп-гимназиясы
Шымкент қаласы

ХИМИЯ САБАҒЫНДА СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМЫТУ

Бүгінгі таңда білім беру саласында оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін, ойлау қабілетін, шығармашылығын дамыту маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Жаңа форматтағы сабақтарда оқушыны тек білім алушы ретінде емес, ізденуші, зерттеуші, шығармашыл тұлға ретінде қалыптастыру көзделеді. Осы мақсатта сын тұрғысынан ойлау технологиясын тиімді пайдалану – өзекті мәселелердің бірі.

Сын тұрғысынан ойлау – ойлау үдерісін дамытатын, оқушыны өз көзқарасын дәлелдеуге, өз пікірін қалыптастыруға, түрлі ақпаратты талдап, салыстырып, қорытынды жасауға үйрететін технология. Бұл әдіс оқушылардың белсенділігін арттырып, оларды шығармашылыққа баулиды. Оқушылар тек мұғалімнің айтқанына сүйеніп қана қоймай, өз ойларын айтуға, сұрақтар қоюға және жауап іздеуге бейімделеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясының басты стратегиялары:

«Топтастыру», **«INSERT»**, **«Болжау»**, **«ДЖИКСО»**, **«Қос жазба күнделігі»**, **«Сұрақ қою»**, **«Кубизм»** және т.б.

Химия – теориялық білім мен тәжірибені ұштастыра отырып оқытылатын, логикалық ойлауды талап ететін пән. Оқушы тек химиялық ұғымдарды есте сақтап қана қоймай, олардың мәнін түсініп, түрлі жағдайларға бейімдеп қолдана білуі қажет.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясын қолдану арқылы оқушылар:

- Химиялық тәжірибелерге болжам жасау;
- Реакция теңдеулерін түсіндіру, оларға балама шешімдер ұсыну;
- Экологиялық және күнделікті өмірмен байланыстырып, өз ойларын дәлелдеу;
- Зерттеушілік тапсырмалар беру арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту мүмкіндігі беріледі.

Мысал:

«Қышқыл мен негіз арасындағы реакция» тақырыбын өткенде, оқушыларға:

- Осы реакцияны күнделікті өмірмен байланыстырып көр (мысалы, асқазан қышқылы мен ас содасы);
- Қандай жаңа өнімдер түзіледі және оны қайда қолдануға болады?
- Егер реакция шарты өзгерсе (температура, концентрация), не болады? – деген сұрақтар қойылады.

Бұл сұрақтар оқушылардың ойлау деңгейін кеңейтеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясы арқылы оқушылар:

- Пәнге деген қызығушылығы артады;

• Шығармашылық қабілеті, логикалық ойлау жүйесі дамиды;
• Өз ойын ашық жеткізіп, дәлелдеуге үйренеді;
• Сабаққа белсенді қатысып, бірлескен жұмысқа бейімделеді.

Сын тұрғысынан ойлау технологиясының әр түрлі әдіс- тәсілдерін пайдалана отырып, өз сабақтарымда оқушылардың шығармашылық деңгейін көтеру мақсатында жұмыс жасаймын. Мысалы, 8 сыныпта «Қоршаған ортадағы химиялық реакциялар» тақырыбында келесі тапсырмалар қолдандым. Оқушыларды сабаққа ынталандыру, тақырыптың мағынасын ашу «Қызығушылықты ояты» кезеңінде «Болжау» стратегиясын пайдаландым.

Сұрақ: *Қалай ойлайсың, химиялық реакциялар тек зертханада ғана жүреді ме? Қоршаған ортада химиялық реакциялардың қандай түрлері болуы мүмкін?*

Мысал жауаптар:
• Темірдің тот басуы
• Көмірдің жануы
• Қышқыл жаңбыр
• Ағаштың шіруі
• Озон қабатының бұзылуы

Сұрақ: «Қоршаған орта» және «Химия» сөздерін байланыстырып, сызба құра.

Жауап үлгісі:
• Ауаның ластануы (реакциялар нәтижесінде NO_2, CO_2 бөлінуі)
• Су тазарту (нейтрализация, тұндыру реакциялары)
• Қоқыс өңдеу (жану, қайта өңдеу процестері)

Жаңа ақпартты игеру, талдау, қолдану деңгейіндегі тапсырмалар «Мағынаны ашу» кезеңінде пайдаланған тиімді, бұл жерде «Ойлан-топтас- бөліс» әдісі бойынша тапсырмалар жоғары нәтижелер береді.

Мұғалім оқушыларға қоршаған ортада жүретін мынадай химиялық реакциялардың сипаттамасын береді:

• Күкірт диоксиді атмосфераға шығып, қышқыл жаңбыр туғызады:
$SO_2+H_2O \rightarrow H_2SO_3$

• Озон қабатының бұзылуы:
$O_3+Cl \rightarrow ClO+O_2$

• Темірдің тот басуы:
$4Fe+3O_2+6H_2O \rightarrow 4Fe(OH)_3$

Тапсырма: Әр жұп берілген реакцияны талдап, оның экологиялық салдарын сипаттап, оны болдырмау жолдарын ұсынады.

«Кубизм» әдісі бойынша тапсырма

Оқушылар кубикті лақтырады, әр қырда мынадай тапсырмалар бар:

1. **Сипатта** – Қоршаған ортада қандай химиялық реакциялар жүреді?
2. **Салыстыр** – Табиғи және адам әсерінен болатын химиялық реакцияларды салыстыр.
3. **Талда** – CO_2 газының артық мөлшері атмосфераға қалай әсер етеді?
4. **Қолдан** – Қышқыл жаңбырдан қорғану үшін қандай әрекет қолдануға болады?
5. **Құрастыр** – Қалдықтарды азайтуға бағытталған жоба идеясы.
6. **Бағала** – Пластиктің ыдырамауы экологиялық проблема тудыра ма?

Оқушы өз ойын қорытып, өмірмен байланыстыруға, шығармашылық жұмыс жасауға бейімдейтін тапсырмалар да пайдаланамын. «Ой толғаныс» кезеңінде пікір немесе эссе жазу баланың шығармашылығын жақсы дамытады.

Тақырып: «Химиялық реакциялар — табиғаттың тілі ме, адамзаттың қателігі ме?»

Нұсқау: 5–7 сөйлеммен өз көзқарасыңды білдір, мысал келтір.

Тапсырма: Қарапайым судағы темір шегенің тот басуын бақылау.

Сұрақ: Бұл қандай химиялық реакция? Реакция нәтижесінде не түзіледі? Бұл құбылысты болдырмаудың жолдары қандай?

Тапсырма: «Қала/ауыл экологиясын жақсарту үшін қандай химиялық реакциялар қолданылады?» – тақырыбына топтық постер немесе мини-жоба жасау.

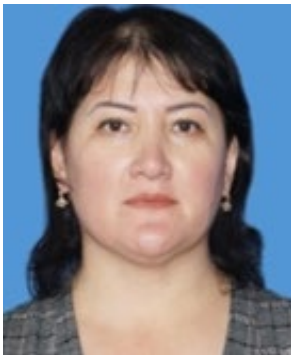
Қандай реакциялар сенің өміріңе әсер етіп жатыр деп ойлайсың?

Осы білімді болашақта қалай қолдануға болады?

Қорытынды

Қорыта келе, химия сабағында сын тұрғысынан ойлау технологиясын тиімді қолдану – оқушылардың терең білім алуына, жеке тұлға ретінде дамуына жол ашады. Бұл технологияны жүйелі түрде пайдалану арқылы біз шығармашыл, сыни көзқараспен қарай алатын, ғылыми-зерттеушілікке бейім ұрпақ тәрбиелей аламыз.

Қыдыралиева Қарлығаш Сугралиевна
Химия пәні мұғалімі
Н.Д.Оңдасынов атындағы №38 мектеп-гимназиясы
Шымкент қаласы

ХИМИЯ САБАҚТАРЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМЫТУ

Қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсаты – оқушылардың білімді меңгеруімен қатар оны өмірлік жағдаяттарда қолдана білуін қамтамасыз ету. Бұл тұрғыда функционалдық сауаттылық маңызды орын алады. Функционалдық сауаттылық – оқушының алған білімін күнделікті өмірде, тәжірибеде тиімді қолдана білу қабілеті. Химия пәнін оқытуда бұл ұғым ерекше мәнге ие, себебі химиялық білімдер тұрмыста, өндірісте, медицинада, экологияда кеңінен қолданылады.

Химиядан функционалдық сауаттылық – оқушылардың химиялық білімді күнделікті өмірмен, экологиялық мәселелермен, өндірістік-тұрмыстық жағдайлармен байланыстырып қолдана білу қабілеті. Мысалдар:

- Тамақ қоспаларының құрамындағы (Е кодтары) химиялық заттарды анықтай білу;
- Суды қайнатып ішу қажеттігін микробиологиялық және химиялық тұрғыда түсіндіру;
- Автокөліктен бөлінетін газдардың құрамын (CO, NO_2, Pb қосылыстары) экологиямен байланыстырып талдау.

Функционалдық сауаттылықты қалыптастыру жолдары

Мәтіндік тапсырмалар:

«Көптеген сусындардың құрамында көмірқышқыл газы болады. Ол сусынға қышқылтым дәм береді. Бірақ газдалған сусынды шамадан тыс пайдалану асқазанға зиянды болуы мүмкін».

Сұрақтар:

- Сусындағы қандай қышқыл бар?
- Көмірқышқыл газы ағзаға қалай әсер етуі мүмкін?

Тәжірибелік жұмыстар:

- Ас содасы мен сірке қышқылының әрекеттесуін тұрмыста қолдану;
- Жемістердегі қышқылдарды (лимон, алма) индикатор арқылы анықтау.

PISA үлгісіндегі тапсырма: «Адамдар көбіне алюминийден жасалған қазандарды қолданады. Бірақ қышқыл тағамдарды (мысалы, қызанақ сорпасы) ұзақ сақтауға болмайды. Неліктен?» Жауап: Алюминий қышқылдармен әрекеттесіп, тұздар түзеді, бұл тағамның сапасын бұзады әрі денсаулыққа зиян.

3. Функционалдық сауаттылықты арттыру әдістері

Ситуациялық есеп мысалы:

«Ауылдағы құдық суында темір иондары бар екені анықталды. Оны қалай тазартуға болады?» → Темір иондары оттегі әсерінен тотығып тұнбаға түседі.

Проблемалық сұрақ мысалы:

«Неліктен тіс пастасының құрамына фтор қосылады?» → Фтор иондары тістің эмалін қатайтып, кариеске қарсы әсер етеді.

Жобалық жұмыс мысалы: «Тұрмыста экологиялық таза жуғыш зат дайындау» (сода, лимон қышқылы, тұз негізінде).

4. Мұғалімнің рөлі

Мұғалім дайын білім беруші емес, оқушыны ізденіске жетелеуші тұлға болуы тиіс. Сабақ барысында экологиялық мәселелерді талқылау, зертханалық жұмысты өмірмен байланыстыру, оқушыларды ақпаратты іздеуге, сыни тұрғыда ойлауға үйрету маңызды.

Әдіс-тәсіл	Мысал	Тиімділігі
Ситуациялық тапсырмалар	«Қазанда пісірілген қызанақ сорпасын ұзақ сақтауға бола ма? Неліктен?»	Білімді өмірмен байланыстырады, ойлануға жетелейді
Проблемалық оқыту	«Неліктен газдалған сусынды ашық қалдырса, көпіршігі жоғалады?»	Сыни ойлауын, талдау қабілетін дамытады
Зертханалық тәжірибелер	Ас содасы мен сірке қышқылының әрекеттесуін тәжірибе жасау	Практикада қолдануға үйретеді, қызығушылықты арттырады
Жобалық әдіс	«Табиғи индикатор дайындау», «Ауыз суды тазарту жолдары»	Ізденіс, шығармашылық, зерттеу дағдыларын қалыптастырады
Дебат, пікірталас	«Пластикті қолдануға тыйым салу керек пе?», «Газдалған сусындар зиян ба?»	Сыни ойлау, дәлел келтіру, сөйлеу дағдысын дамытады
Пәнаралық интеграция	Озон қабатының бұзылуын экология және биологиямен байланыстыру	Кешенді ойлау қабілетін дамытады, білімді толық қолданады
АКТ қолдану	PhET симуляторы арқылы молекулалардың қозғалысын көру, онлайн тест	Қызығушылықты арттырады, қауіпсіз ортада тәжірибе жасауға мүмкіндік береді
Ойын элементтері (геймификация)	«Химиялық аукцион», кроссвордтар, викторина	Қызықты түрде білім меңгертеді, есте сақтауды күшейтеді

Қорытынды

Химия пәні – функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда ең тиімді пәндердің бірі. Өйткені ол оқушыларды күнделікті өмірде кездесетін заттар мен құбылыстарды ғылыми тұрғыдан түсінуге, білімін қолдана білуге баулиды. Сабақтарда өмірмен байланысты тапсырмаларды көбірек қолдану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігі артады, сыни ойлау, зерттеу дағдысы қалыптасады.

Илес Эльмира Нұржанқызы
Математика пәні мұғалімі
№13 жалпы білім беретін орта мектебі
Алматы облысы, Талғар ауданы, Тұздыбастау ауылы

ҚАЗІРГІ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНАТЫН ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа

Мақалада қазіргі білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдана отырып, жалпы білім беретін мектепте математиканы оқыту әдістемесі қарастырылады. Қазіргі заманғы қарқынды технологиялық даму жағдайында білім беру процесінің жаңартылуы мен мұғалімнің кәсіби қызметіндегі инновациялық көзқарастың маңыздылығы талданады. Математика сабағында АКТ қолданудың педагогикалық, әлеуметтік және технологиялық аспектілері талданып, білім алушылардың оқу мотивациясын арттыруға, танымдық белсенділігін дамытуға және оқыту процесінің тиімділігін жоғарылатуға қосатын үлесі сипатталады. Мақалада сонымен қатар электронды оқулықтар, мультимедиялық құралдар, презентациялар секілді оқыту ресурстарын пайдалану жолдары мен олардың оқушылардың логикалық ойлау, шығармашылық қабілеттерін дамытудағы рөлі көрсетілген. Автор мұғалімнің АКТ-ны сауатты қолдануы оқушылардың сапалы білім алуына, пәнге қызығушылығының артуына және математикалық мәдениеттің қалыптасуына ықпал ететінін қорытындылайды.

Түйінді сөздер: *ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, математиканы оқыту, инновациялық әдістер, электронды оқулық, мультимедиа, білім беру процесі, оқыту тиімділігі, оқушылардың мотивациясы, шығармашылық қабілет, логикалық ойлау.*

Қазіргі қоғамда қарқынды өзгерістер орын алуда, бүгінгі күні адам жаңа жағдайларға тез бейімделуі керек. Осыған байланысты Қазақстан Республикасында ақпараттық технологияларды пайдалана отырып математиканы оқыту әдістемесін қалыптастыруда бірқатар мәселелер туындап отыр. Сондықтан оқу процесінде математикадан білім мен білік жүйесін меңгеру ғана емес, сонымен бірге оларды меңгеру және практикада қолдану бойынша жалпыға бірдей білім беру күш-жігері мәселесі ерекше өзекті болып қала береді. Оқу процесін ұйымдастырудың дәстүрлі тәсілі білім мен дағдының адекватты меңгеруін қамтамасыз етеді, бірақ сонымен бірге жеке тұлғаның дамуына, оның мүмкіндіктерінің ашылуына ықпал етпейді.

Бүгінгі таңда әрбір ұстаз алға ұмтылуы, қызметін түбегейлі өзгертуі керек. Әрбір сабақ жаңашыл болуы керек. Мұғалімнің инновациялық сабақтағы өнертапқыштық әрекеті әдеттен тыс тапсырмалардың алуан түрлілігінде, шұғыл әрекеттерде, сындарлы ұсыныстарда, ойын-

сауық жаттығуларында, сабақты безендіруде, оқу жағдаяттарында, дидактикалық материалдарды жасауда, оқушылардың шығармашылық жұмысын ұйымдастыруда көрінеді.

Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) оқу процесінде маңызды рөл атқаруда. Бұл технологияның басты артықшылығы – көру мүмкіндігі, өйткені мәліметтердің көпшілігі визуалды жадының көмегімен алынады және оқу процесінде оған әсер ету өте маңызды. Ақпараттық технологиялар оқу үдерісін шығармашылық және оқушыға бағытталған етуге көмектеседі.

Математика сабағында компьютерлік технологияны қолдануға ұмтылыс әлеуметтік, педагогикалық және технологиялық себептерге байланысты туындайды:

а) білім беру жүйесіне осындай инновациялық технологияларды енгізу талаптарын арттыру;

б) мұғалімнің білім беру тиімділігін арттырудың жаңа құралдарын іздеу қажеттілігінің артуы;

в) компьютерлік оқытудың мүмкіндіктерін айтарлықтай кеңейтеді, оқу мотивациясын арттырады және оқушылардың оқу процесіне белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

Білім беруді компьютерлендіру білім беру үдерісінің тиімділігін арттыру, өскелең ұрпаққа қоғамның қажеттіліктері арасындағы алшақтықты азайту перспективасымен байланысты. Оқушыларға математиканы оқыту процесінде мектепте қолданылатын оқыту әдістерін ақпараттық технологияларды қолданумен үйлестіру қажет болса, онда оқыту процесінің тиімділігі артады, өйткені бұл жағдайда білім беру дифференциациясының көрнекілігінің принциптері ең маңызды болып табылады. толығымен жүзеге асырылды.

Қазіргі компьютерлердің ақпараттық технологиялар мен оны оқу процесінде пайдаланудың көптеген мүмкіндіктері бар. Басқа жағынан алып қарасақ, бұл салада көптеген мәселелер де кездеседі.

Біріншіден, ақпараттық-компьютерлік технологиялардың қарқынды дамып келе жатқаны сонша, педагогикалық зерттеулер мен оларды оқу процесінде қолдану бойынша әдістемелік әзірлемелер де тез ескіреді.

Екіншіден, мұғалімнің кәсіби іс-әрекетінде техникалық құралдарын қолдану мүмкіндіктері өте алуан түрлі және көп қырлы, оларды оқу-тәрбие процесінде пайдаланудың жаңа тәсілдері пайда болады, ал мұғалімдердің алдында компьютерлік технологияны сауатты пайдаланумен байланысты оқыту процесінде жаңа міндеттер мен мәселелер туындайды.

Заманауи ақпараттық технологиялар мен техникалық құралдар балалармен жұмыс жасауда олардың жасын, даму деңгейін және дайындығын ескере отырып, әртүрлі әдістерді қолдану мүмкіндіктерін кеңейтеді. Заманауи оқыту технологиялары мұғалімдерді де, оқушыларды да бірлескен жұмыстың белсенді қатысушыларына айналдырады, өйткені заманауи оқыту құралдары оларға жаңа дидактикалық материалдарды, жұмыстар мен жобаларды әзірлеу мен жетілдіруде дербестік пен шығармашылықты көрсетуге мүмкіндік береді.

Жалпы білім беретін мектепте математиканы оқыту процесінде компьютерлік технологиялар оқу үрдісімен абсолютті үйлесімді болуы керек.

11-сыныпта математиканы оқытуда АКТ-ны қолдану әдістемесі компьютердің көмегімен дәстүрлі оқу материалдарын қолдау арқылы оқушыларға тиімді оқу деңгейлеріне жетуге көмектесетін оқыту әдістері мен құралдарының кешенін қамтиды.

Ақпараттық технологияларды қолдану әдістемесі математика сабақтарында оқу материалдарының дәстүрлі бөліктерін пайдалануды ғана емес, сонымен қатар дидактикалық есептерді тиімді шешуге мүмкіндік беретін әртүрлі қосымша оқу құралдарын ортақ пайдалануды қамтиды. Біздің ойымызша, олардың көмегімен берілетін оқу материалдарының мазмұнының органикалық бірлігін қамтамасыз ететін ақпараттық технологияларды оқытуда пайдалану педагогикалық тұрғыдан орынды сияқты. Бұл ретте курстың мазмұны мультимедиялық құралдарды пайдалана отырып, көрнекі білім беру ақпаратының көмегімен жақсырақ ашылады.

Математика сабағында компьютерлік технологияны қолданудың ұйымдастырушылық жағы (оқу материалдарының құрамдас бөлігі ретінде пайдалану орны мен уақытын анықтау, АКТ-ны оқу үрдісіне дәстүрлі оқу құралдарымен қатар немесе қатар енгізу) маңызды болып көрінеді.

Дәстүрлі оқулықтың компьютерлік мүмкіндіктерін пайдалану және оқу материалының мазмұны олардың оқу процесінде пайдалану уақытына байланысты өзгеруі мүмкін. Осындай жағдай білімді қайталау, жүйелеу және жалпылау сабақтарында да болуы мүмкін. Жалпы білім беретін мектептерде математика сабағында АКТ-ны қолдану мұғалімге:

- мультимедиялық функциялардың байлығының арқасында оқу процесін қызықты және жанды етуге;
- көрнекі білім беру мәселесін тиімді шешуге;
- оқушыларға түсінікті болу үшін оқу материалдарының көрнекілігін кеңейтуге көмектеседі.

Жаңа материалды түсіндіру үшін презентацияларды пайдаланған кезде оқушылардың бұл тақырыпқа үлкен қызығушылық танытқаны атап өтілді. Компьютерлік технологияны қолдану сабақтары оқу үдерісін жандандырып қана қоймай, оқу ынтасын арттырады. Қазіргі сабақты компьютерлік ақпараттық технологияларсыз елестету қиын. Ақпараттық компьютерлік технологияларды сабақтың кез келген кезеңінде қолдануға болады:

1. Сабақтың тақырыбын көрсету;
2. Сабақтың басында оқытылатын тақырып бойынша сұрақтар арқылы мәселелік жағдаят құру;
3. Мұғалімнің түсіндіруінен басқа (презентациялар, формулалар, диаграммалар, сызбалар, бейнероликтер және т.б.) қосымша;
4. Білімді бақылау.

Ақпараттық технологиялардың басты білім беру құндылығы мұғалім мен оқушының қолында шексіз мүмкіндіктері бар белсендірек интерактивті оқыту ортасын құруға мүмкіндік беретіндігінде.

Компьютерлік ақпараттық технологиялардың дәстүрлі технологиялардан артықшылығы көп қырлы. Материалды анағұрлым көрнекі түрде көрсету, білімді тиімді тексеру және басқалардың мүмкіндіктерінен басқа, олар оқушылардың жұмысындағы әртүрлі ұйымдастыру формаларын, мұғалім іс-әрекетіндегі оқыту әдістерін қамтиды. Егер оқушы кез келген сұраққа қиналса, ол кез келген уақытта теорияға оралып, материалды қайталай алады.

Білім беру жүйесінің басты міндеті – табысты тәжірибе, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде жеке тұлғаның кәсіби көңіл-күйін қалыптастыру, дамыту және жетілдіру, жаңа білім беру технологияларын енгізу, ақпараттандыру үшін қажетті жағдайлар жасау. білім беру. Жаңа ұрпақтың сапалы білім алуы үшін осындай маңызды мәселелерді шешуде математиканың алатын орны өте зор. Қазіргі әлем – математиканың жан-жақты даму кезеңі, сондықтан математикалық мәдениет деңгейін көтеру басты басымдық болып табылады. Сонымен қатар, қоғам үшін математиканың рөлі өте маңызды, өйткені математикалық әдістердің әртүрлі салаларын қолданбаса, ғылыми прогресс болмайды. Бұл тек дайын математикалық деректерді пайдалану ғана емес, ғылым мен техниканы дамыту, қажет кезде жаңа идеяларды ұсына алатын математикалық білімді мамандарды дайындауға көмектесетін жаңа жұмыс орындарына жол ашу дегенді білдіреді. Бұл мамандар бүгінгі мектеп оқушылары, ертеңгі университет студенттері екені даусыз.

Инновациялық технологиялар мұғалімге өз жұмысында өте пайдалы, ол әрқашан оқушының кемшіліктерін қадағалап, түзету шараларын қолдана алады. Заманауи даму қарқыны мұғалімдерден ғылыми-зерттеу салаларында жаңа шығармашылық көзқарасты талап етеді. Сонымен, XXI ғасыр – оқушылардың ақыл-ой қабілеттерін қалыптастыратын компьютерлік және ақпараттық технологиялармен байланысты инновациялық және білім беру үдерістерінің ғасыры. Ақпараттық қоғамда оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын,

компьютерлік сауаттылығын дамытатын заңдылықтары ортақ жалпы педагогикалық технологиялардың тиімділігі жоғары, бұл кәсіби әлеуеттің қалыптасуына әкеледі.

Білім беруде электронды оқулықтарды пайдалану оқушылардың белсенділігін арттыруға ғана көмектесіп қоймайды, сонымен қатар логикалық ойлау мен шығармашылық тәсілдерді қалыптастырады. Мұғалімнің нұсқауын орындау немесе оқулықты жай ғана пайдалану бүгінгі заман талабына сай емес. Сондықтан электронды оқулықтарды қолданбай алға жылжу мүмкін емес. Нәтижесінде белгілі бір тақырыпқа оқырманның қызығушылығы мен шығармашылығын аламыз. Материалды меңгертуде электронды оқулықтардың рөлі өте үлкен. Бұл тақырыптың теориялық тақырыптары кеңінен талқыланды. Графикалық кескіндерді, контурларды визуалды бақылау, сонымен қатар бір уақытта тыңдау және көру сабақтың соңында жақсы нәтиже береді.

Қорыта айтқанда, қазіргі қарқынды дамып келе жатқан заман талабына толық жауап беру үшін мұғалімге инновациялық технологияларды пайдалана отырып, оқушылардың білім, білік дағдыларын дамытуда көмек қажет. Сондықтан мұғалімнің өзі алдымен инновациялық технологияларды меңгеруі керек, сонда ғана оқу процесінде тиімді пайдалана алады.

Бүгінгі таңда мұғалімнің басты мақсаты – білімге, ақпаратқа, экономикалық кеңістікке қол жеткізе алатын, бәсекелестіктің жоғары жағдайында өмір сүретін, еңбекке қабілетті тұлға тәрбиелеу. Мұғалімнің міндеті – оқушыға ресурстарды пайдалануға, есте қалғандарын дұрыс есте сақтауға және қолдануға, оқудың мәнін түсінуге, шынайы өмір арасындағы байланыстарды анықтауға және әлемге басқа көзқараспен қарауға көмектесу және оқушы бойында шығармашылық ұстанымдарын ояту саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Баракаев М. и др. Технологии преподавания математики в контексте модернизации // Методическое пособие (для учителей общеобразовательных школ). - Ташкент, 2017. - 231 с.

2. Мамадияров Ж. Б. Методы использования современных информационных технологий в преподавании предмета «Основы алгебры и анализа» // Журнал «Физика, математика и информатика». -2019. - №1.-21-28 стр.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация

В статье рассматривается методика преподавания математики в общеобразовательной школе с использованием информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в условиях современной системы образования. Анализируется важность обновления образовательного процесса и инновационного подхода в профессиональной деятельности учителя в условиях стремительного технологического прогресса. Рассматриваются педагогические, социальные и технологические аспекты применения ИКТ на уроках математики, а также их вклад в повышение учебной мотивации учащихся, развитие познавательной активности и повышение эффективности учебного процесса. В статье также описаны способы использования учебных ресурсов, таких как электронные учебники, мультимедийные средства, презентации, и их роль в развитии логического мышления и творческих способностей учащихся. Автор делает вывод, что грамотное использование ИКТ учителем способствует получению учащимися качественного образования, повышению интереса к предмету и формированию математической культуры.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, преподавание математики, инновационные методы, электронный учебник, мультимедиа, образовательный процесс, эффективность обучения, мотивация учащихся, творческие способности, логическое мышление.*

Хакимова Айжан Тугеловна
Математика пәні мұғалімі, педагог-модератор
"№8 орта мектеп" МКМ
Алматы облысы, Іле ауданы, Акши ауылы

МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМЫТУ

Аңдатпа:

Бұл мақалада мектеп оқушыларының оқу-танымдық іс-әрекетін белсендіру арқылы олардың танымдық қызығушылығы мен шығармашылық қабілеттерін дамыту жолдары қарастырылады. Оқытудың дәстүрлі әдістерінен бөлек, оқушыны тұлға ретінде қалыптастыруда оқыту процесін психологиялық-педагогикалық тұрғыдан қайта қарау қажеттігі айқындалады. Танымдық белсенділікті арттыруға бағытталған эвристикалық әдістер, топтық жұмыс, өзіндік жұмыс, зерттеушілік оқыту, ойын элементтері, шығармашылық үй тапсырмалары мен стандартты емес сабақтардың маңыздылығы сипатталады. Математика сабағында белсенді оқыту әдістерін қолдану арқылы оқушылардың оқу мотивациясы мен пәнге қызығушылығы артып, логикалық ойлау, зейін, сөйлеу, есте сақтау сияқты танымдық процестері дамиды. Мақалада ұсынылған әдіс-тәсілдер оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын қамтамасыз етіп, білім сапасын арттыруға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: *танымдық белсенділік, оқу-танымдық іс-әрекет, эвристикалық әдіс, оқыту әдістері, топтық жұмыс, өзіндік жұмыс, шығармашылық қабілет, зерттеу әдісі, ойын элементтері, инновациялық оқыту, математика сабағы.*

Психологиялық-педагогикалық ғылымда білім беруді дамыту теориясының негізіне белсенділік ұғымы қойылған. Бұл әрекет баланың өзіндік дамуындағы дербестігі мен жауапкершілігін анықтап, мұғалімге оқыту мен тәрбиелеуде қандай нақты даму мақсаттарын қою керектігін нақты елестетуге мүмкіндік береді. Оқу-танымдық іс-әрекет дегеніміз – адам баласы жинақтаған мәдениет байлығын меңгеру үшін сырттан немесе оқушының өзі арнайы ұйымдастырған білім. Оның мазмұнды нәтижесі оқушылардың игеретін ғылыми білімі, дағдысы, мінез-құлқы, іс-әрекеті болып табылады. Мақсаты, мазмұны мен көріну құралы бар танымдық іс-әрекет, бір жағынан, оқушы белсенділігі ретінде әрекет етсе, екінші жағынан, әр адамның психикасының әр түрлі қарқындылықпен көрінетін жеке қасиеттерімен анықталады.

Қазіргі кезде теоретиктер мен практиктердің алдында мектеп оқушыларын олардың іс-әрекетінің жетекші түрі ретінде оқытуды жетілдіру, балалардың оқу-тәрбие процесіндегі белсенділігін арттыру мақсатында жолдарды, шарттарды, дидактикалық әдіс-тәсілдер жүйесін іздестіру әрекеті тұр.

Оқушылардың жаңа білімді меңгеру үшін оқу материалын шығармашылық түрлендіруді жүзеге асыру қажеттілігі туындайтындай танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру мұғалімнің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Танымдық іс-әрекетті белсендіру бойынша жұмыс жасау – мектеп оқушыларының оқу іс-әрекетіне деген оң көзқарасын қалыптастыру, олардың оқытылатын пәндерді тереңірек білуге құштарлығын дамыту.

Танымдық белсенділікті қалыптастыру оқушы айналысатын іс-әрекет оған қызықты болған жағдайда мүмкін болады. Ал, керісінше, «балалардың білімге деген терең қызығушылығын және өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігін ояту – бұл танымдық белсенділікті ояту, және ойлау дербестігін, өз күшіне сенімін күшейтуді білдіреді».

Мектептің негізгі міндеттерінің бірі – оқушыларға белгілі бір білім көлемін жеткізу ғана емес, сонымен қатар олардың танымдық қызығушылықтарын, еңбекке шығармашылық қатынасын, өз бетінше «меңгеруге» ұмтылуын және білім мен дағдыны байыту, оларды практикалық қызметінде қолдану.

Сабақтағы психикалық жүктеменің артуы бізді сабақ бойы оқушының оқытылатын материалға деген қызығушылығын және оның танымдық белсенділігін қалай сақтау керектігі туралы ойлануға мәжбүр етеді. Осыған байланысты мектеп оқушыларының ой-өрісін белсендіретін, әртүрлі жастағы оқушылардың жалпы белсенділігін, дербестігін, жеке бастамасы мен шығармашылығын дамытуға түрткі болатын оқытудың жаңа тиімді әдістері мен әдістемелік тәсілдерін іздестіру жұмыстары жүргізілуде.

Біздің заманымызда математиканы оқыту процесінің тиімділігі көптеген факторлармен анықталады, бірақ басты рөл мұғалімге тиесілі. Оның міндеті, ең алдымен, белсенді ойлайтын адамды тәрбиелеу. Мұғалімнің шеберлігінен, оның оқушылардың білімін қалыптастыру үдерісін басқара білуінен, олардың ой-өрісін дамытудан көп жағдайда оқушының оқытылатын материалға шығармашылықпен қарай алатындығына байланысты. Оқу материалын ойдағыдай меңгеруге, мектеп оқушыларының танымдық белсенділігін дамытуға ықпал ететін кейбір әдістер мен тәсілдерге тоқталамын.

Эвристикалық әдістер. Эвристикалық әдістер – шығармашылық есептерді шешуде оқушылардың белсенділігінің интуитивтік процедураларын дамыту мақсатында педагогикалық басқару мен өзін-өзі басқарудың заңдылықтары мен принциптерін ескере отырып әзірленген мұғалім мен оқушының іс-әрекетінің эвристикалық ережелерінің жүйесі.

Топтық оқыту формасы. Топтық оқыту формасы ерекше сыныпты ұйымдастыруды қажет етеді және мен оқу іс-әрекетін ұйымдастыру формасы ретінде сирек қолданамын, бірақ бұл жұмыс тек оқытуда ғана емес, оқушыларды тәрбиелеуде де айтарлықтай әсер етеді. Әр топтың өз басшысы бар, ол бүкіл топтың жұмысына жауапкершілікті сезінеді, ал дайындығы төмен оқушылар өздерінің жақсы жақтарын көрсетуге тырысады.

Өзіндік жұмысты ұйымдастыру. Оқыту әдісі ретінде өзіндік жұмыс теориялық көздермен жеке танысу немесе қажетті әдіс-тәсілдер мен әрекеттерді игеру нәтижесінде білім, білік, дағдыны меңгеру болып табылады. Оқытудың ең маңызды әдісі ретінде өзіндік жұмыс бір мезгілде кез келген басқа оқыту әдісінің ішкі негізі және әртүрлі әдістердің бір-бірімен дидактикалық байланысының қажетті алғышарты болып табылады. Оның негізгі түрлері: баспа дереккөздерімен жұмыс, жеке тренингтер, сәйкес компьютерлік оқу бағдарламаларымен жұмыс және т.б. Проблемалық (зерттеу) зертханалық әдіс әсіресе зерттеу болжамы алға қойылғанда, оған жету жолындағы мақсаттар мен міндеттер, қажетті материалдарды білім алушылардың өздері таңдағанда тиімді болады.

Зерттеудің оқыту әдісі. Қазіргі білім берудің негізгі міндеттерінің бірі – шығармашылық әлеуетті жүзеге асыруға қабілетті жан-жақты, шығармашыл тұлғаны қалыптастыру. Бұл мәселені шешуде оқушылардың танымдық процестері мен қабілеттерін дамыту мәселелері бірінші орынға шығатын дамыта оқыту маңызды орын алады.

Сабақтағы ойын сәттері, стандартты емес сабақтар. Танымдық қызығушылықты қалыптастыру құралдарының бірі – көңіл көтеру. Ойын-сауық элементтері, ойын, әдеттен тыс, күтпеген барлық нәрсе балаларда таңданыс сезімін тудырады, таным процесіне қызығушылық

тудырады, кез келген оқу материалын меңгеруге көмектеседі. Математика сабағында ойнау барысында оқушылар әртүрлі жаттығуларды байқамай орындайды, онда жиындарды салыстыру, арифметикалық амалдарды орындау, ой санауды жаттықтыру, есептерді шығару. Ойын оқушыны ізденімпаздық жағдайына келтіреді, жеңіске деген қызығушылығын оятады, демек, шапшаңдыққа, жинақылыққа, ептілікке, тапқырлыққа, тапсырмаларды нақты орындай білуге, ойын ережесін сақтауға деген ынтасын оятады.

Шығармашылық үй тапсырмасы. Үй тапсырмасын орындау математиканы табысты меңгерудің маңызды шарты болып табылады, сондықтан зерттелетін тақырыпқа қызығушылықты сақтау, оны тереңірек және жан-жақты меңгеру үшін «ерекше» үй тапсырмасын орындау пайдалы. Кейде стандартты емес сабақтарды өткізгеннен кейін осы білімді бақылау әдісін қолданамын.

Оқушылардың сабақтағы белсенділігі жоғары қарқындылықтағы үздіксіз белсенді күй болмауы керек екенін есте ұстаған жөн. Танымдық іс-әрекетті осылай ұйымдастырғанда оқытудың тиімділігі төмендейді. Мұғалімнің міндеті – танымдық іс-әрекетте жалпы белсенділікті қамтамасыз ету емес, жетекші білім мен іс-әрекет әдістерін меңгеруге бағытталған іс-әрекет.

Белгілі бір сабақта оқытуды белсендіру құралдарын таңдау оқу таным процесінің әрбір кезеңінің мақсатын ескере отырып жүргізілуі керек.

✓ Оқушылардың жаңа білім алуы. Дәріс, әңгімелесу (жеке, фронтальды, топтық); кітаппен жұмыс; дербес ізденіс әрекеті; психикалық қиындықты сезіну болып табылатын мәселелік жағдайларды құру. Мықты оқушыларға тапсырма беріледі, ол үшін олар жаңа материалмен өз бетінше танысуы керек, ал әлсіз оқушылар мұғаліммен әңгіме барысында жаңа білім алады.

✓ Оқу дағдыларын дамыту және оқу іс-әрекетінде тәжірибе жинақтау. Бұл кезеңде дифференциация (психикалық даму деңгейі бойынша; тұлғалық және психологиялық түрлері бойынша) міндетті шарт деп есептеймін. Ауызша жаттығуларды қолдану оқушылардың логикалық ойлауын, есте сақтауын, сөйлеуін, зейінін дамытуға бағытталған. Жазбаша жаттығулар білімді бекіту және жалпы жазу мәдениетін және жұмыста дербестікті дамыту үшін қолданылады. Әлсіз оқушылар репродуктивті сипаттағы, күштілері – ішінара – ізденіс, зерттеу тапсырмаларын алады.

✓ Оқыған материалды бекіту және қайталау. Мақсаты: алған білімдерін оқушылардың жадында сақтап, ұзақ мерзімді жадқа көшіру. Әңгімелеу, қайталау. Бұл кезеңнің тиімділігін арттыру үшін мен мұғалім мен көшбасшының қызметін табысты оқушыларға беремін. Мұғалім әлсіз оқушылармен жұмыс жасайды, ал күшті оқушылар орта деңгейдегі оқушылармен топта жұмыс жасайды, мұғалім қызметін атқарады.

✓ Алған білімдерін тексеру. Жұппен, топпен жұмыс. Үлгіні тексеру. Схема бойынша жауап алу. Кеңесші топ мүшелерінің білімін тексереді. Аталған әдістер мектеп оқушыларының танымдық әрекетін белсендіру құралдары болып табылады.

Математика сабақтарында танымдық қабілеттер мен қабілеттерді дамытуға бағытталған арнайы есептер мен тапсырмалар жүйесін жүйелі түрде пайдалану оқушылардың математикалық ой-өрісін кеңейтеді, математикалық дамуына ықпал етеді, математикалық дайындық сапасын арттырады, балалардың шындықтың қарапайым заңдылықтарын сенімді түрде шарлауына, төңірегінде және күнделікті өмірде математикалық білімді белсендірек пайдалануға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Выготский Л.С. Психология развития человека. — М.: Смысл, 2000. — 512 с.
2. Жұмабекова Г.К. Оқыту процесінде оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру жолдары. — Алматы: Рауан, 2019. — 148 б.
3. Қараев Ж.А. Деңгейлеп оқыту технологиясы. — Алматы: Білім, 2001. — 176 б.

4. Давыдов В.В., Эльконин Д.Б. Развивающее обучение в начальной школе. — М.: Просвещение, 2003. — 192 с.
5. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ // Егемен Қазақстан. — 2014. — 17 қаңтар.
6. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педагогика. — Алматы: Дарын, 2005. — 320 б.
7. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. — М.: Педагогика, 1989. — 192 с.

Нургалымова Акмарал Мейргазыевна
Ағылшын тілі пәні мұғалімі
Семей қаласының №49 жалпы орта білім беретін мектебі КММ
Абай облысы, Семей қаласы

«АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕР: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ»

Кіріспе

Фразеологизмдер — бұл екі немесе одан көп сөзден тұратын, бірақ біртұтас лексикалық мағынаға ие тұрақты сөз тіркестері. Олар поэзия мен проза шығармаларында сөз өнерін байытып, автордың ойын әсерлі жеткізу үшін пайдаланылады. Тіл – халық мәдениетінің айнасы болғандықтан, фразеологизмдер де халықтың тарихи даму кезеңіндегі өмір салтын, менталитетін көрсетеді. «Фразеология» термині тіл білімі саласында екі мағынада қолданылады: біріншісі — белгілі бір тілдегі тұрақты тіркестер жиынтығы, екіншісі — осы тұрақты тіркестерді зерттейтін ғылым саласы. Сонымен қатар, фразеологизмдерді басқа тілдік бірліктерден ерекшелейтін қасиеттеріне экспрессивті бейнелілік, мағына тұтастығы, тіркес пен қолданылу тұрақтылығы жатады.

Белгілі орыс ғалымы, академик В.В. Виноградов фразеологизмдерді үш топқа бөлді:

Фразеологиялық тұтастық — тіркес мағынасы құрамындағы сөздердің мағыналарымен сәйкес келмейтін, мысалы, «үріп ауызға салғандай», «қой аузынан шөп алмас».

Фразеологиялық бірліктер — мағыналары құрамындағы сөздерге белгілі дәрежеде байланысты, кеңінен қолданылатын, мысалы, «аузына құм құйылу», «екі езуі екі құлағына жету».

Фразеологиялық тізбек — мағынасы сөз мағыналарымен байланысты болғанымен, бейнелілігі әлсіз, мысалы, «кеудесін көтеру», «мойнына су кету».

Қазақ ғалымы Кеңесбаев фразеологизмдерді екі топқа бөледі: фраза және идиома. Мұндағы «идиома» Виноградовтың тұтастық түріне сәйкес келеді, ал «фраза» — фразеологиялық бірлікке. Сонымен қатар, фразеологиялық тіркестердің нұсқалары өзара өте ұқсас, олар құрамындағы бір-екі сөздің ауысуы арқылы өзгешеленеді, мысалы, «өш алу» –

«кек алу», «тыныс алу» – «дем алу». Сондай-ақ, синонимдес фразеологизмдерде жалпы мағына ұқсас болғанымен, олардың компоненттері қайталанбайды, мысалы, «жаны тырнағының ұшына келу», «төбе шашы тік тұру», «көзі алақандай болу», «тұла бойы түршігу».

Фразеологизм ұғымы және оның тіл үйретудегі орны

Фразеологизм – кемінде екі немесе одан да көп сөздің тұрақты тіркесі, мағынасы құрамындағы сөздердің тікелей мағынасына сәйкес келмейді. Мысалы, қазақ тілінде: *төбе шашы тік тұрды*, *ит өлген жер*, *жүрегі тас төбесіне шықты*; ал ағылшын тілінде: *kick the bucket* (қайтыс болу), *spill the beans* (сыр айту), *raining cats and dogs* (нөсер жауын) сияқты тіркестер кеңінен қолданылады.

Фразеологизмдер тілді меңгеруде үлкен рөл атқарады, себебі олар:

- мәдениетті түсінуге көмектеседі;
- сөйлеу тілін байытады;
- тілдік кедергіні азайтады;
- шет тілін ана тілімен салыстыру дағдысын дамытады.

Тұрақты тіркестер екі негізгі топқа бөлінеді: идиомалық және фразалық тіркестер. Идиомалық тұрақты тіркестер құрамындағы сөздер мағына жағынан өзара тығыз байланысты болмай, тұтас мағынасы жеке сөздердің мағынасына сай келмейді. Мысалға: «қабырғаңмен кеңес» (ойлан), «қой аузынан шөп алмас» (жуас), «салы суға кетіп отыр» (көңілсіз).

Ал фразалық тұрақты тіркестердің мағынасы құрамындағы сөздердің бір бөлігімен немесе барлық сөздерімен байланысты болады. Мысалы: «таяқ жеу» (соғылу), «басс көтеру» (қарсылық ету), «жаны ашу» (аяу), «есінен шығу» (ұмыту).

Осылайша, тілдің фразеологиялық жүйесі күрделі әрі бай болып, әртүрлі мағыналық және эмоционалдық реңктерді жеткізу үшін тұрақты тіркестердің ерекше орны бар.

Смирницкий фразеологиялық тіркестерді екі топқа бөлді: фразеологиялық бірлік және идиома. Фразеологиялық бірлікке мысал ретінде get up, fall in love сияқты етістіктер жатады. Ал идиомалар – ауыспалы, метафоралық мағынада қолданылатын сөздер, мысалы, take the bull by the horns (қазақша тура аудармасы — өгізді мүйізінен ұстау), нақты мағынасы — оқиғаны оздырмай бірден қолға алу.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі фразеологизмдердің ұқсастықтары

Кейбір фразеологизмдер екі тілде де ұқсас бейнелі мағына береді, яғни семантикалық эквиваленттер табылады:

Қазақша фразеологизм	**Ағылшынша баламасы**	**Мағынасы**
Бас қатыру	To rack one’s brains	Қатты ойлану
Ит өлген жер	In the middle of nowhere	Тым алыс, шет жер
Қара терге түсу	To be in a cold sweat	Қатты қобалжу
Жүрегі аузына келу	One’s heart is in one’s mouth	Қатты қорқу

Мұндай фразеологизмдерді үйрету оңай, себебі оқушы мағынасын салыстыру арқылы тез меңгереді.

Ерекшеліктері мен мәдени астарлары

Ағылшын және қазақ фразеологизмдері арасында мәдени ерекшеліктерге байланысты айырмашылықтар бар. Мысалы:

- Ағылшын тілі: *to spill the beans* – “сырыңды ашу”. Бұл тіркестің шыққан тарихы ежелгі грек дауыс беру рәсімінен бастау алады, онда «beans» (бұршақ) дауыс берудің бір түрі болған.
- Қазақ тілі: *Аттың жалы, түйенің қомында өсті* – бұл тіркес көшпелі өмір салтын бейнелейді, яғни адам бала кезінен жорықта өскен деген мағынада.

Бұл айырмашылықтар мәдениетаралық коммуникацияны түсінуге және тереңірек тануға мүмкіндік береді. Қазақ фразеологизмдері көбінесе мал шаруашылығы, табиғат, ұлттық салт-дәстүрмен байланысты, ал ағылшын фразеологизмдері Еуропалық өмір салты, тарихи оқиғалар және мифологиямен байланысты.

Фразеологизмдерді оқыту әдістемесі

Фразеологизмдерді оқыту кезінде келесі әдістер тиімді:

1. **Салыстырмалы талдау әдісі** – қазақ және ағылшын тіліндегі тіркестерді салыстыру.
2. **Контекст арқылы меңгерту** – мәтін ішінде қолдануды үйрету.
3. **Ойын және визуалды әдістер** – суреттер, ребустар, тіркеске сәйкес ситуациялар арқылы.
4. **Мәтін құрастыру, диалог жүргізу** – оқушылардан берілген фразеологизммен сөйлем құрату.

Мысалы, оқушыларға:

- “He finally **kicked the bucket**” – деген сөйлемді беріп, мағынасын түсіндіру.
- Содан соң, қазақша: “Ол ақыры **қайтыс болды**” тіркесімен сәйкестендіру.

Қорытынды

Осылайша, ағылшын тіліндегі құқықтық фразеологизмдерді меңгеру тіл білімін кәсіби деңгейде игеруге, заңдық мәтіндерді түсінуге және қарым-қатынасты тиімді жүргізуге маңызды ықпалын тигізеді. Әсіресе құқықтық саладағы тілдік дағдыларды жетілдіруде олардың орны ерекше.Ағылшын тілінің мыңдаған жылдық тарихы бар кезеңінде көптеген өткір әрі қызықты оралымдар қалыптасты, олардың ішінде тұрақты және ерекше мағыналы фразеологиялық бірліктер — идиомалар дамыды. Бұл тұрақты тіркестер тілдің өзіндік қабатын құрайды.Орыс және қазақ зерттеушілері де ағылшын тілінің фразеологиясын кеңінен зерттеген. Ағылшын тіліндегі фразеологияны терең меңгермейінше, тілді толық игеру мүмкін емес. Фразеологизмдерді білу публицистикалық, көркем және құқықтық әдебиеттерді түсінуде жеңілдік береді, сөйлеуді идиомалық стильге байытады.Сөзбе-сөз аудару мүмкін болмағанымен, мәнді түрде қабылданатын фразеологиялық тіркестер тілдің эстетикалық және ақпараттық аспектілерін күшейтіп, адам мен әлемнің сезімдік-интуициялық сипатын толықтырады. Бұл құқықтық фразеологизмдердің маңыздылығын арттырады және оларды қолдану ағылшын тілін жан-жақты меңгеруде таптырмас құрал екенін дәлелдейді. Қазақ және ағылшын тіліндегі фразеологизмдер – әр халықтың дүниетанымының, мәдениетінің көрінісі. Бұл тіркестерді салыстыра отырып оқыту, тіл үйренушінің сөздік қорын байытып қана қоймай, ұлттық болмысты, мәдени ерекшелікті түсінуге ықпал етеді. Оқушылардың сөйлеу дағдыларын дамытуда фразеологизмдердің маңызы зор. Болашақта тіл үйрету барысында фразеологиялық қорды жүйелі әрі мақсатты түрде қолдану – сапалы тілдік білім берудің кепілі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қожахметова К. «Қазақ тілі фразеологиясы». – Алматы, 2012.
2. Куни А.С. “English Idioms in Use”. – Cambridge University Press.
3. Қосымова Г.К. «Фразеологиялық сөздік». – Алматы, 2005.
4. Интернет ресурстар: idioms.thefreedictionary.com, urker.kz мақалалар топтамасы

Смагулова Баян Алейхановна
Тарих пәні мұғалімі
Ы. Алтынсарин атындағы «BINOM SCHOOL» мектеп-лицейі
Астана қаласы

«ҚАЗАҚСТАН ЭТНОСТАРЫ: ТАРИХЫ МЕН ТАҒДЫРЫ»

Аннотация. *Мақалада Қазақстан аумағында өмір сүріп жатқан этностардың тарихи қалыптасуы мен тағдырлы кезеңдері талданады. Қазақ халқының этникалық тарихымен қатар елдің көпэтносты бейнесін айқындайтын түрлі этникалық топтардың көшіп келуі, олардың мәдениет пен тұрмысқа қосқан үлесі, тарихи кезеңдердегі саяси және әлеуметтік ахуалдың ықпалы жан-жақты қарастырылады. Қазақстан этностарының тағдырын зерттеу олардың бір-бірімен өзара байланысын, бейбіт қатар өмір сүруін, мәдени синтез бен ұлттық бірегейлікті қалыптастырудағы рөлін ашуға мүмкіндік береді. Мақалада ғылыми ой мен публицистикалық баяндау үйлестіріліп, мұғалімдерге оқыту үдерісінде қолдануға болатын әдіс-тәсілдер ұсынылады. Тарихи деректер мен заманауи көзқарастар негізінде Қазақстан этностарының өткен жолы мен бүгінгі жағдайы сараланып, болашаққа бағдар жасалады.*

Кілт сөздер*: этнос, тарих, тағдыр, Қазақстан халықтары, мәдениет, бірегейлік, бейбітшілік.*

Қазақстан тарихын зерделеу барысында этностардың тағдырын назардан тыс қалдыру мүмкін емес, өйткені бұл жер ежелден түрлі этникалық қауымдастықтардың тоғысқан, мәдениеттер мен дәстүрлердің араласқан кеңістігі болып табылады. Қазақ халқының этникалық негізі сақ, ғұн, үйсін, қаңлы сияқты ежелгі тайпалардан бастау алып, орта ғасырларда түркілік дәуірдің ықпалымен нығайғаны белгілі. Алайда Қазақстан аумағы тек қазақтардың ғана отаны емес, сонымен қатар онда славян, орыс, украин, беларус, татар, ұйғыр, дүнген, кәріс, неміс және басқа да көптеген этностар ғасырлар бойы өмір сүріп келеді. Олардың әрқайсысының тағдыры тарихтың қатпарлы кезеңдерімен, саяси өзгерістермен, қоныс аударулармен, түрлі әлеуметтік жағдайлармен тығыз байланысты.

Қазақстан этностарының тарихын қарастырғанда ең алдымен кеңестік дәуірдегі демографиялық процестерге назар аудару қажет. XX ғасырдың алғашқы жартысында сталиндік депортациялар салдарынан Қазақстан аумағына Қырым татарлары, шешендер, ингуштар, кәрістер, немістер және басқа да көптеген халықтар күштеп қоныстандырылды. Олардың тағдыры ауыр болғанымен, уақыт өте келе жергілікті халықпен араласып, жаңа ортаға бейімделді. Сонымен қатар тың игеру жылдарында Ресей мен Украинадан, Беларусь пен Молдавиядан, Балтық жағалауынан жүздеген мың адам келіп қоныстанды. Бұл тарихи процестер Қазақстанды көпұлтты мемлекетке айналдырды, оның әлеуметтік-мәдени бейнесін түбегейлі өзгертті.

Этностардың тағдырын тек демографиялық көші-қонмен шектеу жеткіліксіз. Олардың мәдениеті мен рухани өмірі қазақ қоғамымен біте қайнасып, ортақ құндылықтардың қалыптасуына ықпал етті. Әр этнос өз өнерін, дәстүрін, тұрмыс салтын сақтап қана қоймай, сонымен бірге қазақ халқының мәдениетімен үндесіп, жаңа синтез тудырды. Мысалы, кәріс халқының ауыл шаруашылығындағы еңбегі, ұйғырлардың аспаздық мәдениеті, татарлардың діни-ағартушылық қызметі немесе немістердің ғылым мен техниканы дамытуға қосқан үлесі Қазақстан тарихының ажырамас бөлігіне айналды.

Тарих пәнін оқытуда этностар тарихын тек деректер тізбегі ретінде емес, оқушылардың ойлау дағдыларын дамытатын, дүниетанымын кеңейтетін, азаматтық көзқарасын қалыптастыратын танымдық үдеріс ретінде қарастыру аса маңызды. Мұғалімнің басты міндеті – ақпаратты жеткізумен қатар, оны оқушы санасында жандандырып, тарихи деректерді өмірлік тәжірибемен ұштастыру. Бұл тұрғыда салыстыру әдісі өте тиімді, себебі әр этностың тағдыры қазақ халқының тарихымен салыстырыла оқытылғанда, оқушы ортақ құндылықтар мен айырмашылықтарды анықтап, тарихи құбылыстарды жүйелі ой елегінен өткізе алады. Мәселен, қазақ халқының тағдырында орын алған жаппай көші-қон мен саяси қуғын-сүргін оқиғалары өзге этностардың тарихи тәжірибесімен салыстырылғанда, тағдырлас ұқсастықтар мен өзгешеліктер айқын көрінеді.

Салыстыру әдісін қолдану тек оқушылардың танымдық қызығушылығын арттырып қана қоймайды, сонымен бірге тарихи оқиғаларды эмоционалды тұрғыдан сезінуге мүмкіндік береді. Оқушылар қазақ халқының тарихындағы ауыр кезеңдермен қатар, Қазақстанға қоныстанған этностардың да бастан кешкен оқиғаларын салыстыра отырып, олардың ортақ тағдырларын түсінеді. Мұндай тәсіл тарихи білімнің тек деректерді жаттау емес, ұлт пен этностардың бірлігін, тағдырластық сезімін ұғынуға жол ашатынын көрсетеді. Бұл оқыту әдісі оқушыларды тарихи материалды сыни тұрғыдан талдауға үйретіп қана қоймай, түрлі этностардың тағдырын тереңірек түсінуге жетелейді.

Сонымен бірге проблемалық сұрақтар қою әдісі ерекше назар аударуды қажет етеді, себебі ол оқушыны дайын жауап іздеуге емес, тарихи жағдайларды өзінше ой елегінен өткізіп, баламалы шешімдерді қарастыруға ынталандырады. Мысалы, «Егер белгілі бір этнос Қазақстанға көшіп келмегенде, елдің мәдени бейнесі қандай болар еді?» деген сұрақ оқушыларды ойлануға мәжбүрлейді. Бұл сұрақ тарихи фактілерді шығармашылық тұрғыда қолдануға жол ашады, сондай-ақ тарихтың кездейсоқтықтары мен заңдылықтарын ұғынуға көмектеседі. Мұндай тәсіл оқушылардың ойлау қабілетін дамытып қана қоймай, олардың тарихқа деген қызығушылығын арттыра түседі.

Проблемалық сұрақтар әдісін пайдалану оқушыны тек тарихты қабылдаушы емес, тарихи ойлаушы тұлғаға айналдырады. Тарихи баламаларды талдау барысында олар әр түрлі нұсқаларды қарастырып, өз пікірін дәлелдеуге үйренеді. Бұл әдіс сабақтың мазмұнын байытып қана қоймай, оқушылардың азаматтық жауапкершілігін де қалыптастырады. Өйткені, әр этностың Қазақстанға қосқан үлесі мен оның болмау ықтималдылығы туралы ойлау – оқушылардың елдің этномәдени бейнесіне деген көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді.

Тарихты оқытудың тағы бір тиімді әдісі – өмірбаяндық тәсіл, ол этностардың тағдырын жеке тұлғалардың өмір жолы арқылы көрсетуді көздейді. Бұл тәсіл оқушыларға тарихи құбылыстарды адам тағдырының контексінде қарастыруға мүмкіндік береді. Қазақстандағы әр этностың өкілдері арасынан шыққан ғалымдар, жазушылар, өнер қайраткерлері мен қоғам қайраткерлерінің өмір жолын зерттеу арқылы оқушылар этникалық әртүрліліктің байлығын терең сезінеді. Әсіресе белгілі бір тұлғаның тағдырын ел тарихымен байланыстыра талдау оқушыларға тарихты тірі құбылыс ретінде қабылдауға жол ашады.

Өмірбаяндық тәсілдің тағы бір артықшылығы – оқушыны тұлғаның тағдырын өз өмірімен салыстыруға жетелеуі. Бұл олардың тарихи материалды тек қабылдаушы емес, оны өзіндік тәжірибесімен ұштастыра алатын ойшылға айналуына мүмкіндік береді. Тарихи тұлғалардың өмірін зерделеу оқушыларға адамгершілік құндылықтарды бойына сіңіруге, төзімділік пен сыйластыққа тәрбиелеуге жол ашады. Сонымен қатар бұл әдіс этникалық

мәдениеттің маңыздылығын түсінуге, көпұлтты Қазақстанның бірлігін бағалауға мүмкіндік береді.

Оқыту барысында қолдануға болатын тағы бір тиімді әдіс – рөлдік ойын тәсілі. Бұл әдіс оқушыларға белгілі бір этностың тарихына еніп, олардың тұрмысын, салт-дәстүрін, қоғамдық мәселелерін сезінуге мүмкіндік береді. Мұндай ойындар тарихты тек қана деректер мен оқиғалар жиынтығы ретінде емес, нақты өмірлік жағдай ретінде қабылдауға жол ашады. Оқушылар рөлдік ойын барысында өзін белгілі бір этностың өкілі ретінде елестетіп, сол халықтың қиындықтарын түсінуге тырысады.

Этностар тарихын оқытқанда интерактивті технологияларды пайдалану да тиімді. Мысалы, мультимедиялық карталарды қолдану арқылы этностардың қоныстану аймақтарын көрсету, бейнефильмдер мен деректі хроникаларды талдау, онлайн мұрағат материалдарымен жұмыс жүргізу оқушылардың білімін тереңдетіп қана қоймай, тарихи оқиғаларға қызығушылығын арттырады. Сонымен қатар дебат әдісі де оқушыларды тарихи оқиғаларға сыни тұрғыда қарауға үйретеді. Мәселен, «Қазақстан этностары: тағдырдың тәлкегі ме әлде жаңа мүмкіндіктер ме?» деген тақырыптағы пікірталас олардың тарихи фактілерді дәлелмен қорғауына жағдай жасайды.

Қазақстан этностарының тағдырын оқыту барысында басты мақсат – оқушыларға тек тарихи білім беру емес, сонымен бірге олардың бойында толеранттылықты, көпэтносты қоғамға құрметпен қарауды қалыптастыру. Тарихи білімді тәрбиелік мақсатпен ұштастыру мұғалімнің кәсіби міндеттерінің бірі болып табылады. Өйткені Қазақстан халқы Ассамблеясының тәжірибесі дәлелдегендей этностар арасындағы татулық пен бірлік – елдің тұрақтылығы мен дамуының басты кепілі.

Бүгінгі таңда Қазақстан этностарының тарихы мен тағдырын оқыту болашақ ұрпақтың тарихи санасын қалыптастыруға тікелей ықпал етеді. Өткеннің күрделі кезеңдерін, әр этностың бастан өткерген қиындықтарын түсіну арқылы оқушы қазіргі қоғамдағы бейбітшілік пен тұрақтылықтың бағасын біледі. Сондықтан тарих пәні мұғалімі үшін этностар тарихын оқыту – тек өткенді баяндау емес, сонымен қатар оқушының бойында азаматтық жауапкершілікті қалыптастыру, ортақ құндылықтарға құрмет сезімін ояту, болашақта ұлтаралық келісімді сақтауға үлес қосатын тұлға тәрбиелеу болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда Қазақстан этностарының тарихы мен тағдыры – тек ғылыми зерттеу нысаны ғана емес, сонымен бірге жас ұрпақтың өмірлік ұстанымын қалыптастыратын маңызды тәрбие құралы. Бұл тақырыпты жүйелі және әдістемелік тұрғыда дұрыс оқыту елдің рухани тұтастығы мен мәдени сабақтастығын қамтамасыз етудің бірден-бір жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қойгелдиев М. Қазақстандағы саяси репрессия тарихы. – Алматы: Жазушы, 2012. – 368 б.
2. Қазақстан халықтары Ассамблеясы. Энциклопедия. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2014. – 512 б.
3. Әбусейітова М. Қазақстандағы этностар тарихы. – Алматы: Фолиант, 2018. – 280 б.

Танабаева Мадина Абдимажитовна
Логопед, педагог-зерттеуші
«№9 психологиялық педагогикалық түзеу кабинеті» КММ
Жетісу облысы, Кербұлақ ауданы, Сарыөзек ауылы

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация. *Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу дағдыларын дамытудағы логопедиялық жұмыстың ерекшеліктері қарастырылады. Сөйлеу тілі баланың қарым-қатынас құралы ғана емес оның танымдық әрекетінің, ойлау жүйесінің, эмоциялық және әлеуметтік дамуының негізгі факторы болып табылады. Мақалада логопедиялық тәжірибеде қолданылатын әдіс-тәсілдер мен инновациялық технологиялардың тиімділігі ғылыми және публицистикалық тұрғыдан талданады. Сонымен қатар сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда ойын әдістерін, артикуляциялық және тыныс алу жаттығуларын, ертегі терапиясын, көрнекілік пен есту арқылы қабылдауды жетілдіретін тәсілдерді қолданудың маңызы ашылады.*

Кілт сөздер: *сөйлеу дағдылары, мектепке дейінгі жас, логопед, түзету әдістері, ойын технологиялары, артикуляциялық жаттығулар, ертегі терапиясы.*

Мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеу тілі – олардың танымдық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуының негізгі көрсеткіші. Сөйлеу арқылы бала қоршаған ортамен байланыс орнатады, өз ойын жеткізеді, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасайды. Алайда қазіргі уақытта логопедиялық тәжірибеде сөйлеу тілінің кешеуілдеуі, дыбыстарды бұрмалап айту, сөздік қордың жеткіліксіздігі, грамматикалық құрылымдардың қалыптаспауы сияқты мәселелер жиі кездесуде. Бұл құбылыстың себептері әртүрлі: экологиялық жағдай, заманауи гаджеттердің шамадан тыс пайдаланылуы, ата-ананың қарым-қатынас жасауға жеткілікті уақыт бөлмеуі, биологиялық факторлар мен жүйке жүйесінің дамуының ерекшеліктері. Мұндай жағдайда психологиялық-педагогикалық түзеу кабинеттеріндегі логопед мамандарының кәсіби рөлі ерекше арта түседі.

Логопедтің басты мақсаты – мектепке дейінгі жастағы баланың сөйлеуін түзету және дамыту арқылы оның әрі қарайғы оқуына, қарым-қатынас дағдыларына, тұлғалық дамуына жағдай жасау. Сөйлеуді дамытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер ғылыми негізделгенімен, оларды баланың жас ерекшеліктеріне сай бейімдеу маңызды. Әдетте логопедиялық жұмыс ойын түрінде ұйымдастырылады, себебі ойын баланың негізгі әрекеті болып табылады. Арнайы таңдалған дидактикалық ойындар мен қызықты тапсырмалар арқылы баланың сөйлеуге деген ынтасы оянады, сөйлеу мүшелерінің қимылы белсендіріледі, дыбыстарды дұрыс айтуға мүмкіндік туады.

Сөйлеу мүшелерінің артикуляциялық аппаратын дамыту үшін әртүрлі жаттығулар қолданылады. Мысалы, тілдің қозғалысын жетілдіретін «жылан», «сағат» жаттығулары, ерін

бұлшықеттерін дамытатын «түтікше», «күлімдеу» сияқты әдістер жүйелі орындалғанда дыбыстарды айту сапасы жақсарады. Артикуляциялық жаттығуларды күнделікті қолдану баланың сөйлеу мүшелерін икемді етіп, сөйлеу процесін жеңілдетеді. Сонымен қатар тыныс алу жаттығулары да ерекше рөл атқарады. Дұрыс тыныс алу сөйлеудің анық және ырғақты болуына ықпал етеді. Мысалы, «жапырақты үрлеу», «шамды өшіру» сияқты жаттығулар баланың өкпе көлемін арттырып, сөйлеу кезінде тынысын дұрыс бөлуді үйретеді.

Сөйлеу дағдыларын қалыптастырудың маңызды тетіктерінің бірі – есту қабілетін жаттықтыруға бағытталған арнайы жаттығулар кешені. Баланың дыбысты ажырата білуі, интонацияны естіп қабылдауы, сөзді есту арқылы қайталауы сөйлеудің табиғи қалыптасуына ықпал етеді. Бұл жерде әсіресе фонематикалық есту қабілетін дамыту негізгі міндеттердің бірі болып саналады. Себебі бала дыбыстардың нәзік айырмашылықтарын тануға дағдыланған сайын сөзді дұрыс айту қабілеті де артады. Мысалы, логопед бір-біріне ұқсас ш-с, р-л, б-п сияқты дыбыстарды тыңдатып, олардың арасындағы айырмашылықты түсіндіріп, қайталауға үйретеді. Мұндай жаттығулар сөйлеу бұзылыстарының алдын алуда және оларды түзетудің бастапқы кезеңінде өте тиімді саналады.

Осыған қоса, есту қабілетін дамыту тек дыбыстық деңгеймен шектелмейді, ол баланың сөйлеуге деген белсенді қатысуын да ынталандырады. Баланың құлағы түрлі дыбыстарды тыңдауға, оларды салыстыруға, есте сақтап қайта жаңғыртуға машықтанған сайын ойлау қабілеті де жүйелене түседі. Интонациялық жаттығулар, ырғақты қайталаулар және сөз тіркестерін естіп айтуға негізделген тапсырмалар баланың сөйлеу аппаратының дұрыс жұмыс істеуіне ықпал етеді. Есту қабілетін шыңдауға арналған бұл әдістер тек сөйлеуді ғана дамытпайды, сонымен бірге тілдің дыбыстық мәдениетін игеруге, эмоциялық реңктерді ажырата білуге де үйретеді.

Логопедиялық тәжірибеде балалардың сөйлеуін жетілдіруде ертегі терапиясының орны ерекше. Ертегілер балалардың қиялын оятып, сөздік қорын кеңейтеді, оларды еркін сөйлеуге жетелейді. Балалар сүйікті кейіпкерлеріне еліктеп, олардың іс-әрекеттерін қайталайды, оқиғаны өз сөзімен баяндауға талпынады. Мұндай әрекеттер барысында бала тек дайын мәтінді қабылдап қана қоймайды, сонымен бірге сөздерді қолдану дағдысын дамытады, сөйлемді дұрыс құруды үйренеді. Логопед ертегіні оқытып қана қоймай, оны сахналау, рөлдерге бөліп ойнау арқылы баланың тілдік белсенділігін арттырады.

Ертегі терапиясының тағы бір артықшылығы – ол баланың сөйлеу дағдыларын дамытуға қоса, эмоциялық-еріктік аймағына да оң әсерін тигізуі. Ертегідегі оқиғаларға еніп, кейіпкерлердің көңіл-күйін сезіну арқылы бала эмоцияларын еркін жеткізуге дағдыланады. Бұл әдіс сөйлеу жаттығуларын қызықты әрі тиімді етеді, сондай ақ бала үшін табиғи орта қалыптастырады. Ертегіні сахналау барысында балалар бір-бірімен тілдік қарым-қатынасқа түсіп, сөйлеуді әлеуметтік әрекет ретінде қабылдай бастайды. Осылайша, ертегі терапиясы сөйлеуді дамытудағы әмбебап әрі тәрбиелік мәні зор әдіс болып табылады.

Сөйлеу дағдыларын жетілдіруде көрнекілік әдісінің маңызы ерекше. Суреттер, карточкалар, ойыншықтар арқылы сөздерді меңгерту балалар үшін қызықты әрі түсінікті болады. Мұндай әдістер баланың қоршаған ортаны танып-білуін жеңілдетіп қана қоймайды, сонымен бірге сөздік қорын кеңейтеді, ойлау қабілетін дамытады. Мысалы, «Жемістер» тақырыбы бойынша түрлі суреттерді көрсетіп, олардың атауын айтқызу, түстерін ажыратқызу және сипаттауын сұрау арқылы бала жаңа сөздерді меңгеріп қана қоймай, сөйлем құрау дағдысын да дамытады. Бұл әдістің тиімділігі – ақпаратты көру арқылы қабылдау баланың есте сақтауына оң ықпал етеді.

Сонымен қатар қазіргі заманғы мультимедиялық құралдарды пайдалану да сөйлеу дағдыларын дамытуда маңызды рөл атқарады. Интерактивті жаттығулар балалардың қызығушылығын арттырып, оларды белсенді әрекетке жетелейді. Дыбысты тыңдап қайталау, суреттерді бейнелермен сәйкестендіру сияқты тапсырмалар баланың тілді қабылдауын жеңілдетеді. Мұндай жаттығулар баланы бір сәтте әрі көруге, әрі естуге, әрі сөйлеуге баулиды.

Яғни, мультимедиялық әдістер сөйлеу дамуының түрлі арналарын бір мезгілде іске қосып, баланың тілдік қабілеттерін жан-жақты қалыптастыруға жағдай жасайды.

Ойын технологиялары сөйлеуді дамытудың ең тиімді әдістерінің бірі. «Кім тез айтады?», «Жалғастыр», «Қайда жасырынып қалды?» сияқты ойындар баланың қызығушылығын арттырып, сөйлеуге еркін араласуына мүмкіндік береді. Ойын барысында бала қателесуден қорықпайды, себебі ол үшін ойынның өзі басты мақсат болып табылады. Логопед осыны пайдаланып, сөйлеуді дамытуға қажетті материалды ойын түрінде ұсынады.

Сөйлеу дағдыларын дамытуда ата-анамен жұмыс та маңызды. Логопед ата-анаға арнайы кеңестер беріп, үй жағдайында қолдануға болатын қарапайым жаттығуларды үйретеді. Мысалы, бірге кітап оқу, суреттерді сипаттау, өлең жаттау, жаңылтпаш айту. Мұндай жұмыстың нәтижесі логопедиялық сабақтың әсерін күшейтіп, баланың сөйлеу дағдыларын күнделікті өмірде бекітеді.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі жастағы балалардың сөйлеуін дамыту – кешенді, жүйелі жүргізілетін маңызды процесс. Бұл бағытта логопедтің кәсіби құзыреттілігі, әдіс-тәсілдерді дұрыс таңдауы, ойын технологияларын тиімді қолдануы, ата-анамен бірлесе жұмыс жасауы – табысты нәтижеге жетудің басты шарты. Сөйлеу тілі дамыған бала мектепте оқу материалын тез меңгереді, қарым-қатынаста белсенді болады, өз ойын еркін жеткізеді. Сондықтан сөйлеу тілін дамыту тек жеке тұлғаның емес тұтас қоғамның мәдени әлеуетін арттыруға ықпал ететін әлеуметтік маңызы бар іс болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Айтбаева А. Мектепке дейінгі балалардың сөйлеу тілін дамыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2018. – 240 б.
2. Жұбанова Б. Логопедия негіздері. – Астана: Фолиант, 2020. – 196 б.
3. Венгер Л.А. Психология дошкольника. – М.: Просвещение, 2010. – 287 с.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Аннотация.

В статье рассматриваются особенности логопедической работы по развитию речевых навыков у детей дошкольного возраста. Речь является для ребёнка не только средством общения, но и основным фактором его познавательной деятельности, мышления, эмоционального и социального развития. В статье с научной и публицистической точек зрения анализируется эффективность методов и инновационных технологий, применяемых в логопедической практике.

Также раскрывается значение игровых методов, артикуляционных и дыхательных упражнений, сказкотерапии, а также приёмов, направленных на развитие восприятия через наглядность и слух, в формировании речевых навыков.

Ключевые слова: *речевые навыки, дошкольный возраст, логопед, методы коррекции, игровые технологии, артикуляционные упражнения, сказкотерапия.*

Әліхан Өлмес Мұхтарқызы
Информатика пәні мұғалімі, педагог-модератор
"Н.Оңдасынов атындағы №14 жалпы білім беретін мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі Түркістан облысы, Жетісай ауданы

МЕКТЕПТЕ ИНФОРМАТИКА САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ВЕБ-БАҒДАРЛАМАЛАУҒА ҮЙРЕТУДІҢ ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Аңдатпа:

Бұл мақалада қазіргі заманғы ақпараттық қоғам талаптарына сай веб-технологиялар негіздерін мектеп оқушыларына үйретудің маңыздылығы қарастырылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың жедел дамуы оқытудың мазмұны мен әдістемесіне жаңа талаптар қойып отыр. Осы орайда информатика пәнінде веб-бағдарламалау элементтерін оқыту оқушылардың алгоритмдік ойлауын, логикалық талдау және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Мақалада оқытуда қолданылатын жүйелік, белсенділік, тұлғаға бағытталған және құзыреттілік тәсілдердің артықшылықтары сипатталады. Сондай-ақ веб-технологиялармен жұмыс істеу оқушылардың кәсіби бағдарын айқындап, болашақ маман ретінде қалыптасуына әсер ететіні атап көрсетіледі.

Түйінді сөздер: *веб-технологиялар, информатика сабағы, веб-бағдарламалау, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, жүйелік тәсіл, тұлғаға бағытталған оқыту, құзыреттілік тәсіл, алгоритмдік ойлау, логикалық ойлау, оқыту әдістемесі.*

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуы оқушыларды оқытуға жаңа талаптар қояды, бұл өз кезегінде информатика бойынша мектеп бағдарламасында өзгерістер енгізуді қажет етеді. Бұл жеке тұлғаны ақпараттық қоғамда табысты өмір сүруге дайындаумен байланысты.

Заманауи ақпараттық технологияларды дамыту бағыттарының бірі веб-технологиялар болып табылады. Веб-технологияларды қолдана отырып, сайтты құру, оны жылжыту, басқару, мазмұнды толтыру және басқа операциялар мәселелері адам қызметінің кез-келген саласында кездесуі мүмкін. Веб-бағдарламалаудың белгілі бір негіздерін түсіну болашақта түлектің таңдаған кәсібінде дамуына ықпал етуі мүмкін, сонымен қатар оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруы мүмкін, мысалы, дамыған логикалық ойлау, салыстыру және жалпылау арқылы талдау қабілеті, ойлау және қорытынды жасау қабілеті.

Қазіргі уақытта күнделікті өмірде маңызды рөл атқаратын Ғаламтор желісінде кеңінен ұсынылған веб-технологиялармен жұмыс істеуге үйрету оқушылардың танымдық қызметін белсенді түрде ынталандырады, заманауи технологиялар саласында ой-өрісті қалыптастырады, қазіргі уақытта ең көп қолданылатын технологиялық салада «бәрі қалай жұмыс істейтінін» іс жүзінде түсінуге мүмкіндік береді.

Веб-технологиялары кез-келген мәселеге мүлдем жаңа жолмен қарауға мүмкіндік береді.

Веб-технологиялары білім беру ресурстарын құру үшін оларды қолдануды тартымды ететін бірқатар ерекшеліктерге ие. Біріншіден, бұл:

- тақырыптары, мәтіні, кестелері бар жақсы құрылымдалған құжаттарды жариялау;
- бір электрондық құжаттан екіншісіне ауысуға мүмкіндік беретін гипермәтіндік сілтемелерді ұйымдастыру;
- суреттерді, дыбыстық фрагменттерді, бейнеклиптерді және басқа ақпаратты құжаттарға «тікелей» қосу.

Компьютерлік технологияларды қолдану бұрын қол жетімді емес заманауи, жаңа ақпараттың үлкен массивтеріне қол жеткізуге, білім көзімен «диалогты» жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Информатика пәні - бұл веб-технологиялармен негізгі танысуға бағытталған мақсаттарға қол жеткізуге және сонымен бірге жеке тұлғаның дамуына және оның интеллектуалды қасиеттеріне баса назар аударуға мүмкіндік беретін мектептегі білім беру қызметінің саласы. Информатика пәні алгоритмдік ойлауды дамытуға көмектеседі және ақпаратты өңдеу бойынша нақты есептерді шешу дағдыларын қалыптастырады. Информатика пәні аясында веб-бағдарламалау сияқты тақырыптың элементтерін игерудің мақсаты - оқушылардың веб-бағдарламалау технологиялары туралы теориялық білімдерін және веб-сайттың дизайнын жасау үшін NTM және JavaScript тілінің мүмкіндіктерін қолданудың практикалық дағдыларын қалыптастыру болып табылады.

Дәстүрлі түрде информатиканы оқытуда әртүрлі педагогикалық тәсілдер қолданылады, мысалы, жүйелік тәсіл, белсенділік тәсілі, тұлғаға бағытталған тәсіл және қазіргі білім беру стандарттарының негізін қалаған құзыреттілік тәсіл. Педагогика мен әдістемедегі жүйелі тәсіл кез-келген педагогикалық құбылыстың қазіргі жағдайын модельдеу және жан-жақты зерттеу, оны дамыту мен жетілдірудің негізгі бағыттарын анықтау үшін әмбебап тәсіл болып табылады. Ғылыми зерттеудің бұл әдісі өте маңызды, өйткені ол зерттеу объектісін оның тұтастығында да, зерттеулерге назар аудара отырып, сонымен қатар зерттелетін объектінің кейбір жеке қасиеттерін немесе қасиеттерін оқшаулау әдісі болып табылады.

Оқыту теориясы мен әдістемесінде жүйелік тәсілді қолданудың шарттылығы, ең алдымен, әлеуметтік процестердің интеграциясының жоғары деңгейіне байланысты, оларға білім беру процесі де жатады. Жүйелік тәсіл - бір-бірімен өзара байланысты жағдайларды қарастыру үшін ең қолайлы, ал мәселені шешуде жүйелі, жан-жақты сипатқа ие болады.

Басқару және басқарылатын функцияларды ескере отырып, жүйелік тәсілдің кез-келген объектісі өзара әрекеттесудің негізі ретінде қарастырылуы керек. Бұл мақсатты немесе стихиялық, ұйымдастырылған болуы мүмкін ақпараттық қызмет туралы идеяны жүйелеуге мүмкіндік береді.

Жүйелік тәсілді қолдану жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға, оның болашақ кәсіби білімі мен дағдыларының негіздерін қалауға, сондай-ақ кәсіп пен қоғамда жеке тұлғаның қасиеттерін жүзеге асыруға бағытталған білім беру процесінің барлық қатысушыларының өзара және ақпараттық ортасымен өзара әрекеттесетін әлеуметтік-шартты жүйе ретінде веб-бағдарламалауды қолдана отырып, информатика бойынша оқушыларды даярлау мазмұнын ұсынуға мүмкіндік береді.

Іс-әрекетке деген көзқарас, нәтижеге бағытталған мамандарды даярлауға бағытталған кәсіби ойлау мен кәсіби сананы қалыптастыратын және дамытатын, сана мен әрекетке әсер ететін өз идеяларын білдіре отырып, оқушылардың іс-әрекетке деген қызығушылығын ынталандыратын ерекше әдістермен мазмұнды мақсат қою, ынталандыру және берудің өзара байланысты процестері арқылы нәтижеге жұмыс істейді.

В.В.Сериков әзірлеген тұлғаға бағытталған білім беру моделінің негізі бастапқыда С.Л.Рубинштейннің идеясы болып табылады, оған сәйкес тұлғаның мәні оның белгілі бір позицияны иелену қабілетінде көрінеді. Ғалымның пікірінше, «Тұлғаға бағытталған білім - бұл берілген қасиеттері бар тұлғаны қалыптастыру емес, оқушылардың жеке функцияларын

толыққанды көрсету және сәйкесінше дамыту үшін жағдай жасау». Тиісінше, білім берудің басты мақсаты- жеке тұлға.

Бүгінгі таңда білім берудегі құзыреттілік тәсіл тұжырымдамасы әртүрлі күрделілік пен кәсіби мәселелерді қолдана отырып шешуге мүмкіндік беретін қабілеттерді қалыптастыруға негізделген оқушыларды даярлауға қойылатын заманауи талаптарды қанағаттандыруға арналған оқытудың жаңа заманауи формалары мен әдістеріне негізделгендіктен өзекті болып табылады.

Ақпараттық технологияларға инновацияларды үнемі енгізу, веб-технологияларды дамыту мектепте информатика сабағында веб-бағдарламалау бойынша кеңейтілген тақырыптарды енгізуді, сондай-ақ осы тақырыптар бойынша оқушыларды оқытудың негізгі педагогикалық тәсілдерін қарастыруды талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Никитин П. В., Горохова Р. И. Технологии построения электронных образовательных ресурсов для организации обучения студентов программированию // Инженерный вестник Дона. — 2015. — № 2–2. — URL: http://ivdon.ru/ru/magazine/archive/n2p2y2015/3035(дата обращения: 10.02.2016);

2. Маковеева Д. Е. Особенности изучения раздела информатики «Сайтостроение» в средней школе // Студенческая наука и XXI век. — 2016;

3. Информационный портал "Урок Цифры" Урок "Сети и облачные технологии" URL: https://урокцифры.рф/lesson/seti-i-oblachnye-tehnologii/ (дата обращения 13.01.2020).

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБУЧЕНИЮ УЧАЩИХСЯ ВЕБ-ПРОГРАММИРОВАНИЮ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ В ШКОЛЕ

Аннотация:

В данной статье рассматривается важность обучения основам веб-технологий школьников в соответствии с требованиями современного информационного общества. Стремительное развитие информационно-коммуникационных технологий предъявляет новые требования к содержанию и методике преподавания. В этом контексте включение элементов веб-программирования в курс информатики способствует развитию алгоритмического мышления, логического анализа и творческих способностей учащихся. В статье описываются преимущества системного, деятельностного, личностно-ориентированного и компетентностного подходов в обучении. Также подчеркивается, что работа с веб-технологиями помогает учащимся в профессиональном самоопределении и формировании как будущих специалистов.

Ключевые слова: *веб-технологии, урок информатики, веб-программирование, информационно-коммуникационные технологии, системный подход, личностно-ориентированное обучение, компетентностный подход, алгоритмическое мышление, логическое мышление, методика преподавания.*

Бейсембинов Ерболат Болатович
Дене шынықтыру пәні мұғалімі, педагог-модератор
№39 гимназиясы
Алматы облысы, Іле ауданы, Боралдай кенті

“ФУТБОЛ ТЕХНИКАСЫН ДАМЫТУДА ҚОЗҒАЛМАЛЫ ОЙЫНДАРДЫҢ ӘСЕРІ”

Аннотация. *Мақалада футбол техникасын жетілдіруде қозғалмалы ойындардың маңызы қарастырылады. Қозғалмалы ойындар спортшылардың қимыл-қозғалыс дағдыларын дамытып қана қоймай олардың ептілік, шапшаңдық, төзімділік және үйлесімділік қабілеттерін арттыруда ерекше рөл атқарады. Футбол ойынына тән техникалық элементтерді меңгеру барысында қозғалмалы ойындар арқылы ұйымдастырылған жаттығулар оқушыны белсенділікке ынталандырады, дене қуаты мен психологиялық тұрақтылығын шыңдайды. Мақалада футбол техникасын жетілдіруде қолданылатын әдіс-тәсілдер, жаттығулардың мазмұны, олардың оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес қолданылу жолдары талданады. Қозғалмалы ойындардың сабақ барысындағы тәрбиелік маңызы мен әлеуметтік ықпалы көрсетіліп, футбол техникасын дамытудың заманауи жолдары ғылыми-публицистикалық тұрғыдан негізделеді.*

Кілт сөздер: *футбол, техника, қозғалмалы ойындар, дене шынықтыру, әдіс-тәсілдер, қимыл-қозғалыс.*

Футбол – тек спорт түрі ғана емес ол жастардың өмірлік ұстанымын қалыптастыратын, ерік-жігерін шыңдайтын, денсаулығын нығайтатын ерекше құрал. Әсіресе мектеп қабырғасында дене шынықтыру пәнінде футболға баулу арқылы оқушылардың қимыл-қозғалыс дағдыларын жетілдіру мұғалім үшін басты міндеттердің бірі болып табылады. Бұл ретте футбол техникасын қалыптастыру мен дамытуда қозғалмалы ойындардың орны айрықша. Себебі қозғалмалы ойындар оқушыны жалықтырмайды, керісінше олардың бойына қызығушылық ұялатып, ойынды табиғи әрі жеңіл түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Мұндай ойындар денені дамытумен қатар ойды сергітеді, топпен әрекет етуді үйретеді, өзара түсіністік пен ұжымдық ынтымақтастыққа тәрбиелейді.

Футбол техникасын дамыту дегеніміз – допты тоқтату, беру, алып жүру, тебу, қақпаға дәл соғу сияқты негізгі элементтерді жетік меңгеру ғана емес сонымен қатар ойын кезінде жылдам шешім қабылдау қабілетін жетілдіруді де қамтиды. Қозғалмалы ойындар дәл осы дағдыларды табиғи жағдайда қалыптастыруға ықпал етеді. Мысалы, «Қуып жет», «Дәл жеткіз», «Алып қаш», «Шеңбердегі пас» сияқты қарапайым ойындар футболшылардың допқа деген сезімін арттырып, көз бен аяқтың үйлесімділігін шыңдайды. Оқушы мұндай ойындар арқылы алаңдағы қозғалысты еркін сезініп, кеңістікті тиімді пайдалануды үйренеді.

Футбол техникасын дамытуда әдіс-тәсілдердің сан қырлы болуы ерекше мәнге ие, себебі әрбір оқушының жеке қабілеті мен дайындық деңгейі әртүрлі болғандықтан, оларға

бейімделген жолды таңдау мұғалімнің кәсіби шеберлігін көрсетеді. Әсіресе, алғашқы үйрету кезеңінде мұғалімнің оқушыларды қызықтыра отырып жаттығуларды ойынға айналдыруы олардың техникалық қимылдарды еркін меңгеруіне жағдай жасайды. Мәселен, допты дәл беру немесе оны тоқтата білу дағдыларын үйрету үшін қарапайым жарыс элементтері қосылған шағын ойындар тиімді нәтиже береді. Осы тәсіл арқылы оқушы өзін еркін сезініп, жаттығуды міндет емес, ойын ретінде қабылдайды.

Ойын арқылы үйретудің тағы бір артықшылығы – ол баланың табиғи еліктеу қабілетін пайдаланады. Қызықты ортада оқушы өздігінен белсенділік танытып, допты алып жүру немесе қарсыласын алдап өту қимылдарын бірнеше рет қайталайды. Мұндай әдіс оқушының қимылын жасандылықтан арылтып, шынайы ойын жағдайына жақындатады. Демек, ойын арқылы үйрету тәсілі тек қана техникалық дағдыларды меңгертумен шектелмей, баланың бойындағы шығармашылық пен тапқырлықты да дамытады.

Қайталау және бекіту әдісінің де өзіндік ерекшеліктері бар. Футбол техникасында бір қимылды бірнеше рет орындау шеберлікті жетілдірудің негізгі шарты болып табылады. Дегенмен, жаттығуды тек қайталата беру оқушыны жалықтырып жіберуі мүмкін, ал қозғалмалы ойындарда бұл тәсіл мүлде басқаша сипат алады. Себебі әрбір қайталау әртүрлі жағдайда орындалады, қарсылас ойынының өзгеруі оқушыдан жаңа шешім қабылдауды талап етеді. Бұл әдіс қимылдың механикалық қайталануын болдырмай, оның нақты ойын жағдайына бейімделуін қамтамасыз етеді.

Сонымен бірге қайталау және бекіту әдісінің тәрбиелік қыры да назардан тыс қалмайды. Жаттығуды ойын түрінде жиі қайталау арқылы оқушының бойында табандылық, еңбексүйгіштік және шыдамдылық қалыптасады. Мысалы, қақпаға бірнеше рет дәл соғу әрекетін орындау барысында оқушы алғашқы сәтсіздіктен кейін де тоқтамай, тырысып бағады. Осылайша, ол әрбір сәтсіздікті тәжірибе ретінде қабылдап, келесіде қателігін түзетуге ұмтылады. Бұл қасиет спорттағы жетістікке ғана емес, өмірлік дағдыларға да тікелей ықпал етеді.

Жарыс түрінде ұйымдастыру әдісі оқушыларды жігерлендіріп, олардың ішкі мүмкіндіктерін ашуға жағдай жасайды. Бәсекелестік элементі қосылғанда әрбір оқушы өз қабілетін барынша көрсетуге тырысады, ал бұл өз кезегінде техникасын жетілдіруге итермелейді. Жарыстық сипат оқушының ынтасын арттырып қана қоймай, оның бойындағы жауапкершілік сезімін де нығайтады. Себебі ол тек өзі үшін емес, командасы үшін де ойнайтынын түсінеді.

Жарыстың тағы бір маңызды қыры – ол оқушының бойына жеңіске деген құштарлықпен қатар жеңілген сәттегі сабырлылықты да үйретеді. Бұл әдіс арқылы бала тек табандылықты ғана емес, сәтсіздікті қабылдап, одан сабақ алуды меңгереді. Мұндай қасиеттер спорттық жетістіктен бөлек, тұлғаның өмірлік ұстанымына да әсер етеді. Сондықтан жарыстық әдіс футбол техникасын дамытуда маңызды рөл атқара отырып, оқушының мінез-құлқын тәрбиелеудің тиімді құралы болып саналады.

Футбол техникасын жетілдіруде қолданылатын қозғалмалы ойындардың тәрбиелік ықпалы да орасан зор. Мұндай ойындар баланы тәртіпке баулиды, себебі ойын барысында әрбір қатысушы ережені сақтауға міндетті. Ережені бұзған жағдайда ойын әділетті жүрмей қалады, ал бұл команданың жалпы нәтижесіне кері әсер етеді. Осылайша, ойын оқушыларды әділдікке, адалдыққа және тәртіптілікке үйретеді.

Сонымен бірге қозғалмалы ойындар ұжымдық қарым-қатынасты нығайтады. Оқушы тек өзін ғана ойламай, командаластарының да мүддесін қорғауға дағдыланады. Допты уақытылы беру, әріптесін қолдау, қорғаныста көмектесу сияқты әрекеттер олардың бойында өзара сыйластық пен жауапкершілікті қалыптастырады. Бұл қасиеттер спортпен ғана шектелмей, өмірдің басқа салаларында да қажет болады. Футбол техникасын дамыту барысында мұндай дағдылардың қалыптасуы тұлғаның әлеуметтік бейімделуіне зор ықпал етеді.

Футбол техникасын дамытудың заманауи әдіс-тәсілдері де оқушының жас ерекшелігіне қарай іріктеледі. Бастауыш сынып оқушылары үшін қозғалмалы ойындардың мазмұны жеңіл

әрі көңілді болуы шарт. Мысалы, «Допты қақпаға жеткіз» ойынында балалар тек қана дәлдікті үйреніп қоймай командалық сезімді де қалыптастырады. Орта буында ойынның мазмұны күрделене түседі, мұнда қарсыласын алдап өту, кеңістікті дұрыс пайдалану, тактикалық ойлауды дамытуға арналған ойындар қолданылады. Жоғары сыныптарда футболдың негізгі техникасын толық меңгертуге бағытталған, жылдамдық пен төзімділікті қатар дамытатын ойындар тиімді болады.

Қозғалмалы ойындарды қолдануда мұғалімнің кәсіби шеберлігі үлкен рөл атқарады. Әрбір ойын сабақтың мазмұнына сәйкес таңдалып, белгілі бір мақсатты көздеуі тиіс. Егер ойын дұрыс таңдалмаса, оның тәрбиелік әрі техникалық әсері төмен болады. Сондықтан мұғалім әрбір жаттығуды ұйымдастырмас бұрын оның қандай дағдыны дамытатынын, қандай психологиялық әсер беретінін анықтап алуы қажет. Сонымен қатар мұғалім ойынның мазмұнын түрлендіріп отыруы тиіс, себебі оқушы бір сарындылықтан тез жалығады. Ойынның шартын өзгертіп, жаңа элемент қосу арқылы оқушының қызығушылығы сақталады.

Футбол техникасын дамытуда қозғалмалы ойындардың әсері тек дене шынықтыру жаттығулары шеңберінде ғана емес психологиялық тұрғыдан да байқалады. Мұндай ойындар оқушының өзін-өзі сенімді ұстауына, қиындықты жеңе білуіне, эмоциясын басқара алуына үйретеді. Қозғалмалы ойын кезінде балада қуаныш, сергектік, белсенділік сезімі оянады. Бұл сезімдер оның сабаққа деген ынтасын арттырып, спортқа деген сүйіспеншілігін қалыптастырады.

Қорыта айтқанда, футбол техникасын дамытуда қозғалмалы ойындар – тек әдістемелік тәсіл ғана емес, оқушының жан-жақты дамуына ықпал ететін қуатты құрал. Мұндай ойындар арқылы оқушының ептілік, шапшаңдық, үйлесімділік дағдылары жетілдіріліп қана қоймай, оның тұлғалық қасиеттері де қалыптасады. Футбол техникасын тиімді меңгерту үшін мұғалім ойындарды дұрыс таңдап, олардың мазмұнын түрлендіріп, әр сабақта жүйелі қолдануы қажет. Сонда ғана футболды үйрету процесі қызықты әрі нәтижелі болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдіхалықов Т. Спорттық ойындардың теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 2018. – 240 б.
2. Қуанышбаев Қ. Дене шынықтыру педагогикасы. – Астана: Фолиант, 2020. – 310 б.
3. Bompa T. Periodization Training for Sports. – Human Kinetics, 2009. – 352 p.
4. Рогов Е.Ф. Психология и педагогика физической культуры. – М.: Просвещение, 2016. – 288 с.

ВЛИЯНИЕ ПОДВИЖНЫХ ИГР НА РАЗВИТИЕ ФУТБОЛЬНОЙ ТЕХНИКИ

Аннотация: *В статье рассматривается значение подвижных игр в совершенствовании футбольной техники. Подвижные игры играют важную роль не только в развитии двигательных навыков спортсменов, но и в улучшении ловкости, быстроты, выносливости и координации движений. При освоении технических элементов, характерных для футбольной игры, упражнения, организованные с использованием подвижных игр, стимулируют активность учащихся, укрепляют их физическую силу и психологическую устойчивость. В статье анализируются методы и упражнения, применяемые для развития футбольной техники, их содержание и особенности использования в соответствии с возрастными характеристиками школьников. Отмечается воспитательное значение подвижных игр в процессе занятий и их социальное воздействие. Современные подходы к развитию футбольной техники обоснованы с научно-публицистической точки зрения.*

Ключевые слова: *футбол, техника, подвижные игры, физическое воспитание, методы, двигательная активность.*

Коспанова Айгерим Иманалиевна
Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, педагог-модератор
“Н. Әлімқұлов атындағы орта мектеп” КММ
Алматы облысы, Қарасай ауданы, Қаскелең қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Аңдатпа: *бұл мақалада қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында* ***сыни тұрғыдан ойлау технологиясын*** *қолданудың маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. XXI ғасырда білім беру мазмұны адамның жеке қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс болғандықтан, оқу үдерісінде оқушының белсенділігін арттыру, шығармашылық әлеуетін ашу өзекті міндетке айналуда. Мақалада сыни ойлау технологиясының құрылымы, кезеңдері (ынталандыру, түсіну, рефлексия), және оқыту әдістері жан-жақты сипатталады. Бұл технология оқушылардың жеке ойлау қабілеттерін дамытуға, ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыруға, коммуникативтік құзыреттіліктерін жетілдіруге ықпал етеді. Сонымен қатар, автор технологияның мотивацияны арттыруға, оқушының өзіндік дамуына және білім сапасын көтеруге тигізетін оң әсерін тәжірибе негізінде дәлелдейді.*

Түйінді сөздер: *сыни тұрғыдан ойлау, қазақ тілі сабағы, білім сапасы, оқыту технологиясы, оқушы белсенділігі, мотивация, рефлексия, ақпараттық сауаттылық, коммуникативтік құзыреттілік, интеллектуалды даму.*

XXI ғасыр білім беру мазмұнын сапалы өзгертуді талап етуде, ол адамның мүмкіндіктері мен қабілеттерін дамытуға бағытталуы керек. Мектептің және әр мұғалімнің міндеті- баланың жеке басының өзін-өзі жүзеге асыруына, қабілеттерін, соның ішінде интеллектуалды қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау. Қазіргі сабақтың жоғары қарқындылығы, шамадан тыс эмоционалды шиеленіс, оқушылардың жеке ерекшеліктері мен қабілеттерін жеткіліксіз есепке алу олардың мотивациясының төмендеуіне әкеледі, белсенділік жоғалады, үлгерім төмендейді. Мұның бәрі жалпы оқу процесіне теріс әсер етеді.

Үнемі өсіп келе жатқан ақпарат ағынын бағдарлау қажеттілігі бізді білім беру процестерінің білім беру жүйесінде жаңа білім көзін іздеуге мәжбүр етеді. Мектеп түлегі өз бетінше ойлауы, нақты әлемде туындайтын қиындықтарды көре білуі және оларды ұтымды жеңудің жолдарын іздеуі, алған білімдерін қоршаған шындыққа қайда және қалай қолдануға болатындығын нақты білуі керек.

Бұл мәселелерді шешуге және оқушылардың ақыл-ой мүмкіндіктерін дамытуды ынталандыратын жағдайларды қалыптастыруға сыни тұрғысынан ойлау технологиясының әдістерін қолдану көмектеседі. Менің ойымша, сыни тұрғыдан ойлау технологиясы-бұл оқытудың формальды тәсілін жеңуге деген ұмтылыс, оқушының жеке басына жүгіну, оқушыны шығармашылыққа дайындау, оқуды ізгілендіруге тырысу.

Оқу процесі ең алдымен мұғалім мен оқушының қарым-қатынасында құрылады дегенді естен шығаруға болмайды. Бүгінгі таңда мұғалімнің рөлі басқаша болуы керек: ол оқушының өзіндік жұмысын сүйемелдейтін іс-әрекеттің бастамашысы, кеңесші, тәлімгер функцияларын жүзеге асыруға міндетті.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы қоғам дамуының қазіргі кезеңінде өзекті болып табылады:

- нақты қолдануға бағытталған. Мұғалімнің алдында оқу процесін жандандыруға ықпал ететін әдістердің үлкен таңдауы бар.
- әлеуметтік дағдыларды қалыптастыруға баса назар аударылады.
- білім алуға көмектесетін әдістерге назар аударылады.
- технология өзінің жеке ойлауын қалыптастыруға бағытталған.
- технология баланың оқуы үшін толық жауапкершілікке, сондай-ақ үйренген ақпаратты түсінуге және одан әрі ілгерілетуге бағытталған.

Сыни тұрғыдан ойлана алатын, ақпараттық хабарламаны түсіндіру мен бағалаудың әртүрлі тәсілдерімен жұмыс істейтін оқушы мәтіндегі сәйкессіздіктер мен ондағы құрылымдардың түрлерін тани алады, дәлелдер арқылы өз көзқарасын қорғай алады, тек өзінің логикалық тұжырымдарына ғана емес (бұл қазірдің өзінде маңызды), сонымен қатар басқа оқушылардың ұсыныстарына сілтеме жасай алады. Мұндай оқушы ақпараттың әртүрлі формаларымен, түрлерімен жұмыс жасауда шешімді көрсетеді, әртүрлі ресурстарды тиімді қолдана алады. Құндылықтар деңгейінде сыни тұрғыдан ойлайтын оқушы қоршаған әлемнің көпполярлығын, жалпыадамзаттық құндылықтар шеңберінде әртүрлі көзқарастардың қатар өмір сүру ықтималдығын берік қабылдай отырып, ақпараттық кеңістіктермен тиімді әрекеттесе алады.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы мынаны білдіреді:

- оқу мақсаттарын дәл белгілеу және оның мәні осы мақсаттарға жету үшін қажетті көлемде көрсетіледі.
- оқу пәнінің бірыңғай мақсатына бағынатын оқытудың әртүрлі нысандары мен әдістерін қолдану (жұппен, топпен жұмыс істеу, жолдастармен қарым-қатынас жасау мүмкіндігі).
- оқушылардың білімін тек оқу мазмұнын ғана емес, сонымен қатар оқу іс-әрекетінің әдістерін де игеруге бағыттау.
- білім алушылардың дайындық деңгейіне сәйкес оқу барысын ұйымдастыру.

Қазақ тілі сабағында сыни тұрғыдан ойлау технологиясы келесі мәселелерді шешуге мүмкіндік береді: білім беру мотивациясы(оқу процесіне қызығушылықты арттыру және оқу материалын белсенді қабылдау); жазу мәдениеті (әр түрлі жанрдағы мәтіндерді жазу қабілетін қалыптастыру); ақпараттық сауаттылық (кез-келген күрделіліктегі ақпаратпен өзіндік аналитикалық және бағалау жұмысына қабілеттілікті қалыптастыру); әлеуметтік құзыреттілік (коммуникативті дағдыларды қалыптастыру және жауапкершілікті қалыптастыру).

Технологияның негізгі идеясы-оқудың атмосферасын қалыптастыру, онда балалар мұғаліммен бірге динамикалық жұмыс істейді, оқу процесі туралы саналы түрде ойланады, өзгереді және өздерін таниды.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясы сабақтың құрылымын қамтиды, ол бірнеше кезеңнен тұрады: ынталандыру кезеңі, түсіндіру кезеңі және рефлексия кезеңі. Зерттеушілер бұл құрылым адамның қабылдау кезеңдеріне сәйкес келетінін айтады: алдымен осы тақырып бойынша білімді есте түсіріп, жаңа ақпаратпен таныстырып, содан кейін алған білім не үшін қажет болатынын және оны қалай пайдалану керектігін жеткізу қажет.

Бірінші кезең –мәселе бойынша оқушылардың бұрыннан бар білімдерін өзектендіруге және қорытындылауға, зерттелетін тақырыпқа қызығушылық танытуға, оқушыны сабақта және үйде динамикалық іс-әрекетке итермелеуге мүмкіндік береді. Ынталандыру кезеңінде мұғалім тек еске түсіру процесіне қатыспай, тапсырмаларды анықтайды. Оқушылар осы мәселе бойынша білгендерінің бәрін есіне алады, содан кейін жұптасып, тапсырмаларды

талқылайды. Нәтижесінде жұмыс істеуге тура келетін бастапқы материал көрінеді. Жұптық жұмыс лингвистикалық сауаттылыққа ықпал етеді.

Ынталандыру кезеңінде қолданылатын әдістер (кластерлер, кілт сөздер, «Идеялар себеті», «Дұрыс - дұрыс емес мәлімдемелер») оқушыларға құрастырылған ақпаратты анықтауға мүмкіндік береді, ал тұжырымдалған ойлардың құрылымдалуы қайшылықтарды, ақпаратты іздеудің келесі жолын анықтайтын кейбір түсініксіз сәттерді анықтайды.

Сыни тұрғыдан ойлау технологиясының екінші кезеңі-мазмұнды түсіну-жаңа ақпарат алуға, оны түсінуге, бұрыннан бар біліммен салыстыруға мүмкіндік береді. Бұл кезеңде қарқынды тәуелсіз қызмет өтеді. Бұл кезеңде мұғалім оқулықтың мәтінімен, параграфымен танысуға, дәріс тыңдауға, бейнефильм көруге мүмкіндік береді. Осы кезеңде жиі қолданылатындардың бірі - "Инсерт" әдісі.

Ынталандыру және түсіндіру кезеңінде қолданылатын көптеген әдістер сабақтың үшінші кезеңіне – рефлексия кезеңіне табиғи түрде өтеді. Бұл кезең алынған барлық ақпаратты түсінуге, оны өз біліміне айналдыруға, әр оқушының зерттелетін материалға жеке көзқарасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Рефлексия ақпаратты жүйелеуге, жаңа идеяларды әзірлеуге, бұрын тағайындалған мақсаттарды шешуге бағытталған. Мұғалім зерттелген ақпарат негізінде шығармашылық, зерттеу және практикалық тапсырмалар береді. Рефлексия процесінде оқушылардың өз көзқарасынан түсінуге дейінгі жолын өз бетінше бағалауы маңызды.

Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында сыни ойлауды дамытудың технологиясын қолдану орфографиялық және пунктуациялық дағдыларды, қазақ әдеби тілінің нормаларын игеруге, оқушылардың сөздік қоры мен грамматикалық құрылымын байытуға ықпал етеді деп сеніммен айта аламын; оқушыларда өз ойларын ауызша және жазбаша түрде дәйекті түрде жеткізе білу қабілетін дамытады, яғни білім сапасы мен тұрақты үлгерімнің қалыптасуының оң нәтижелерін қамтамасыз ететін коммуникативтік құзыреттіліктерді қалыптастырады. Мұның бәрі қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында осы технологияны қолданудың тиімділігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік берді.

Осылайшы, сыни тұрғыдан ойлау технологиясын қазақ тілі сабақтарында қолдану балалардың ойлауын белсендіреді, мотивация деңгейін арттырады; оқушыларға тұлға ретінде көрінуге көмектеседі, өзін, шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді; мәселені шешу жолдарын табуға, өз пікірін басқалармен салыстыруға, негізделген пайымдау жасауға үйретеді; өзара сыйластыққа ықпал етеді, өзара қарым-қатынасты ынталандырады, қарым-қатынас дағдыларын дамытады; оқушыларды ойландырады. Сыни тұрғыдан ойлау дағдылары адамдар арасында түсіністікке кепілдік беру, әлемге әртүрлі көзқарастарды қабылдау, оқушылардың шығармашылық тұлғасының өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал ету үшін қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бабашұлы Н. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясын қолдану негіздері. Алматы: Білім баспасы, 2020. 156 б.

2. Жұмабай А. Қазақ тілін оқытудағы заманауи педагогикалық технологиялар. Нұр-Сұлтан: Ғылым, 2018. 120 б.

3. Қуанышбекова Ә. Сыни тұрғыдан ойлауды дамыту әдістері // ҚазҰУ ғылыми журналы. 2019. №4(36). Б. 45–52.

4. Нұрмағанбетов С. Білім беру жүйесінде сыни тұрғыдан ойлаудың ролі // Педагогика және психология. 2017. №2(10). Б. 78–85.

5. Сәрсенов Т. Ақпараттық технологиялар және қазақ тілі сабақтарында оқытудың инновациялық әдістері. Алматы: Ғылым, 2016. 134 б.

Мейрамбекова Күнсая Ерланқызы
Ағылшын тілі мұғалімі, педагог-модератор
Қадыр Мырза Әлі атындағы BINOM SCHOOL мектеп-лицейі
Астана қаласы

ACTIVE LEARNING STRATEGIES FOR TEACHING ENGLISH IDIOMS AND EXPRESSIONS

Annotation. *The article explores the importance of teaching idioms and expressions in English as a second or foreign language, focusing on the role of active learning strategies in making figurative language accessible, memorable, and meaningful for learners. Since idioms are deeply embedded in the cultural, historical, and pragmatic dimensions of English, students often struggle to decode and internalize them through traditional methods. Therefore, an emphasis on interactive, student-centered, and cognitively engaging approaches is crucial. By analyzing different perspectives from pedagogy, cognitive linguistics, and applied linguistics, as well as practical classroom implementations, the paper advocates for the integration of drama-based techniques, collaborative problem-solving, visual thinking strategies, and contextualized tasks. It also highlights the value of intercultural comparisons, digital tools, and project-based learning as ways of fostering deeper understanding. The discussion demonstrates that idioms are not merely ornamental features of English but integral markers of communicative competence and cultural fluency. The article concludes that teachers who apply active learning strategies help learners not only to memorize idiomatic structures but also to use them flexibly and creatively in real communication.*

Keywords: *idioms, English expressions, active learning, communicative competence, intercultural awareness, figurative language, teaching strategies.*

The teaching of English idioms and expressions has long been regarded as one of the most challenging aspects of second language pedagogy, for idioms are not simply lexical items to be memorized but rather windows into the conceptual, cultural, and metaphorical structures of English-speaking communities. Students, particularly in contexts where English is taught as a foreign language, often find themselves perplexed when confronted with phrases whose literal meanings contradict their figurative sense. Traditional teaching approaches, reliant on translation lists or dictionary definitions, tend to result in shallow learning, rote memorization, and a lack of practical applicability. Therefore, in order to bridge the gap between linguistic knowledge and communicative competence, educators must embrace active learning strategies that engage learners cognitively, socially, and emotionally in the exploration of idiomatic language.

Active learning in the field of language teaching is best understood as an instructional approach that emphasizes participation, interaction, and learner autonomy. When applied to idioms, active learning ensures that students do not remain passive recipients of prepackaged meanings but instead become discoverers and constructors of understanding. For instance, rather than merely informing students that the phrase “kick the bucket” means “to die,” the teacher can facilitate activities in which

students encounter the phrase in context, hypothesize about its possible meaning, test their assumptions through collaborative dialogue, and confirm their interpretations with authentic material. Such a process not only solidifies comprehension but also promotes critical thinking and encourages learners to adopt strategies that can be transferred to other figurative expressions they will inevitably meet.

The complexity of idioms lies not only in their figurative opacity but also in their cultural embeddedness. Idioms often arise from historical anecdotes, folk practices, literary traditions, or popular culture. Without adequate exposure to these cultural dimensions, learners may memorize idioms but fail to use them appropriately or interpret them in real-life conversations. Active learning strategies address this challenge by creating opportunities for intercultural dialogue. For example, when learners compare English idioms with equivalent or contrasting idioms in their mother tongue, they gain insights into both linguistic systems and cultural values. A Kazakh-speaking student who learns that “to let the cat out of the bag” means “to reveal a secret” may recall a similar or dissimilar local metaphor, thus deepening their understanding of how language encodes shared human experiences. The process of comparing and contrasting idioms across languages naturally leads to a higher level of metalinguistic awareness, which is indispensable for advanced proficiency.

Drama and role-playing techniques have proved to be particularly effective in teaching idioms, for they bring together movement, speech, imagination, and social interaction. When students dramatize a dialogue that incorporates idiomatic expressions, they practice not only the linguistic form but also the pragmatic nuances, intonation, and emotional coloring that idioms often carry. Imagine a group of learners enacting a workplace scenario where one character is “under the weather,” another is trying to “break the ice,” and a third warns not to “bite off more than you can chew.” In such an activity, idioms are transformed from abstract items on a list into living elements of communication, embedded in meaningful contexts. The active performance creates strong memory traces, while the collaborative element ensures that each learner is supported by peers and engaged in collective meaning-making.

Visual strategies also enhance idiom instruction. Since idioms often evoke vivid mental images, they lend themselves well to illustrations, mind maps, and digital memes. Teachers may ask students to draw literal interpretations of idioms — such as an image of someone literally “raining cats and dogs”—before discussing the figurative meaning. This playful approach reduces anxiety, fosters creativity, and helps learners connect linguistic form with conceptual content. In digital classrooms, students can create short videos or animations illustrating idioms, which can later be compiled into a class repository. Such multimodal practices cater to diverse learning styles and increase motivation.

Contextualized tasks, another pillar of active learning, ensure that idioms are not taught in isolation but embedded in discourse. Reading authentic texts, watching short film clips, or listening to podcasts where idioms naturally appear provides learners with rich input. Following this, learners may be asked to identify idioms, infer their meaning from context, and discuss why a speaker chose a particular expression. For productive practice, tasks such as writing diary entries, composing dialogues, or delivering short presentations with idioms encourage learners to integrate these expressions into their own communicative repertoire. The goal is not merely to recognize idioms but to manipulate them flexibly in speech and writing.

An increasingly relevant domain is the use of digital tools and gamification for teaching idioms. Online platforms, mobile applications, and collaborative tools like Padlet or Quizlet allow learners to engage with idioms in interactive formats. Gamified tasks—such as idiom matching games, escape-room challenges, or Kahoot quizzes—create a sense of competition and enjoyment that motivates learners. While fun, these activities also serve a cognitive purpose by ensuring repeated exposure and retrieval practice, which are crucial for long-term retention. The integration of digital storytelling, where learners craft stories around assigned idioms and present them with multimedia elements, combines narrative skills with idiomatic mastery in a way that mirrors real-world communication in the digital age.

Project-based learning is another powerful active strategy. By assigning projects that require learners to collect idioms from films, newspapers, or interviews with native speakers, teachers promote learner autonomy and real-world engagement. Students become researchers who discover idioms in authentic contexts, analyze their use, and present their findings to classmates. Such projects not only expand idiomatic vocabulary but also cultivate skills of critical inquiry, teamwork, and presentation. Moreover, they prepare learners to become lifelong learners who can independently navigate the figurative complexities of English long after formal instruction ends.

It is essential to note that teaching idioms through active learning strategies is not a matter of entertainment alone; it is grounded in principles of cognitive psychology and second language acquisition. Research has shown that deeper processing of input, emotional involvement, and meaningful repetition enhance retention. When students laugh at a dramatization, puzzle over a strange visual, or feel pride in presenting their project, their emotional arousal strengthens memory traces. Furthermore, by engaging in hypothesis testing, negotiation of meaning, and collaborative construction, learners activate both cognitive and social dimensions of learning. This holistic engagement explains why idioms taught through active learning are more likely to be remembered, understood, and used spontaneously.

From a broader perspective, the mastery of idioms contributes significantly to communicative competence, which encompasses not only grammatical correctness but also sociolinguistic appropriateness, discourse skills, and strategic competence. A speaker who knows grammar but lacks idioms may sound mechanical, while one who uses idioms appropriately signals membership in the linguistic community and sensitivity to cultural subtleties. Thus, by teaching idioms through active learning, educators empower students to cross the threshold from functional proficiency to advanced fluency, equipping them with tools to navigate humor, irony, persuasion, and interpersonal bonding.

The ultimate success of such pedagogy depends on the teacher's own creativity, cultural awareness, and willingness to experiment. Teachers must shift from being transmitters of fixed meanings to facilitators of exploration. They should provide opportunities for learners to make mistakes, test boundaries, and reflect critically on usage. They must also be prepared to adapt strategies to learners' age, proficiency level, and cultural background. For young learners, playful visuals and dramatizations may be most effective, while for university students, research projects and intercultural comparisons may be more stimulating. Flexibility, reflection, and continuous professional growth are therefore essential attributes of teachers who wish to bring idioms alive in the classroom.

In conclusion, idioms and expressions are integral to the richness of English communication, and their mastery represents a significant step toward authentic fluency. Traditional approaches that emphasize rote memorization fail to capture the dynamic and cultural nature of idiomatic language. Active learning strategies—ranging from drama and visualization to contextualized tasks, digital tools, and project-based learning—offer a pathway for learners to internalize idioms in a meaningful, memorable, and creative way. For teachers of English, the challenge is to design classrooms that are not only informative but also interactive, playful, and reflective. In such environments, idioms cease to be opaque puzzles and instead become bridges to deeper understanding, intercultural sensitivity, and communicative confidence. Through active learning, idioms transform from obstacles into opportunities, enabling learners to express themselves with nuance, humor, and authenticity in the global community of English speakers.

References

1. Larsen-Freeman, D. Techniques and Principles in Language Teaching. – 3rd ed. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – 272 p.

2. Nation, I.S.P. Learning Vocabulary in Another Language. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2013. – 599 p.

3. Boers, F., & Lindstromberg, S. Teaching Chunks of Language: From Noticing to Remembering. – Amsterdam: John Benjamins, 2009. – 246 p.

Дорж Алмагул
Көркем еңбек пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
№39 гимназия
Алматы облысы, Іле ауданы

ТАБИҒИ МАТЕРИАЛДАР МЕН ТҰРМЫСТЫҚ ҚАЛДЫҚТАРДАН БҰЙЫМ ЖАСАУДА STEAM БАҒЫТЫНДАҒЫ ЖОБАЛАР ЕНГІЗУ

***Аннотация**: мақалада көркем еңбек пәнінде табиғи материалдар мен тұрмыстық қалдықтарды қолдану арқылы бұйымдар жасау барысында STEAM бағытын енгізудің ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Автор экологиялық мәдениет қалыптастыру, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, пәнаралық интеграцияны жүзеге асыру және инновациялық технологияларды пайдалану арқылы оқыту тиімділігін арттыру жолдарын талдайды. Табиғи және қайта өңделген материалдар негізінде жасалған жобалар экологиялық тәрбие берумен қатар, ұлттық қолөнер дәстүрлерін сақтауға, оқушылардың технологиялық және функционалдық сауаттылығын дамытуға мүмкіндік беретіні көрсетілген. Сонымен бірге, жобалық әдістің, цифрлық технологиялардың, зерттеу жұмыстарының маңызы ашылып, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін жетілдірудегі рөлі айқындалған.*

***Кілт сөздер:** көркем еңбек, STEAM бағыты, экологиялық мәдениет, тұрмыстық қалдықтар, табиғи материалдар, жобалық әдіс, функционалдық сауаттылық, ұлттық қолөнер, шығармашылық қабілет, пәнаралық интеграция.*

Қазіргі таңда әлемдік білім беру жүйесінде STEM немесе кеңейтілген нұсқасы – STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics) бағыты оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың және білімді тәжірибемен ұштастырудың негізгі әдістемелік тұғырларының бірі ретінде кеңінен қолданылуда. Бұл тәсілдің ерекшелігі – оқыту процесінде ғылымды, технологияны, инженерияны, өнерді және математиканы біртұтас жүйеде қарастыру, ал оқушыны тек білімді тұтынушы емес, сонымен қатар оны өндіруші, зерттеуші, дизайнер, жасампаз тұлға ретінде қалыптастыру. Әсіресе көркем еңбек пәнінде табиғи материалдар мен тұрмыстық қалдықтардан бұйым жасау барысында STEAM жобаларын енгізу оқушылардың функционалдық сауаттылығын, сыни ойлауын, экологиялық мәдениетін дамытуға ерекше ықпал етеді.

Бастауыш және орта буын оқушылары үшін тұрмыстық қалдықтар мен табиғи материалдарды пайдалану біріншіден, экологиялық тәрбие берудің тиімді жолы болып табылады. Балалар пластик бөтелкелер, қағаз қораптар, матаның қиықтары, шыны немесе ағаш қалдықтары сияқты тұрмыста жарамсыз болып көрінетін заттардың қайта өңделіп, қолданысқа ену мүмкіндігін тәжірибе жүзінде көреді. Бұл олардың экологиялық сауаттылығын арттырып, табиғатқа деген жауапкершілігін нығайтады. Екіншіден,

шығармашылық үдерісте әртүрлі материалдарды қолдану оқушылардың инженерлік ойлауын дамытып, конструкциялық дағдыларын жетілдіреді.

STEAM бағыты негізінде жасалған жобаларда ғылыми білім мен көркемдік шығармашылық өзара тоғысып, жаңа өнім пайда болады. Мысалы, оқушылар ағаш бұтақтары мен табиғи тастардан сәндік бұйымдар жасай отырып, физика заңдылықтарын (тепе-теңдік, ауырлық күші) тәжірибеде қолданады; пластик бөтелкелерден сәндік ваза немесе макет дайындау барысында инженерлік құрылымдардың тұрақтылығы мен беріктігін сынайды; ал матадан қалдықтарды пайдалану арқылы экодизайн мен сән өнерінің элементтерін меңгереді. Осылайша, жоба нәтижесінде тек эстетикалық тұрғыдан құнды бұйым жасалмайды, сонымен бірге ғылыми білімнің өмірлік маңызын түсіну жүзеге асады.

Мұғалімнің басты міндеті – жобалау үдерісін дұрыс ұйымдастыру. STEAM жобаларының әдістемесінде оқушылар топпен жұмыс істеп, идеядан бастап дайын өнімге дейінгі барлық кезеңнен өтеді: мәселені анықтау, шешімін жобалау, прототип дайындау, тәжірибе жүргізу, нәтижесін талдау, қорғау. Бұл үдеріс оқушының тек көркемдік қабілетін ғана емес, сонымен қатар сыни тұрғыдан ойлауын, ақпаратпен жұмыс жасауын, командада қарым-қатынас орната білуін дамытады.

Көркем еңбек пәнінде табиғи және тұрмыстық қалдықтарды пайдалану оқушылардың экономикалық және әлеуметтік сауаттылығын да арттырады. Балалар арзан әрі қолжетімді шикізаттан пайдалы немесе сәндік бұйым жасау арқылы экономикалық тиімділікті түсінеді. Сонымен бірге қолөнер бұйымдарының ұлттық мәдениетпен байланысын танып, қазақ халқының дәстүрлі экологиялық көзқарасы мен тұрмыстық өнерін бағалауға үйренеді.

STEAM жобалары оқушының креативті ойлауын қалыптастыруда да маңызды рөл атқарады. Әрбір жасалған бұйым бірегей идеяға негізделіп, шығармашылық шешімді талап етеді. Мұндай жағдайда оқушылар дайын үлгіні көшірмей, өз қиялдарын жүзеге асыруға тырысады. Бұл XXI ғасырдың басты құзыреттіліктерінің бірі – креативтілік пен инновациялық ойлау қабілетінің дамуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату арқылы бұйымдар жасау – инклюзивті білім беру жағдайында да тиімді әдіс болып табылады. Әртүрлі қабілеттегі оқушылар бір ортақ жобада жұмыс істей отырып, бір-бірінің шығармашылық ойларына қолдау көрсетеді, ортақ нәтиже үшін жауапкершілікті бөліседі. Бұл әлеуметтік бейімделуге, тұлғалық үйлесімділікке және ұжымдық қарым-қатынас мәдениетіне тәрбиелейді.

STEAM бағытымен жүзеге асырылған көркем еңбек жобалары оқушылардың болашақтағы кәсіби бағдарлануына да ықпал етеді. Қазіргі таңда дизайн, экология, технология және өнер салалары еңбек нарығында жоғары сұранысқа ие. Сондықтан мектеп жасынан бастап оқушыны ғылыми-көркемдік жобаларға тарту оның кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудың негізін қалайды.

Қазіргі заманда білім беру саласында экологиялық бағыттағы жобалар мен STEAM әдіснамасын ұштастыру оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға, шығармашылық әлеуетін жетілдіруге және әлеуметтік жауапкершілігін арттыруға үлкен мүмкіндік береді. Табиғи материалдар мен тұрмыстық қалдықтарды оқу үрдісінде қолдану арқылы жас ұрпақта экологиялық мәдениеттің қалыптасуы жүзеге асады. Мәселен, тұрмыстық қалдықтарды қолөнер бұйымдарына айналдыру тек қана экологиялық тәрбиені қамтамасыз етіп қоймайды, сонымен қатар оқушылардың инженерлік ойлау қабілетін, технологиялық сауаттылығын арттырады. Бұл үрдіс функционалды сауатты, шығармашыл тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін заманауи құралдардың бірі болып табылады.

STEAM бағытын көркем еңбек сабағына енгізу барысында жаратылыстану пәндерінен алынған білімді қолөнер, дизайн және технологиямен байланыстыруға болады. Мысалы, қағаз қалдықтарын қайта өңдеп жаңа композициялық материалдар жасау барысында химия заңдылықтары қолданылады; табиғи тастар мен ағаш материалдарының беріктігін салыстыруда физикалық білім қажет; ал геометриялық пішіндерді қолдану математикамен байланысты орнатады. Осындай пәнаралық интеграция оқушылардың ойлау деңгейін

кеңейтіп, күрделі мәселелерді шешуде әртүрлі ғылым саласынан алған білімін біртұтас қолдануға үйретеді.

Сонымен қатар, тұрмыстық қалдықтарды кәдеге жарату арқылы жасалған жобалар оқушыларға әлеуметтік маңызы бар бастамаларды іске асыруға мүмкіндік береді. Бұл жерде қоғамның экологиялық мәселелеріне бей-жай қарамау, қалдықтарды қайта пайдалану мәдениеті, «жасыл экономика» принциптері оқушыларға нақты мысалдармен жеткізіледі. Жобалық әдісті қолдану барысында мұғалім оқушыларды шағын зерттеу жүргізуге, материалдардың қасиеттерін сараптауға, оларды бұйым жасауға бейімдеуге, нәтижесінде жаңа өнімді таныстыруға бағыттайды.

Жаңа бағыттағы осындай жұмыстардың тәрбиелік мәні де зор. Табиғи материалдардан және тұрмыстық қалдықтардан жасалған бұйымдар оқушылардың эстетикалық талғамын дамытып қана қоймайды, ұлттық қолөнер дәстүрін қазіргі заманауи технологиялармен ұштастыруға жағдай жасайды. Мысалы, дәстүрлі қазақ ою-өрнектерін қайта өңделген материалдардан жасалған бұйымдарға қолдану — оқушыларды ұлттық мәдениетке баулу мен инновацияны үйлестірудің айқын көрінісі.

STEAM жобаларын іске асыруда цифрлық технологияларды қолдану да маңызды. Мәселен, 3D модельдеу арқылы тұрмыстық қалдықтарды қолданудан бұрын олардың болашақ пішінін құрастыру, компьютерлік бағдарламалар арқылы дизайнды жетілдіру, нәтижесінде эстетикалық әрі функционалды бұйым жасау оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін дамытады.

Осылайша, табиғи материалдар мен тұрмыстық қалдықтар негізінде орындалатын STEAM жобалары көркем еңбек пәнінің мазмұнын байытып, білім берудің экологиялық, ғылыми-техникалық және мәдени бағыттарын үйлестіретін инновациялық әдіс ретінде маңызды рөл атқарады. Бұл тәсіл болашақ ұрпақтың шығармашылық әлеуетін арттыруға, табиғатты аялауға, сонымен бірге әлеуметтік жауапкершілік сезімін қалыптастыруға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, табиғи материалдар мен тұрмыстық қалдықтардан бұйым жасау барысында STEAM жобаларын енгізу – көркем еңбек пәнінің мазмұнын байытумен қатар, оқушылардың функционалдық сауаттылығын, экологиялық мәдениетін, креативті ойлауын дамытуға мүмкіндік беретін заманауи педагогикалық тәсіл. Бұл әдіс оқушының тек білімдік қана емес, тұлғалық, әлеуметтік және мәдени дамуына ықпал ететін кешенді жүйе ретінде бүгінгі білім беру процесінде ерекше маңызға ие.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Жолдасбекова С.А. Қазіргі білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдану. – Алматы: Қазақ университеті, 2021.

2. Нұрмұханбетова Г.Ж. Бастауыш мектепте көркем еңбек пәнін оқытудың әдістемелік негіздері. – Астана: Фолиант, 2020.

Бутабаев Серик Ахметканович
Тарих пәні мұғалімі, педагог-сарапшы
«Б.Тұрлыханов атындағы орта мектеп-бақшасы» коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Абай облысы, Үржар ауданы, Ақжар ауылы

ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ МЕН ОНЫ ЖІКТЕУ, ӘДІСТЕРІ

Тарихи деректердің түрлері: Жазба деректер (мұрағат құжаттары, жылнамалар, хаттар, мемуарлар), археологиялық деректер (қазба жұмыстары, артефактілер), фольклорлық деректер (аңыздар, эпостар, шежірелер), көркем және материалдық мәдениет деректері (кескіндеме, сәулет ескерткіштері, қолөнер бұйымдары). Жазба деректер туралы айтсақ, құқықтық құжаттар: заңдар, жарғылар, келісімшарттар, жарлықтар (мысалы, "Жеті жарғы", Ресей патшалығының қазақтарға қатысты жарлықтары),ресми құжаттар: халық санағы, жер бөлу актілері, салық тізімдері, эпистолярлық деректер: тарихи тұлғалардың хаттары (Абылай хан мен Екатерина II хат алмасуы),Мемуарлар: белгілі тарихи тұлғалардың өмірбаяны (Мұстафа Шоқайдың естеліктері, Шоқан Уәлихановтың жазбалары), газет-журналдар: XX ғасырдағы қазақ баспасөзі (мысалы, "Қазақ", "Айқап" газеттері). Археологиялық деректер: Ежелгі қалалар: Отырар, Сауран, Тараз, Сарайшық. Қорғандар мен кесенелер: Есік қорғаны (Алтын адам), Берел қорғандары. Қыштан жасалған бұйымдар: қыш құмыралар, ыдыстар, жазу үлгілері. Металл және сүйек бұйымдары: қару-жарақ, әшекейлер, еңбек құралдары. Фольклорлық деректер: Мифтер мен аңыздар: Ер Төстік, Қорқыт ата туралы аңыздар.Шежірелер: ру-тайпалардың шығу тегі, қазақ жүздерінің тарихы. Эпос, жырлар: "Қобыланды батыр", "Алпамыс батыр", "Манас". Халық ауыз әдебиеті: мақал-мәтелдер, жұмбақтар, бата-тілектер. Көркем және материалдық мәдениет деректері: Сәулет ескерткіштері: Қожа Ахмет Ясауи кесенесі, Айша Бибі кесенесі. Кескіндеме: ортағасырлық миниатюралар, ұлттық ою-өрнектер. Қолөнер: кілем тоқу, зергерлік бұйымдар, киіз үй жасау дәстүрі. Музыкалық аспаптар: домбыра, қобыз, сазсырнай. Жазба деректер. Бұл деректер өткен дәуірлерден қалған мәтіндік ақпараттарды қамтиды. Қосымша мәліметтер: Геральдикалық (мөр, таңба) құжаттар: хандар мен билеушілердің мөрлері (мысалы, Тәуке ханның мөрі). Генеалогиялық (тектану) құжаттар: ру-тайпалардың шежірелік кітаптары, патшалар мен билеушілердің шежірелік жазбалары. Дипломатиялық хаттар: Қазақ хандары мен басқа ел билеушілерінің хаттар (мысалы, Әбілқайыр ханның Ресей патшасына жолдаған хаты). Ғылыми еңбектер: Шоқан Уәлиханов, Әл-Фараби, Қадырғали Жалайырдың еңбектері. Археологиялық деректер. Заттай деректер ежелгі адамдардың өмір сүру салтын зерттеуге мүмкіндік береді. Қосымша мәліметтер: Жерлеу дәстүрлеріне байланысты артефактілер: Бесшатыр, Берел қорғандарынан табылған алтын бұйымдар, жауынгер киімдері. Көне жазба ескерткіштері: Орхон-Енисей жазулары, Талас жазба ескерткіші. Сауда жолдары: Жібек жолындағы қалалардан табылған тиындар, керамика, қыш бұйымдары. Еңбек құралдары: қола дәуіріндегі кетпен, тас дәуіріндегі сүйек пышақтар. Фольклорлық деректер: Бұл деректер халықтың ауызша тарихын, мифологиясын және мәдениетін зерттеуге көмектеседі. Қосымша мәліметтер: Жұмбақтар мен жаңылтпаштар: қазақ халқының дүниетанымын көрсетеді. Тарихи айтыстар: Бұқар жырау мен Абылай хан арасындағы айтыстар.Халық ертегілері: "Алдар Көсе", "Қожанасыр" әңгімелері. Қазақтың жоқтау дәстүрі: белгілі тұлғаларға арналған жоқтаулар тарихи оқиғалар туралы мағлұмат береді. Көркем және материалдық мәдениет деректері: Бұл деректер халықтың рухани және материалдық мәдениетін көрсетеді. Қосымша мәліметтер:Ұлттық киім үлгілері: шапан, камзол, сәукеле, белбеулер.Ұлттық әшекей бұйымдары: күміспен көмкерілген білезіктер, жүзіктер, шашбаулар.Музыка және аспаптар: күй өнері (Құрманғазы, Дәулеткерей, Тәттімбет күйлері). Қазақтың ою-өрнектері: қошқар мүйіз, сыңар өкше, түйе табан. Мысал:Қожа Ахмет Ясауи кесенесі – XIV ғасырда Әмір Темір салдырған, Түркістандағы ислам мәдениетінің маңызды ескерткіші. Тарихи деректер – өткен қоғамның дамуы мен оқиғаларын зерттеуге арналған, әртүрлі нысандары мен мазмұны бар

дереккөздер. Қазақстан тарихын зерттеп жүрген ғалымдар тарихи деректерді бірнеше топқа бөледі: жазба деректер, археологиялық деректер, фольклорлық деректер, сондай-ақ көркем және материалдық мәдениет деректері.

Тарихи деректерді талдау – бұл жай оқиғаларды сипаттау емес, өткеннің шынайы бейнесін ғылыми әдістер арқылы қалпына келтіру үдерісі. Тарих ғылымының объективтілігі осы талдау әдістерінің дәлдігіне тікелей байланысты. Қазақстандық және шетелдік тарихшылар тарихи деректерге сын көзбен қарап, олардың пайда болу уақыты мен жағдайын, авторының ұстанымын, идеологиялық бағытын, әлеуметтік-философиялық көзқарасын ескере отырып талдайды. Біріншіден, тарихи деректі дерек ретінде пайдалануда контекстуалды талдау әдісі кең қолданылады. Бұл әдіс тарихи оқиғаны оның уақыттық және кеңістік аясында, әлеуметтік, саяси, мәдени жағдайларымен байланыстыра түсіндіруге мүмкіндік береді. Белгілі тарихшы, академик Мәмбет Қойгелдиев өз еңбектерінде Алаш қозғалысын зерттеуде деректердің контекстуалды мәнін терең ашып көрсетіп, олардың сол дәуір идеологиясымен байланысын дәлелдеген. Екіншіден, салыстырмалы-тарихи әдіс арқылы түрлі өңірлердегі тарихи құбылыстарды салыстыру арқылы ұқсастықтар мен ерекшеліктер анықталады. Бұл әдісті Берекет Кәрібаев Қазақ хандығы тарихын зерттеу барысында Ноғай Ордасы, Әбілқайыр хандығы және Моғолстанмен салыстырмалы талдау жасауда тиімді қолданған.[42]Үшіншіден, квантификациялық әдіс (сандық әдіс) тарихи мәліметтерді нақты деректер арқылы дәлелдеуге мүмкіндік береді. Мысалы, 1897 жылғы Ресей империясы жүргізген алғашқы халық санағы деректерін Жамбыл Артықбаев өз еңбектерінде кеңінен қолданып, қазақ қоғамының әлеуметтік құрылымын, демографиясын зерделеген. Төртіншіден, дерекке сыни көзқарас – тарихи дереккөздің объективтілігіне, оның авторлық ұстанымына баға беру болып табылады. Белгілі ағылшын тарихшысы Э.Х. Карр: «Тарих – бұл тарихшы мен дерек арасындағы үздіксіз диалог» дейді. Бұл ұстанымды қазақстандық тарихшы Талас Омарбеков те қолдайды. Ол кеңестік кезеңдегі құжаттарды зерттегенде, деректердің идеологиялық тұрғыдан бұрмаланғанын ғылыми дәлелдермен көрсеткен. Осы ғылыми тәсілдер мен тұжырымдар көрсеткендей, тарихи деректерді жан-жақты талдау – тарих ғылымының негізі. Әдістердің үйлесімді пайдаланылуы арқылы тарихи шындық қалпына келтіріліп, ұлт тарихының жаңа беттері ашылады. Бұл тек ғылыми-зерттеу ісінің қажетті шарты емес, сонымен қатар жастарға тарихи сананы сіңірудің, ұлттық болмысты ұғындырудың пәрменді құралы. Тарихи деректерді талдау – бұл өткен оқиғалар мен құбылыстарды ғылыми тұрғыда түсіндіру жолы. Қазіргі заманда деректерге негізделген объективті тарих жазу үшін бірнеше әдістерді кешенді түрде қолдану қажет. Осыған орай, отандық тарихшы ғалымдар тарихи талдау әдістерін жетілдіріп, оны нақты зерттеулерінде қолдану арқылы қазақстандық тарих ғылымына елеулі үлес қосуда. Тарихи деректердің шынайылығын анықтауда нарративтік талдау әдісі маңызды орын алады. Бұл тәсілді Бүркіт Байғалиев өзінің еңбектерінде қолдана отырып, қазақ эпостары мен шежірелік деректерді тарихи дерек ретінде қарастырған. Оның айтуынша, ауызша тарихты жазба деректермен қатар қарастыру – қазақ қоғамының тарихи санасын қалпына келтірудің бір жолы. Архивтік деректерді жүйелі талдау арқылы тарихи шындықты жаңаша зерделеу жолға қойылуда. Мысалы, тарихшы Мақсат Алпысбес кеңестік кезеңдегі саяси репрессиялар мен қоныс аудару саясатын архив құжаттары арқылы зерттеп, жаңа деректерді ғылыми айналымға енгізді. Ол архив деректерін талдауда дереккөздің түпнұсқалығына, мазмұндық мағынасына ерекше мән береді. Мәдени-антропологиялық әдіс тарихи деректерді қоғамның рухани және материалдық мәдениеті арқылы сараптауға мүмкіндік береді. Бұл бағытта Әлімғазы Дәулетхан өз еңбектерінде қазақ халқының көшпелі мәдениетіне қатысты деректерді талдап, тарихи деректің тек саяси емес, тұрмыстық-мәдени қырларын да ашып көрсеткен. Тарихи геосаяси талдау әдісін Жамбылов Дос Көшімұлы ұлттық мемлекеттердің құрылу жолдарын, шекара мәселесін, кеңістіктік-тарихи тұтастықты зерттеуде тиімді қолданған. Ол деректерді елдік мүдде тұрғысынан пайымдай отырып, Қазақстанның шекаралық тарихын талдаған..Аталған әдістер мен зерттеушілердің еңбектері дәлелдегендей, тарихи деректерді талдауда тек бір көзқарасқа сүйену жеткіліксіз. Ғылыми негізделген,

көпқырлы әдістердің үйлесімді пайдаланылуы тарихи шындыққа жақындауға көмектеседі. Бұл – тек ғылыми қауымдастық үшін ғана емес, ұлттық болмысты дұрыс түсінгісі келетін жас ұрпақ үшін де аса маңызды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі;

1.(Есмағамбетов К.Л. «Деректану және тарихнама», 2011, 38-б.; Қойгелдиев М.Қ. «Алаш қозғалысы», 1995, 22-б.). 77

2. Тәкенов Ә.С. «Тарих деректері мен оларды пайдалану», 2008, 88-б.

3. (Дәулетханұлы Ә. «Ежелгі және ортағасырлардағы түркілер», 2014, 47-б.; Мұхаметханұлы Н. «Қазақ тарихының өзекті мәселелері», 2009, 90-б.).

Сунатуллаева Галия Нуртазакызы
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
QAINAR-BULAQ негізгі мектебі
Шымкент қаласы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ САНА-СЕЗІМІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ТӘРБИЕЛІК ҮДЕРІСТІҢ РӨЛІ

Аннотация: мақалада мектеп жағдайында оқушылар бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері мен практикалық тетіктері жан-жақты қарастырылады. Ұлттық сана, тарихи жады, мәдени сабақтастық, отансүйгіштік, тілдік жауапкершілік ұғымдарының мазмұны ашылып, оларды білім беру үдерісінде кіріктіру жолдары талданады. Пәндік оқыту мен тәрбие жұмысының өзара байланысы, мектеп мәдениеті мен педагог тұлғасының рөлі, цифрлық ортадағы ұлттық мазмұнды насихаттау мүмкіндіктері ғылыми публицистикалық тұрғыдан сараланады. Сонымен қатар ұлттық құндылықтарды қалыптастырудың стратегиялық маңызы, оның тұлғалық және азаматтық даму үдерісіндегі орны айқындалады.

Кілт сөздер: ұлттық құндылықтар, ұлттық сана, тарихи жады, отансүйгіштік тәрбие, мектеп мәдениеті, рухани даму, азаматтық ұстаным, мәдени сабақтастық, тілдік жауапкершілік, цифрлық орта, тұлғалық қалыптасу.

Қазіргі жаһандану дәуірінде мектеп тек білім беретін орта ғана емес, ұлттық болмысты сақтайтын және ұрпақ санасына құндылықтық бағдар қалыптастыратын стратегиялық институтқа айналып отыр. Ақпараттық кеңістіктің ашықтығы, мәдени ықпалдастықтың күшеюі, цифрлық ортадағы ықпалдардың артуы жағдайында оқушылардың дүниетанымы сан түрлі әсерге ұшырайды. Осындай күрделі әлеуметтік жағдайда ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – мектептің басты тәрбиелік миссияларының бірі. Ұлттық құндылықтар тұлғаның рухани өзегін бекітіп, оның азаматтық ұстанымын, адамгершілік бағдарын және мәдени сәйкестігін айқындайды.

Ұлттық құндылық ұғымы тарихи тәжірибе, мәдени мұра, тіл, дәстүр, әдет-ғұрып, отансүйгіштік, үлкенге құрмет, кішіге ізет, еңбекқорлық, жауапкершілік сияқты рухани-әлеуметтік категорияларды қамтиды. Бұл құндылықтар тек өткеннің белгісі емес, қазіргі қоғамның тұрақты дамуының негізі болып табылады. Оқушы бойында ұлттық сана мен ұлттық бірегейлікті қалыптастыру оның тарихи жадымен, мәдени тамырымен байланысын нығайтады. Мұндай тұлға жаһандану жағдайында өз болмысын жоғалтпай, әлемдік өркениетке ашық әрі жауапты қатыса алады.

Мектептегі ұлттық құндылықтарды қалыптастыру үдерісі жүйелі және кешенді сипатта ұйымдастырылуы тиіс. Бұл бағыт тек тәрбие сағаттарымен шектелмей, оқу пәндерінің

мазмұны арқылы да жүзеге асады. Тарих, әдебиет, география, музыка, көркем еңбек сабақтарында ұлттық мәдени мұра кеңінен таныстырылса, жаратылыстану және техникалық пәндерде қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымы мен табиғатқа көзқарасы мысал ретінде берілуі мүмкін. Пәнаралық байланыс ұлттық мазмұнды тереңдетуге және оны заманауи біліммен ұштастыруға мүмкіндік береді.

Тіл – ұлттық құндылықтардың өзегі. Ана тілін құрметтеу, дұрыс әрі көркем сөйлеу, ұлттық әдеби мұраны оқу – оқушының рухани әлемін байытудың маңызды тетігі. Қазақ тілінің мәртебесін арттыру тек тіл пәні мұғалімдерінің ғана емес, бүкіл педагогикалық ұжымның ортақ міндеті. Мектепішілік іс-шараларда, жобаларда, ғылыми жұмыстарда мемлекеттік тілдің қолданылу аясын кеңейту оқушылардың тілдік жауапкершілігін қалыптастырады.

Отансүйгіштік тәрбие ұлттық құндылықтардың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Оқушы туған жердің тарихын, табиғатын, мәдени ескерткіштерін танып-білу арқылы өз елінің азаматы екенін сезінеді. Мысалы, Қазақстан тарихындағы маңызды оқиғаларды зерделеу, Алаш Орда қозғалысының идеяларын талдау, Абай Құнанбайұлы шығармашылығын оқу оқушылардың ұлттық сана-сезімін нығайтады. Мұндай мазмұн тарихи сабақтастық пен рухани жалғастықты түсінуге жол ашады.

Ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды мектеп өміріне енгізу тәрбиелік ықпалдың тиімді формасы болып табылады. Ұлттық мерекелерді ұйымдастыру, салт-дәстүрлерді сахналау, қолөнер көрмелерін өткізу, ұлттық ойындарды дәріптеу оқушылардың мәдени тәжірибесін кеңейтеді. Бұл іс-шаралар формалды сипатта емес, мазмұндық тереңдікпен ұйымдастырылғанда ғана тәрбиелік әсер береді.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда отбасы мен мектеп ынтымақтастығы ерекше маңызға ие. Отбасы – баланың алғашқы әлеуметтік ортасы, ал мектеп – оның қоғамдық кеңістіктегі дамуының негізгі алаңы. Ата-аналарды мектеп жобаларына тарту, ұлттық тәрбиелік бастамаларды бірлесіп жүзеге асыру құндылықтардың сабақтастығын қамтамасыз етеді.

Қазіргі цифрлық дәуірде ұлттық құндылықтарды насихаттау жаңа форматта жүзеге асуы тиіс. Оқушылар әлеуметтік желілер мен онлайн платформаларды белсенді қолданатындықтан, ұлттық мәдениетті цифрлық мазмұн арқылы таныстыру тиімді. Бейнероликтер, подкасттар, интерактивті жобалар, виртуалды экскурсиялар арқылы ұлттық мұраны заманауи тәсілмен ұсынуға болады. Бұл жастардың қызығушылығын арттырып, дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімін қалыптастырады. Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда мектептің тәрбие жүйесі тұтас идеологиялық және адамгершілік бағдарға негізделуі қажет. Құндылықтар декларативті түрде емес, мектеп мәдениетінде, қарым-қатынаста, ұстаз бен оқушы арасындағы сыйластықта көрініс табуы тиіс. Мұғалімнің жеке үлгісі – тәрбиенің ең әсерлі құралы.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыру мәселесін мектеп контекстінде қарастырғанда, ең алдымен оның тұлғалық даму теорияларымен байланысын айқындау қажет. Жасөспірім кезеңі – өзіндік сананың қалыптасу, өмірлік ұстанымдардың орнығу, әлеуметтік рөлдердің игерілу кезеңі. Осы шақта берілген құндылықтық бағдар баланың болашақ азаматтық бейнесін анықтайды. Егер мектеп ұлттық мазмұнды тәрбиені жүйелі түрде жүргізсе, оқушының ішкі сенімі мен мінез-құлқы арасында үйлесімділік орнайды. Ал құндылықтық вакуум жағдайында тұлға сыртқы ықпалдарға бейім, тұрақсыз позицияда қалыптасуы мүмкін. Сондықтан ұлттық тәрбие – психологиялық тұрақтылық пен әлеуметтік жауапкершіліктің іргетасы.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыру білім беру мазмұнын жаңартумен тығыз байланысты. Қазіргі оқу бағдарламалары құзыреттілікке бағытталғанымен, олардың мазмұны ұлттық дүниетаныммен үйлесімді болуы шарт. Мысалы, математика сабағында қазақ халқының өлшем бірліктерін, астрономиялық білімін, уақытты есептеу дәстүрін мысал ретінде келтіру арқылы пәндік білім мен тарихи тәжірибені ұштастыруға болады. Биология мен география сабақтарында туған өлкенің экожүйесін зерттеу арқылы табиғатты қастерлеу құндылығы қалыптасады. Осылайша ұлттық мазмұн тек гуманитарлық салада ғана емес, жаратылыстану бағытында да көрініс табады.

Мектеп мәдениеті – құндылықтарды сіңірудің ең әсерлі алаңы. Мектептің ішкі тәртібі, қарым-қатынас стилі, мерекелік дәстүрлері, оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдары ұлттық тәрбиенің нақты тәжірибелік көрінісі болуы тиіс. Егер мектепте сыйластық, әділдік, жауапкершілік қағидаттары нақты іске асса, оқушы оны күнделікті өмірінде табиғи норма ретінде қабылдайды. Құндылықтар сөз жүзінде емес, әрекет арқылы бекітіледі.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыруда тарихи жадыны жаңғырту маңызды орын алады. Оқушылар өз халқының тағдырлы кезеңдерін, ерлік дәстүрін, мәдени жетістіктерін танып-білген сайын тарихи жауапкершілікті сезінеді. Мысалы, Қазақстан тәуелсіздік кезеңіндегі жаңғыру үдерістерін зерделеу немесе Әлихан Бөкейхан сынды тарихи тұлғалардың қоғамдық қызметін талдау оқушының азаматтық көзқарасын тереңдетеді. Тарихи тұлғалардың өмір жолы жас ұрпаққа өнеге ретінде ұсынылған кезде, олардың моральдық таңдауы мен ел алдындағы жауапкершілігі құндылықтық бағдарға айналады.

Ұлттық өнер мен мәдени мұра – тәрбиенің қуатты құралы. Музыка, айтыс, жыр дәстүрі, қолөнер, сәулет өнері оқушының эстетикалық талғамын дамыта отырып, оның рухани әлемін байытады. Мектеп қабырғасында домбыра үйірмелері, ұлттық би ансамбльдері, фольклорлық топтар жұмыс істесе, балалар мәдени сабақтастықты тәжірибе арқылы сезінеді. Өнер арқылы берілген құндылықтар эмоциялық деңгейде терең сіңеді және ұзақ уақыт есте сақталады.

Жаһандану жағдайында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру мәдениеттер диалогымен ұштасуы тиіс. Өз мәдениетін құрметтеген оқушы өзге мәдениеттерге де сыйластықпен қарай алады. Бұл толеранттылық пен мәдениетаралық коммуникация дағдыларын дамытады. Ұлттық тәрбие оқшаулануға емес, өзіндік болмысты сақтай отырып, әлемдік қауымдастықпен үйлесімді әрекет етуге бағытталуы қажет.

Цифрлық ортадағы тәрбиелік ықпал мәселесі де ерекше назарды талап етеді. Оқушылар ақпаратты негізінен интернеттен алады. Сондықтан ұлттық мазмұндағы сапалы цифрлық ресурстарды көбейту, онлайн жобалар ұйымдастыру, деректі фильмдер мен танымдық платформаларды пайдалану маңызды. Мектеп оқушылары өздері де ұлттық құндылықтарға арналған медиажобалар жасап, әлеуметтік желіде жарияласа, бұл олардың белсенді азаматтық позициясын қалыптастырады.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыру тек оқушыға ғана емес, педагогтің кәсіби ұстанымына да тәуелді. Мұғалімнің ұлттық мәдениетке құрметі, тілге жанашырлығы, тарихи санасы – тәрбиенің тірі үлгісі. Педагог үнемі өзін-өзі жетілдіріп, ұлттық мұраға қатысты білімін толықтырып отырса, оның сабақтары мазмұндық тұрғыдан байып, тәрбиелік әлеуеті артады. Сонымен қатар мектеп пен қоғам арасындағы серіктестік маңызды. Жергілікті музейлермен, мәдени орталықтармен, қоғамдық ұйымдармен бірлескен жобалар оқушылардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді. Мұндай ынтымақтастық арқылы ұлттық құндылықтар нақты өмірлік жағдайлармен байланысып, теориялық ұғымнан тәжірибелік дағдыға айналады.

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыру ұзақ мерзімді және үздіксіз процесс. Оның нәтижесі бірден көрінбеуі мүмкін, бірақ жүйелі жұмыстың арқасында оқушылардың мінез-құлқында, қарым-қатынасында, дүниетанымында айқын байқалады. Ұлттық негізі берік тұлға – қоғамның тұрақтылығы мен мемлекеттің өркендеуінің кепілі. Сондықтан мектептің тәрбиелік саясаты стратегиялық тұрғыдан ойластырылып, ұлттық құндылықтарды заманауи біліммен ұштастыра отырып жүзеге асырылуы тиіс.

Осылайша, оқушылар бойында ұлттық құндылықтарды қалыптастыру – мектептің стратегиялық міндеті. Бұл үдеріс білім мазмұны, тәрбие жұмысы, мектеп мәдениеті, отбасы ынтымақтастығы және цифрлық орта мүмкіндіктері арқылы кешенді жүзеге асады. Ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген жас ұрпақ елдің рухани тұрақтылығы мен болашақ дамуының кепілі болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. Астана, 2007.

2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана, 2020.
3. Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. Астана, 2022.
4. Выготский Л. С. Педагогикалық психология. Москва: Педагогика, 1991.
5. Сластенин В. А. Педагогика. Москва: Академия, 2013.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«АЙТУҒАНОВА» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «АЙТУҒАНОВА».

Журнал 2023 жылдың желтоқсан айынан бастап жарық көруде.
Басылым 1 айда 4 рет шығады.
Журнал Қазақстан Республикасының Ақпарат және Қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат комитеті 2023 жылғы 22 қыркүйектегі Мерзімді баспасөз басылымын, ақпараттық агенттікті және желілік басылымды есепке қоюы туралы куәлігі № KZ44VPY00078195 берілген.

Журнал издается с декабря 2023 года.
Периодичность выпуска — 4 раза в месяц.
Журнал выдан комитетом информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан № KZ44VPY00078195 о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания от 22 сентября 2023 года.

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты. Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды. Редакция материалдарды қабылдамауға құқылы.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические
ошибки несут авторы. Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Басуға 26.09.2025 ж. қол қойылды.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303
Подписано в печать 26.09.2025 г.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «АЙТУҒАНОВА».

ULAĠATTY USTAZ JOLY

Ахмет Байтұрсынов

Ыбырай Алтынсарин

Ұстаз – ұлттың шамшырағы

Мектептің жүрегі – ұстаз. Ұстаз біліммен ғана емес, жүрек жылуымен, мейірімімен, ұстанымымен шәкіртке жол сілтейді. Шын мәнінде, қандай мұғалім болса – болашақ та сондай.

Ұстаздың әр сөзі, әр қадамы – баланың болашағына жазылған тағдыр іспетті. Сондықтан да ең басты байлық – білімді, жан-жақты, әдістемені терең меңгерген, әр баланың жүрегіне жол таба алатын мұғалім.

Жақсы мұғалім – жай ғана маман емес, ол – тәрбиелеуші, шабыттандырушы, бағыт беруші. Ұстаз – уақыттан озып жүретін адам. Оның бүгін еккен дәні – ел ертеңінің жемісі.

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.